

ETNINĖS KULTŪROS GLOBOS TARYBA

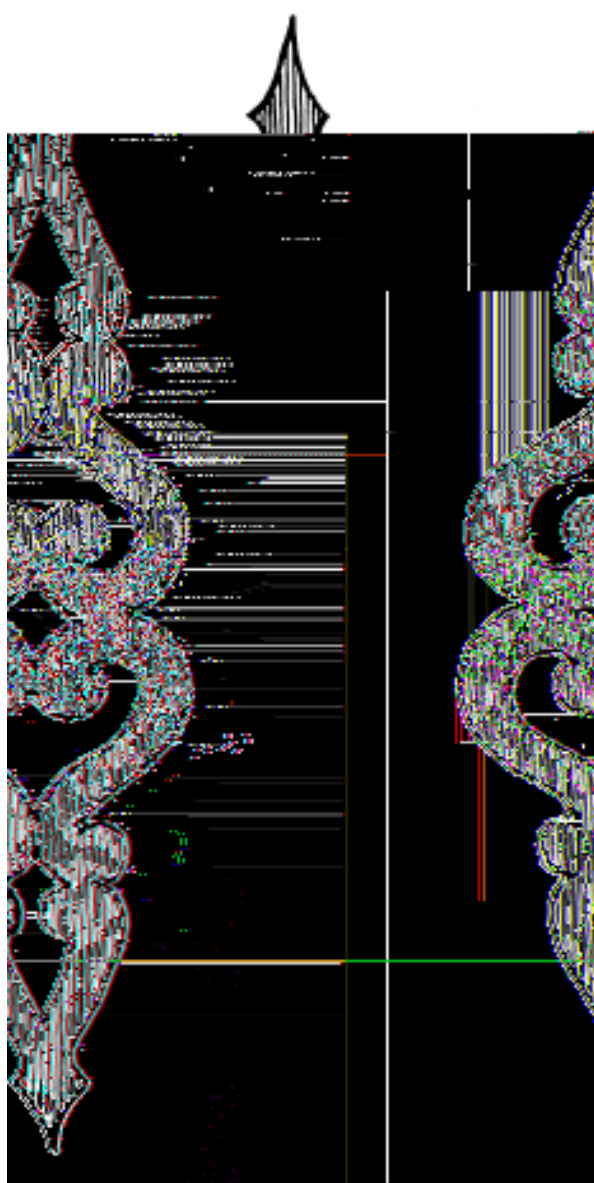
SUVALKIJOS (SŪDUVOS) TRADICINĖ KAIMO ARCHITEKTŪRA

Indrė Kačinskaitė

Vingaudas Baltrušaitis

Ilona Burinskaitė

Gražina Žumbakienė

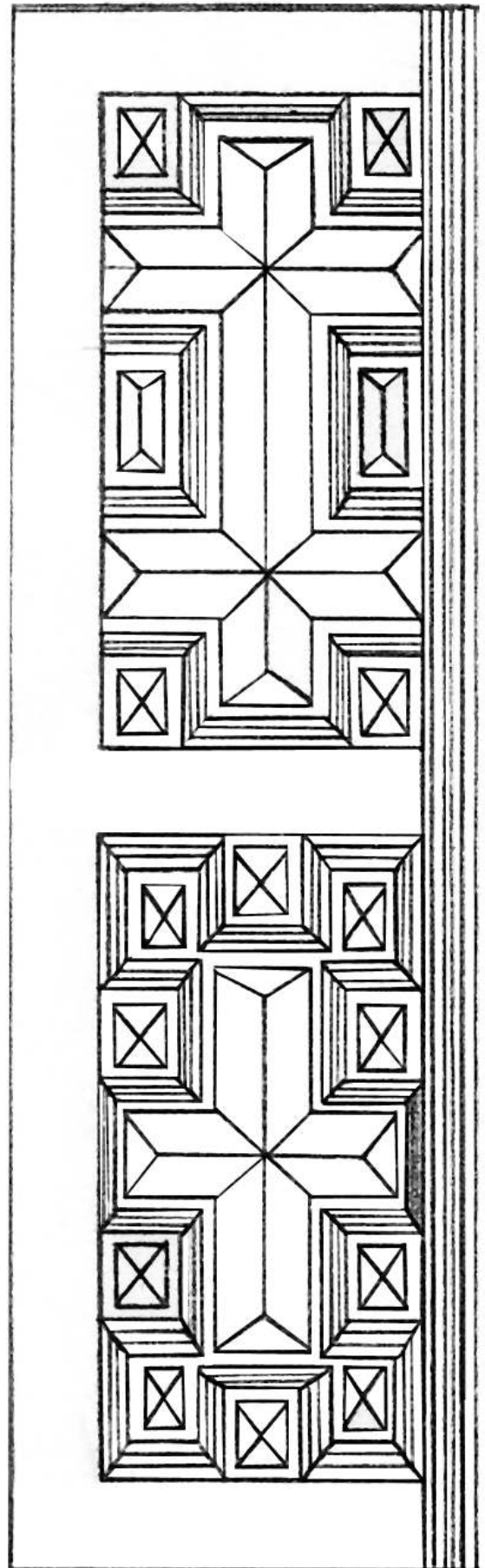
UDK 719:72 (474.5)
Su-108

Recenzavo:
Prof. habil. dr. Irena Regina Merkienė,
dr. Petras Kalnius

Sudarytojas ir specialusis redaktorius
prof. dr. Libertas Klimka

© Etninės kultūros globos taryba
© Indrė Kačinskaitė
© Vingaudas Baltrušaitis
© Ilona Burinskaitė
© Gražina Žumbakienė

ISBN. 978-9955-9468-5-4

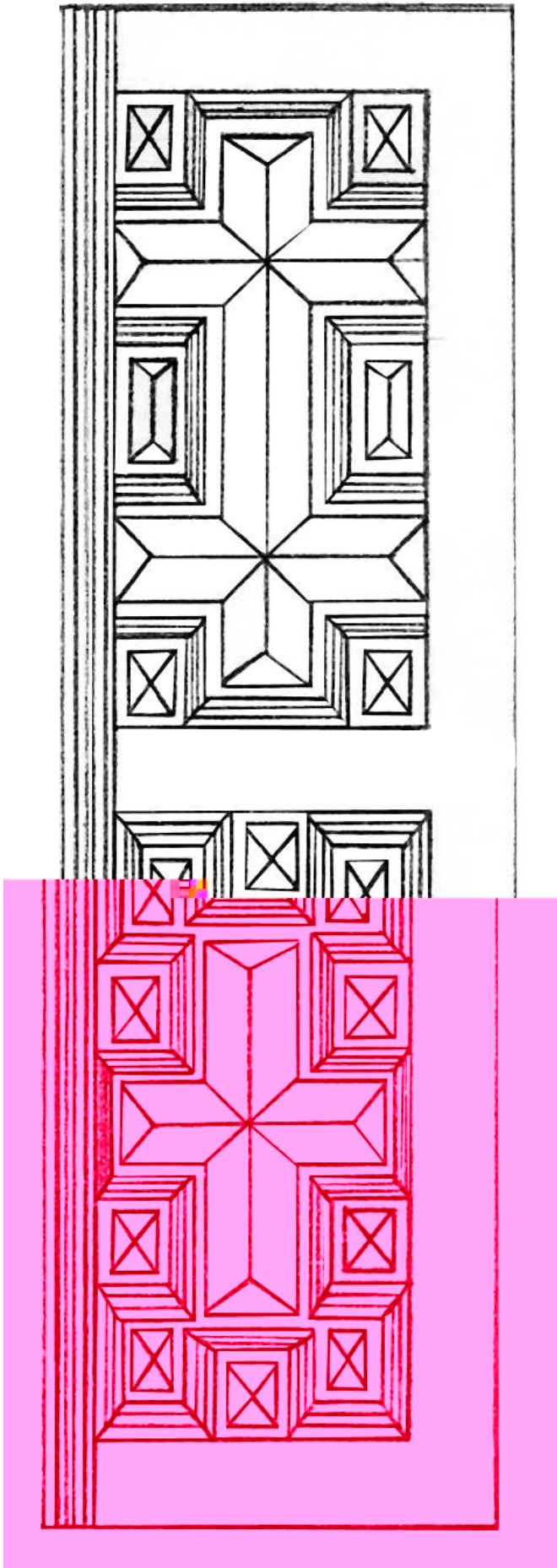

PRATARMĖ

Senajo kaimo statybos tradicijos, gyvenimo būdas, papročiai, kuriuos amžiais puoselėjo mūsų senoliai, traukiasi į praeitį, užleisdami vietą sparčiai plintančioms kosmopolitinėms vertybėms. Senajame kaime statomi nauji modernūs statiniai, savo architektūrinėmis formomis, medžiagomis dažnai svetimi lietuviškam krašto vaizdžiui. Šalia jų liūdnei beatrodantys etninės architektūros pastatai vis dar traukia akį savo formų paprastumu, bet ne prastumu, mastelio pajautimu, dekoru subtilumu, neatsiejamu ryšiu su supančia aplinka, nors daugelis jų jau nebeatitinka šiuolaikinės gyvensenos poreikių...

Šio leidinio tikslas supažindinti su turtingu, bet mažai tyrinētu Suvalkijos (Sūduvos) etninės architektūros paveldu (kaimų kūrimosi raida, sodybų savitumu, statinių architektūra, tipologiniais bruožais), taip pat paskatinti prisiminti senąsias trobesių statymo, puošimo tradicijas. Leidinys galėtų pasitarnauti ir kaip parankinė priemonė projektuojant naujus statinius, skirtus tiems, kurie pasiryžtų puoselėti, kūrybiškai interpretuoti senojo Sūduvos kaimo architektūrą. Senųjų pastatų, jų prieangių, prieklėčių formų įvairovė, tarpusavio darna, simboliai, įrėžti statinių puošmenyse, – visa tai per amžius patikrinta, išstobulinta, savita... Etninė architektūra – tai tarsi ta sovietmečiu nutrūkusi gija, kuri galėtų rišti mus su krašto praeitimi, tradicijomis ir tapti šiandieninės aplinkos neatsiejama dalimi, senųjų formų, simbolių kalba susiejančia mus su savo šaknimis, tautos savastimi. Poreikis „prikelti“ tradicinę kaimo architektūrą šiandien išlieka gyvybiškai aktualus, turime siekti, kad susigražintos senųjų pastatų formos būtų artimos savo kraštui, regionui.

Darbe siekta įvardinti, išskirti šiam regionui būdingus etnografinius savitumus, statinių, jų puošybos, įrangos tipologinius bruožus. Detalus pačios Sūduvos teritorijos regionų – Znavykijos ir Kapsų Užnemunės etninės architektūros požymių išryškinimas, šių teritorijų pakraščių, patyrušių stipresnę kaimyninių regionų įtaką, savitumų išaiškinimas būtų jau kitos studijos darbas. Jam atlikti reikalinga išsami šio krašto dar išlikusio etninės architektūros paveldo inventorizacija. Norėtusi tikėtis, kad šis pirmasis tokio pobūdžio leidinys bus paskata tolimesniems Suvalkijos (Sūduvos) krašto kultūros paveldo tyrimams.

SUVALKIJA (SŪDUVA)

Suvalkijos (Sūduvos) kraštas nepelnytai sulaukė per mažai etnoarchitektūros specialistų dėmesio ir, lyginant su kitais Lietuvos regionais, išlieka mažiausiai tyrinėta Lietuvos etnokultūrine dalimi. Šis leidinys – tai bene pirmasis bandymas sudėti tai, kas iki šiol buvo rašyta, rinkta apie Sūduvą. Pagrindinis informacinis šaltinis – įvairiuose leidiniuose publikuoti mokslininkų Izidoriaus Butkevičiaus, Klemenso Čerbulėno, Kazimiero Šešelgio, Jurgio Gimbuto ir kt. autorių straipsniai, skirti šio regiono etnoarchitektūrai, taip pat naudota iliustracinė medžiaga, sukaupta Lietuvos liaudies buities muziejuje, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriaus fonduose, Kultūros paveldo centro archyve ir t.t., bei duomenys, surinkti išvykų į objektus metu. Taip pat panaudotos Paežerių krašto muziejaus, 2005 m. suorganizavusio ekspediciją po savo krašto senąsias sodybas (vadovė Aušra Mickevičienė), nuotraukos.

Sūduva yra etninės žemės sūduvių, apie I tūkstantmečio vidurį atsiskyrusių iš didelio baltų vieneto – jotvingių. Manoma, kad sūduviai – viena pirmųjų baltų genčių, kurios vardą II a. savo veikale „Geografija“ paminėjo graikų mokslininkas ir keliautojas Klaudijus Ptolomėjas. Dar keletą šimtų metų sūduviai dažnai buvo vadinami ir jotvingiais. Sūduva daugelį metų buvo atsietą nuo didžiosios Lietuvos dalies. Kovų su kryžiuočiais laikotarpiu teritorija, esanti kairiojoje Nemuno pusėje, išskyrus pačią panemunę, buvo apaugusi miškais ir retai gyvenama. Tik po Melno taikos 1422 m. nustačius sieną tarp Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės ir Kryžiuočių ordino, prasidėjo intensyvesnis Užnemunės apgyvendinimas. Iki šiol diskutuotinos buvusios istorinės Sūduvos ribos. M. Toeppenas, pirmasis nagrinėjęs šias ribas, nustatė, jog jos buvo: šiaurėje – Nemunas, o Nemuno vidurupis ir dalis žemupio – natūrali rytinė ir šiaurinė Sūduvos siena. Tik prie Gardino sūduviai galėję gyventi ir

dešiniajame Nemuno krante. Vakaruose Sūduva rėmėsi į Galindos ir Nadruvos plotus.

Šiandien pagal etnografinių Lietuvos regionų ypatybes Suvalkija (Sūduva) skirstoma į Zanavykiją (Šakių r., dalis Kauno r., Kazlų Rūdos sav.) bei Kapsų Užnemunę (Vilkaviškio r., Marijampolės, Kalvarijos sav., dalis Kauno, Prienų, Lazdijų r., Kazlų Rūdos sav.).

Etnokultūrinis regionas vadinamas ir Suvalkija (caro valdžia 1867 m. Užnemunę įjungė į Suvalkų – miestelis šiaurės Lenkijoje netoli Lietuvos sienos – guberniją), ir Sūduva, o kadangi užima pietvakarinę mūsų šalies dalį už Nemuno upės, tai dažnai prisimenamas ir geografinis šios vietovės pavadinimas – Užnemunė.

Suvalkija (Sūduva) – vientisas etnografinis regionas, užimantis pietinį bei pietvakarinį Lietuvos dalį už Nemuno upės, tad dažnai vadinamas Užnemunė

Linijinio vienkieminio kaimo kraštovaizdis ties Skriaudžiais. LKa įskaita s 2007 m. nuotr.

GYVENVIEČIŲ KŪRIMOSI ISTORINĖ RAIDA IR PAGRINDINIAI BRUOŽAI

Suvalkijos (Sūduvos) apgyvendinimo (XV–XVI a.) pradžioje kaimaviečių planai susiklostydavo savaimingai, kūrėsi padrikio plano gyvenvietės: vyravo nedideli kaimai su padrikai išbarstytais netaisyklingos formos sodybomis, įvairaus pločio sklypais ir įvairių sodybų išdėstymu prie kaimo gatvių. Po Valakų reformos buvo prisilaikoma gatviniams rėžiniams kaimams būdingos plano schemos. Užnemunėje XIX a. pr. buvo daug mažų, 2–4 sodybų gatvinių kaimelių. Tačiau, kaip yra pastebėjęs prof. K.Šešelgis, Sūduvos gatvinės kaimavietės nevisiškai atitiko Valakų reformos metu sukurtą gatvinių kaimų modelį, jų planuose savaimingos veiklos pėdsakų daugiau nei, pavyzdžiui, tokiuose pat Aukštaitijos kaimuose.

Po LDK paskutinio padalijimo (1795 m.) keitėsi Užnemunės administracinė priklausomybė: 1795–1807 m. tai buvo viena iš Prūsijos karalystės provincijų, 1807–1815 m. priklausė Varšuvos kunigaikštystei, o 1815–1915 m. buvo Rusijos

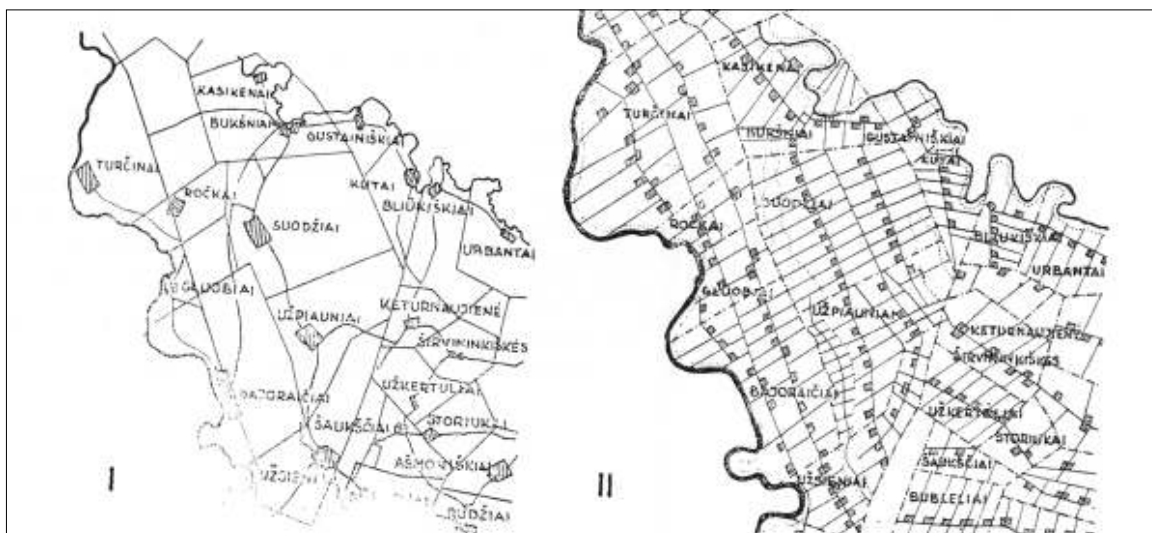
administracinis vienetas – Lenkijos karalystės dalis. Skirtingai negu kitur Rusijoje, čia veikė kitokie įstatymai. Užnemunėje 1808 m. panaikinta baudžiava, nuo 1808 iki 1940 m. galiojo Napoleono civilinis kodeksas. Susidarė palankesnės sąlygos pažangiau ūkininkauti, o kaimų skirstymas į vienkiemius buvo viena iš pagrindinių priemonių šiam tikslui pasiekti.

Suvalkijos kaimai prieš išskirstant vienkiemiais XIX a. pr. (Šaki r. buv. Didžiadvorio-Lesnictvos ekonomija). IIA

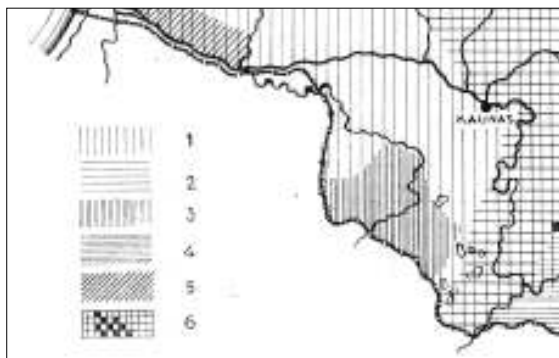
Suvalkijos krašto XX a. I p. žem. lapis (atkarpa tarp Giž ir Pilviški mstl.). KPC

1850 m. Kiduli ekonomijos dalies išskirstymo vienkiemiais planas. I – prieš išskirstant; II – išskirstius. IIA

GYVENVIETĖS

Masinis kaimų skirstymas prasidėjo 1820 m. ir truko iki 1860 m. Pagal 1835 m. įstatymą žemė buvo matuojama viename sklype, nurodomos vietos sodyboms kurti. Skirstyta vienkiemiais, „kad būtų pašalinti žalingi žemės ūkiui rėžiai ir suteiktos kiekvienam vienkiemiu ūkiniu požiūriu patogios ribos“. Vienkiemių sklypai neturėjo būti nei per daug ilgi, nei per daug siauri, į jų ribas neturėjo įeiti kalnai, daubos, vandenys ir kitos susisiekimą trukdančios kliūtys. Kartu buvo keičiamas ir kelių tinklas, žymimos naujos kelių trasos ir pagal jas rikiuojamos sodybos. Kaimai į vienkiemius Užnemunėje buvo skirstomi planingai ir to meto sąlygomis aukštu techniniu lygiu. Užnemunės vienkieminiuose kaimuose sodybos buvo rikiuojamos pagal vieną kelio pusę arba buvo išdėstytos šachmatine tvarka abipus

Lietuvos valstie i gyvenvie i tip paplitimas XX a. pirmajame ketvirtyje: 1 – vienkiemiai, 2 – padriki gatviniai kaimai, 3 – linijiniai kaimai, 4 – gatviniai rėžiniai kaimai, 5 – kupetiniai, 6 – dvilypiai kaimai. [8:55]

kelio, atokiai viena nuo kitos. Kelias dažniausiai tiesus, todėl visos sodybos išdėstytos į vieną tiesią eilę. Susidarydavo ištisa vienkiemių linija.

Tokiai vientisai vienkieminių linijinių kaimų zoni Sūduvoje priskiriama pietinė Šakių rajono dalis, Marijampolės, Vilkaviškio rajonai. Likusioje dalyje (vienkieminių kaimų zonoje) būta padrikų ir gatvinių padrikų kaimų. Būdinga tai, kad linijiniai kaimai išliko net ten, kur tokie kaimo struktūrai buvo nepalankus reljefas, pavyzdžiui, pietinėje Vilkaviškio rajono dalyje. Kalvotose apylinkėse linijinių vienkieminių kaimų plano struktūra skyrėsi nuo to paties tipo kaimų lygumose tik tuo, kad sodybos, taikantis prie reljefo, buvo atitraukiamos nelygiais atstumais nuo pagrindinio kaimo kelio, kuris paprastai vedamas tiesia linija.

Užnemunėje pagrindinė kaimų skirstymo vienkiemiais banga praėjo XIX a. 1906 m. Stolypino agrarinė reforma nepalietė tuomet buvusios Lenkijos Karalystės, taigi ir Užnemunėje įsikūrusios Lietuvos dalies. Tarpukario 1919–1939 m. žemės reformos metu kaimų skirstymas vienkiemiais šiame regione taip pat nebebuvo intensyvus – didžioji kaimų dalis, skirtingai negu visoje likusioje Lietuvos dalyje, Sūduvoje jau XIX a. buvo išskirstyta į vienkiemius. Vienkieminiai kaimai tapo vyraujančia šio regiono gyvenviečių forma.

Suvalkijoje (Sūduvoje) išlikę vienkieminiai pagal tiesius kelius įsikūrę kaimai būdingi tik Lietuvos Užnemunės regionui. Jie atspindi Užnemunėje prarastos vienkieminės reformos rezultatus ir yra tapę neatsiejama šio etnografinio regiono kraštovaizdžio dalimi.

Vienkieminio linijinio kaimo vaizdas, sodybos išdėstytos vienoje kelio pusėje. Marijampolės sav. LKA inskaitės 2007 m. nuotrauka.

Vienkieminio linijinio kaimo vaizdas, sodybos išdėstytos abiejose kelio pusėse. Marijampolės sav. LKA inskaitės 2007 m. nuotrauka.

TRADICINĖS SODYBOS IŠPLANAVIMO PRINCIPAI IR BRUOŽAI

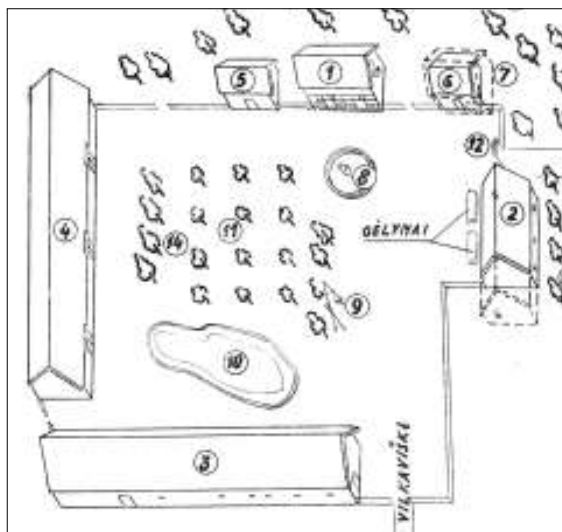
Sūduvoje anksčiau nei kitose Lietuvos vietose panaikinta baudžiava, žemdirbystei palankios derlingos žemės, žmonių darbštumas, taupumas sudarė sąlygas šio regiono gyventojams tapti vienis iš turtingiausių XIX–XX a. Lietuvos ūkininkų. Sūduvos valstiečių sodybos savo dydžiu, pastatų gabaritais formavo savitą šiam kraštui būdingą vienkieminių kaimų vaizdą.

Linijiniuose vienkieminiuose kaimuose sodybos išdėstytos laisvai, vienoje arba abejose gatvės pusėse, nes valstiečių žemė nebuvo išskaidyta atskirais laukais, o užėmė tik vieną sklypą. Uždaro tipo sodybos buvo užstatomos pagal čia įsigalėjusį „griežtą“ geometrinį užstatymo principą – trobesiai tvarkingai sustatyti apie vieną erdvų keturkampį kiemą, dažnai artimą kvadrato formai.

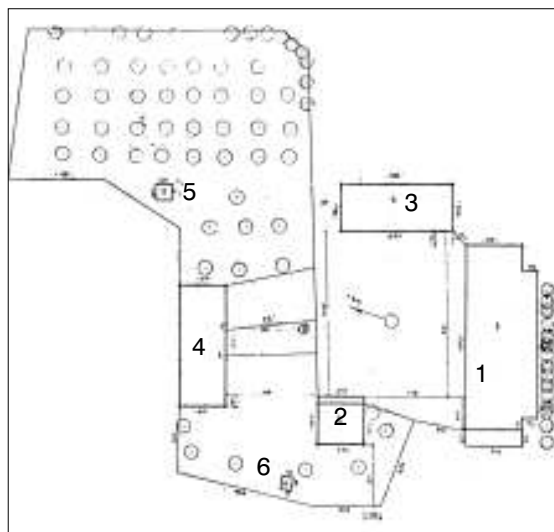
Žinant, kad Sūduvos gyventojų kaimynai – Rytprūsių valstiečiai, kurdami vienkiemius, jau XVIII a. statėsi sodybos trobesius aplink vieną didžiulį keturkampį kiemą, manoma, kad šis planavimo principas

perimtas iš vakarų kaimynų, pritaikant jį vietos sąlygoms. Sūduvos sodybų planas taisyklingas – kiemas, kurio forma artima stačiakampiui, apstatytas iš visų pusių pastatais, stovinčiais šonais arba galais į gatvę. Pastatai išsidėstę taisyklingai pagal gan griežtą šiam kraštui būdingą planavimo programą: stuba daž-

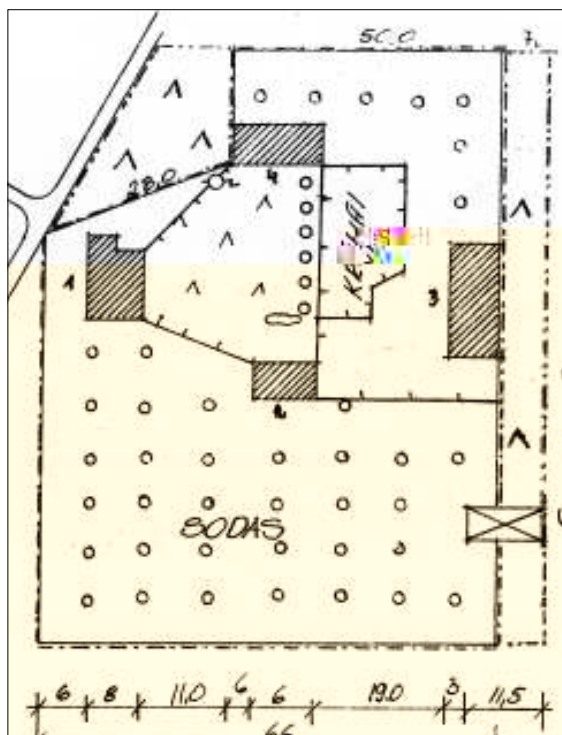
Sūduvoje sodybos buvo užstatomos aplink vieną erdvę keturkampį, dažnai artimą kvadrato formai, kiemą

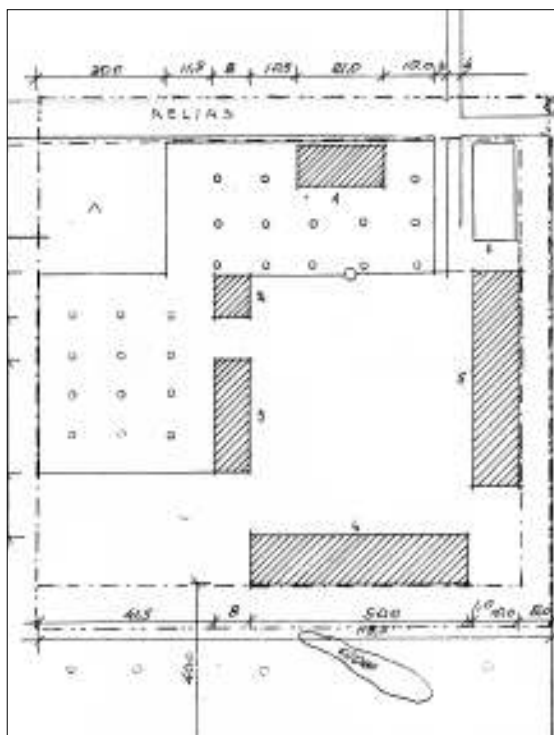
**Sodyba Paežeri k. Vilkaviškio r: 1 – kl tis, 2 – stuba,
3 – tvartas, 4 – kluonas, 5 – malkin , 6 – bulvin , 9 – šulinys,
10 – k dra, 11 – sodas, 12 – vartai. [12:24]**

Tabariški k. Marijampol s r.: 1 – stuba; 2 – svirnas, 3 – tvartas, 4 – kluonas, 5 – virtuv , 6 – sand lis. KPC

**Trempini k. Marijampol s r: 1 – stuba, 2 – kamara,
3 – kluonas, 4 – tvartas. KPC**

**K lok k. Marijampol s.r.: 1 - stuba, 2 - kl tis, 3,5 - tvartas,
4 - kluonas. KPC**

Pastatai sodybose statyti arba griežtai pagal kiemo perimetrą, arba grupuoti laisviau, nukrypstant nuo tiesios stačiakampio kiemo užstatymo linijos. Įvairesnių sodybų planavimo pavyzdžių, kiek nutolusių nuo tradicinės pastatų išdėstymo schemos, randama Zanavykijoje.

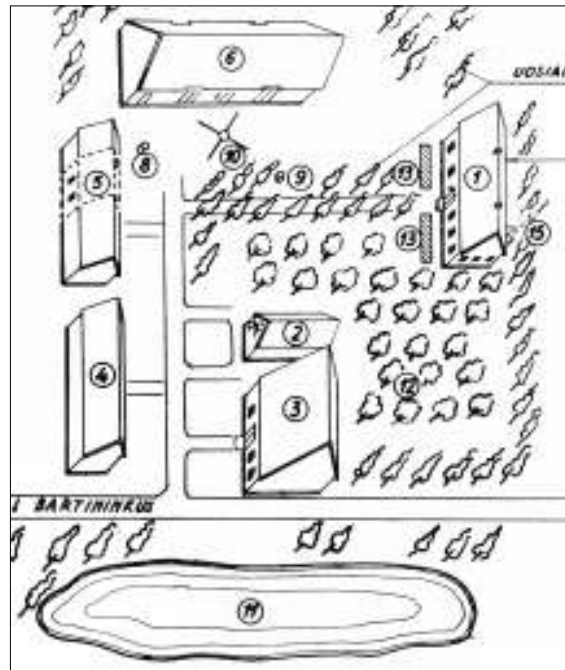
Sūduvos valstiečių sodybų dydis įvairus, tai priklausė nuo valstiečio turtingumo. Neturtingo valstiečio sodybą dažniausiai sudarė vieno galo gyvenamasis namas (vadinamoji *stubelė*) ir vienas ūkinis pastatas, nes tik kelis hektarus turintys valstiečiai klėčių dažnai neišgalėjo pasistatyti. Stambiuose ir vidutiniuose ūkiuose tokio kiemo dydis siekė 30-80 m, aplink jį stovėdavo 4-6 kapitalūs pastatai: stuba, klėtis, kluonas, tvartai.

Jeigu sodyboje šalia pagrindinių trobesių statyta daugiau įvairios funkcijos smulkesnių pastatų (rūsiai, kalvės, sandėliukai), jie taip pat rikiuoti pagal keturias kiemo kraštinės linijas arba į pagrindinį kiemą nebeorientuoti, dažnai dėstyti prie kelių, vedančių į sodybos centą. Šakių, Marijampolės r. pasitaikydavo pavyzdžių, kai tvartai, kluonai statyti vienas šalia kito, lygiagrečiai.

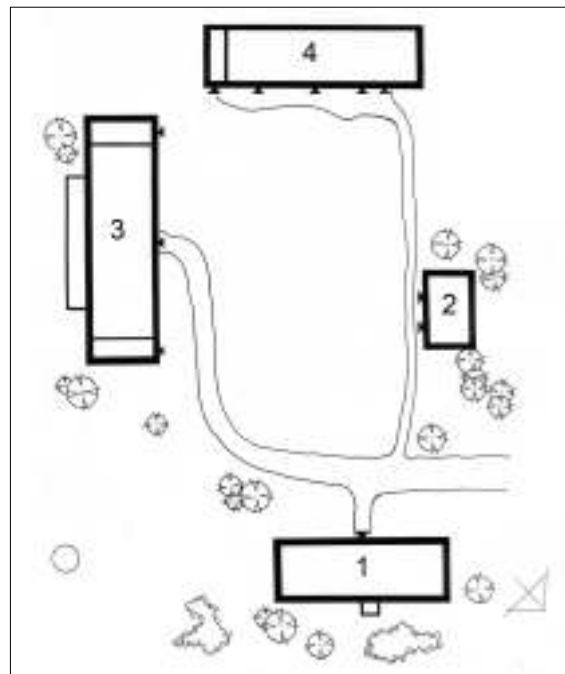
Erdvų Sūduvos valstiečių kiemą tvora, o kartais ir želdiniai dažniausiai padalija į du kiemus – gerąjį ir ūkinį. Gerasis kiemas apima teritoriją aplink stubą, o ūkinį kiemą sudaro tvartai ir kluonas. Šalia stubos visu jos pasieniu atitveriamas gėlių darželis. Vilkaviškio r. buvo paplitusi tradicija priešais stubą įrengti apskritą gėlyną, vadinamąjį „kliombą“. Kartais prie klėties irgi atitveriamas aikštelė daržui. Prie kiekvienos sodybos už stubos tradiciškai įveisiamas sodas, kuris tankiai apsodintas medžiais. Sodyba taip pat visu perimetru apsodinama želdiniais, tad žiūrint iš toliau atrodo, kad tai įvairaus aukštumo medžių gojeliai, pro kuriuos santūriai prasikiša pastatų siluetai arba jų dalys. Apželdinimas dekoratyviniais ir vaisiniais medžiais, krūmais, gėlių darželiais buvo vienas pagrindinių komponentų, formavusių Sūduvos vienkienių gyvenviečių meninį vaizdą.

Sūduvos sodybų architektūros organiškumą lėmė jų ansambliskumas, vieningumas, dermė su supančiu kraštovaizdžiu. Kai kurie pastatai (ypač ūkiniai) nėra išraiškingi, jų architektūros formos labai paprastos, utilitarios, pritaikytos tiesioginėms reikmėms. Tačiau visame sodybos pastatų komplekse šalia išraiškingiausių sodybos pastatų – stubų ir klėčių jie savo stambiais tūriais harmoningai „uždaro“ pagrindinio Sūduvos sodybos elemento, uždaro kiemo, apsupto pastatais, erdvę. Šiai kompozicijai būdinga racionali logika, ryški užstatymo ir apželdinimo visuma.

Sūduvos valstiečių pastatų specifiniams bruožams susiformuoti turėjo įtakos skirtingas šio krašto istorinis likimas. Nuo XV a. čia kėlėsi valstiečiai iš Žemaitijos, Aukštaitijos ir buvusių Rytprūsių.

Sodyba Ožkabali k. Vilkaviškio r.: 1- stuba, 2 - klėtis, 3 - glajnyja, 4,5 - tvartai, 6 - klojimas, 7 - jauja, 8, 9 - šulinys, 10 - rostvelkis, 11 - pradas, 12 - sodas, 13 - glynai, 14 - kryžius. [12:8].

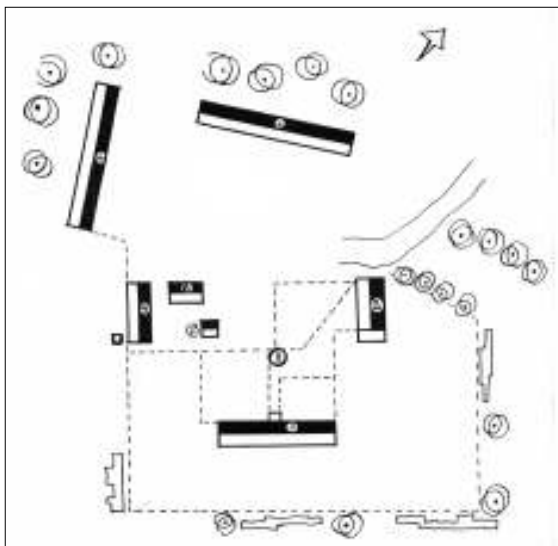

Šlik ir toki sodybos planavimo pavyzdži, kai kiniai pastatai - kluonas ir tvartas „pasikeičia“ savo vietomis, priešais stubą statomas tvartas, priešais klėtis - kluonas.

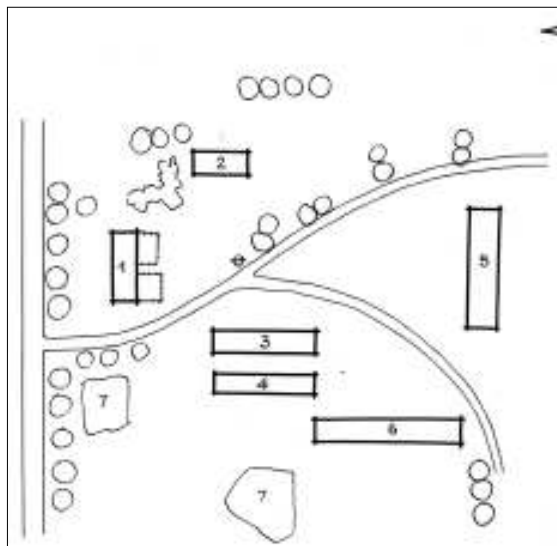
Mielėškampio k. Prienų r.: 1 - stuba, 2 - klėtis su malkine, 3 - kluonas, 4 - tvartas. ASI

SODYBOS

Įvairesnių sodybų planavimo pavyzdžių, nutolusių nuo tradicinės pastatų išdėstymo schemos gausiau išlikę Zanavykijoje, nors aptinkama ir Kapsų Užnemunėje

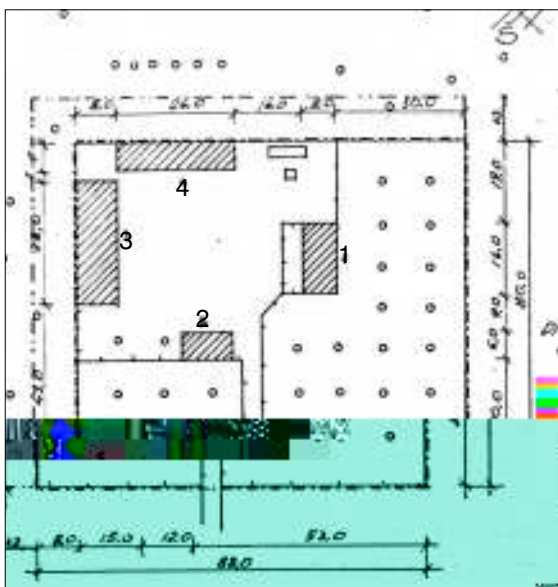

Pavasij k. Šaki r.: 1 – stuba, 2 – klėtis, 3 – klojimas, 4,5 – tvartai, 6 – malkin, 7 – vasaros virtuvė, 8 – pav. sin. III

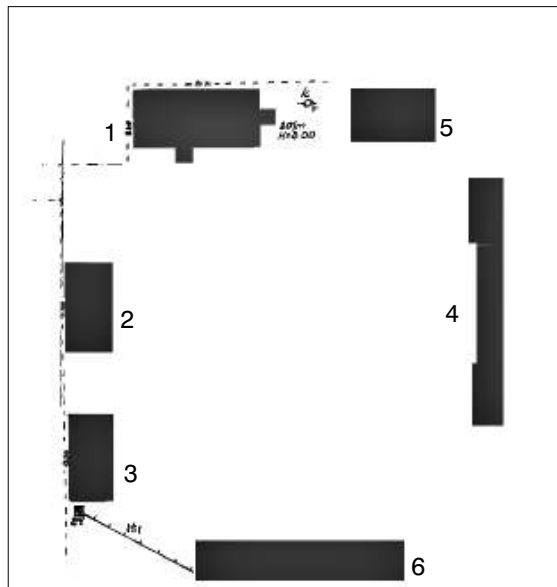

Kampini k. Šaki r.: 1 – stuba, 2 – klėtis, 3,4,6 – tvartai, 5 – klojimas, 7 – k. dros. III

Vidutiniuose ir stambiuose ūkiuose, kurie vyravo Sūduvoje, paprastai stovi 4-6 kapitalūs pastatai: stuba, klėtis, kluonas, keli tvartai

Užbali k. Marijampol s r. kiui priklauso 14 ha.: 1 – stuba, 2 – klėtis, 3 – kluonas, 4 – tvartas. KPC

Dum i k. Vilkaviškio r. kiui priklauso 40 ha.: 1 – stuba, 2 – klėtis, 3 – vežimė, 4 – tvartas, 5 – kiaulidė, 6 – kluono vieta. Sudar. LKa inškait

Apsigyvendami Sūduvoje, nauji įvairių Lietuvos vietų gyventojai nepamiršo savų statybinių bei architektūrinių tradicijų. Bėgant metams įvairūs sritiniai kultūros elementai, architektūros kompozicijos savybės tarpusavyje pynėsi su vietinėmis ir ilgainiui susidarė saviti šio krašto pastatų tipai. Dėl panašių gyvenimo ir darbo sąlygų buvo prieita prie tinkamiausių konstruktyvinių, erdvinių ir meninių sprendimų, būdingų tik šio regiono medžio, molio, mūro statiniams. Plano sprendimą, tūrinę formą, padėtį sodyboje apspręsdavo ir pastatų paskirtis.

Išlikę Sūduvos senieji statiniai palyginti „nauji“ – tai XIX a.–XX a. pr. etnoarchitektūrinis palikimas, atspindintis naujai atsirandančių statybos technologijų, statybinių medžiagų įtaką senųjų pastatų architektūrinių formų pokyčiams.

Sodybos perimetru apsodindamos želdiniais, pro kuriuos matosi pastatų siluetai arba jų dalys

Sodyba Naujienos k. Marijampol s r. 1964. LLM

Erdvų Sūduvos valstiečių kiemą tvora, želdiniai dažniausiai padalija į du kiemus – gerąjį ir ūkinį. Gerasis kiemas apima teritoriją aplink stubą, į ūkinį įeina tvartai ir kluonas

Sodybos Paežeri k. Vilkaviškio r. „švarusis kiemas“, aptvertas tvora. LII

Sodybos Pies i k. Šaki r. kinis kiemas. LLM

Sodyba Šešup s pakrant je Marijampol s r. 1964. LLM

GYVENAMASIS NAMAS

IŠPLANAVIMAS, IŠORĖS VAIZDAS

Sūduvoje susiformavęs tradicinio gyvenamojo namo tipas – **stuba**. Kaip savarankiškas, naujas pastato tipas stuba atsirado XIX a. pirmojoje pusėje ir susikūrė žemaičių trobos, aukštaičių pirkios ir buv. Rytprūsių lietuvių stubos pavyzdžių įtakoje. Planų schemos yra aiškios. Daugelis vidutinių ir turtingų valstiečių namų tiek išplanavimu, tiek išorine forma tarp savęs nesiskiria. Kitokie namai buvo mažžemių, bežemių valstiečių, kurių ūkeliuose dažniausiai statyta tradicinė vieno galo stuba.

Nesudėtinga Sūduvos tradicinė **vieno galo stuba** (5–7 m pločio, 5–12 m ilgio) turi dvi patalpas: stubą ir priemenę. Dažniausiai iš erdvios priemenės atskiriama patalpa virtuvei ar šalia priemenės įrengiama virtuvė ir kamara. Viengalės stubos statytos neaukštomis, apie 2 m nuo žemės paviršiaus iškilusiomis sienomis, dengtos pusės pastato aukščio ar kiek aukštesniais už pastato sienas stogais. Pasitaiko

ir stubos su kitais ūkiniais pastatais apjungimo pavyzdžių, kurie dažniausiai rodo menką ekonominį ūkio pajėgumą.

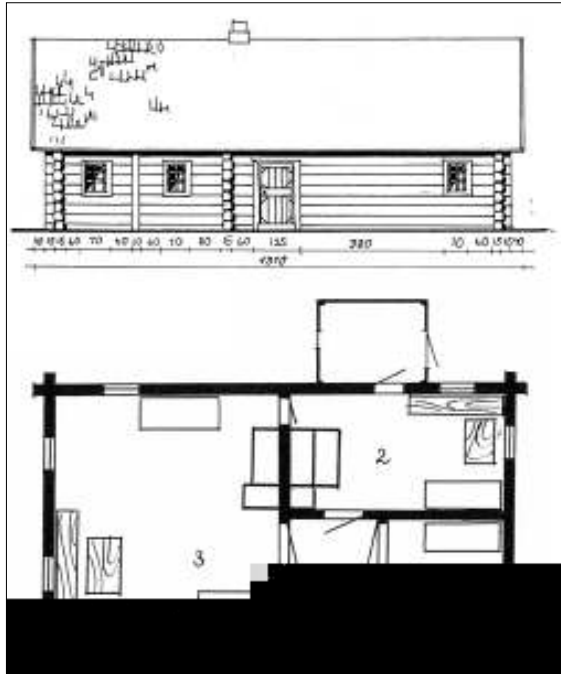
Tradicinė vidutinių ir turtingų valstiečių ūkiuose statyta (ar prie viengalės stubos pristačius antrą galą išplėsta) trijų narvelių **dvigalė stuba**, kurioje centrinę namo dalį sudaro priemenė (*butas*) ir nuo jos atitverta virtuvė (*kuknia*). Viena namo gale yra pagrindinė sūduvių namų patalpa – stuba (*šeimynstubė, pirkčia*). Ji dažnai užima vieną namo galą ir naudojama kaip darbo kambarys, valgomasis. Kitame namo gale – menės (kapsų *seklyčia*, zanavykų *stubelė, pongalis*). Menė – gražiausia patalpa namuose. Ji skiriama svečiams priimti ir jaunimui miegoti. Dažnai stubose abu galai turi ne po vieną, o po dvi patalpas: nuo seklyčios atitveriama patalpa, kuri naudojama kaip miegamasis arba kamara namų apyvokos daiktams padėti.

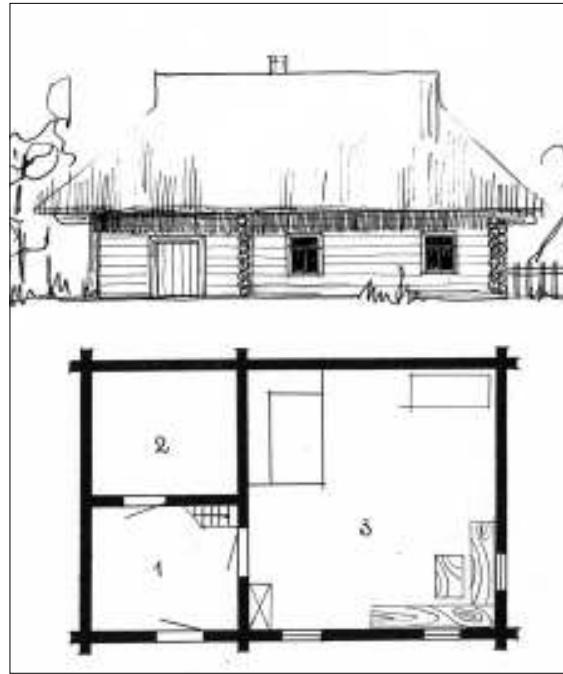
Viengal stuba iš Vili n. k. Šaki r. atkelta LLBM. I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

IŠPLANAVIMAS, IŠORĖS VAIZDAS

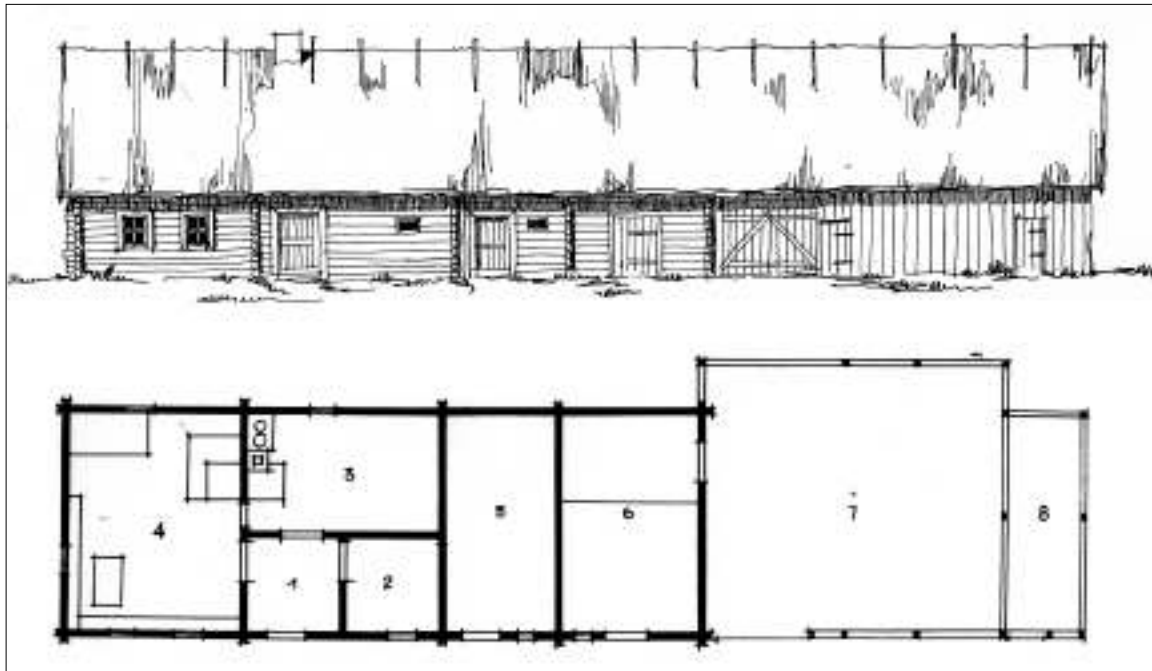
Tradicinė vieno galo stuba turi dvi patalpas: stubą ir priemenę. Dažniausiai iš priemenės atskiriama patalpa virtuvei ar šalia priemenės įrengiama virtuvė ir kamara. Viengalės stubos statytos neaukštomis rąstų sienomis, dengtos keturšlaičiais su čiukuru (senosios) ar dvišlaičiais stogais. Pasitaikydavo ir stubos su tvartu apjungimo pavyzdžių

Viengal stuba, statyta 3,3 ha kyje, Sreliški k. Vilkaviškio r.: 1 – priemenė, 2 – virtuvė, 3 – stuba, 4 – kamaraitė. LII

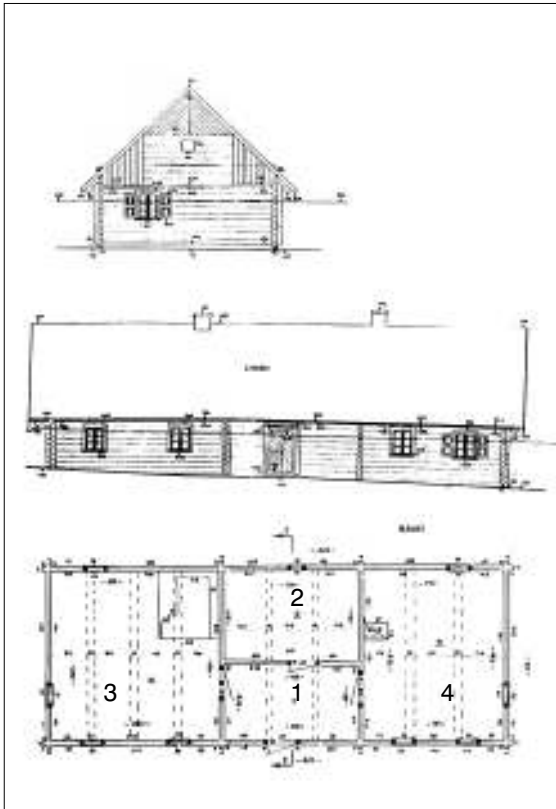
Viengal stuba Margavos k. Marijampolė s r.: 1 – priemenė, 2 – kamaraitė, 3 – stuba. LII

Viengal stuba, sujungta su kiniais pastatais Brinink k. Vilkaviškio r.: 1 – priemenė, 2 – kamara, 3 – virtuvė, 4 – stuba, 5 – kl. tel., 6 – tvartukas, 7 – kluonelis, 8 – paširė. LII

GYVENAMASIS NAMAS

Tradicinė dvigalė stuba, kurioje centrinę namo dalį sudaro virtuvė ir priešais ją esanti priemenė (butas). Viename namo gale yra pagrindinė namų patalpa – stuba (šeimynstubė, pirkčia). Kitame namo gale – menės. Abipus pastato centre esančio pagrindinio įėjimo įrengta po porą šešiarūčių stubos (šeimynstubės) ir menės langų

Dvigal stuba Tabariški k. Marijampol s r.: 1 – priemenė, 2 – virtuvė, 3 – šeimynstubė, 4 – seklyčia. KPC

Kartais vietoje virtuvės buvo įrengiamas tėvų gyvenamasis kambarys (Užnemunėje išimtinės teisės taikoma abiem tėvams), o virtuvė – šalia šeimynstubės. Etnologas Izidorius Butkevičius mini ir tokį stubos plano variantą, kai virtuvė, esanti stubos centre, yra pratęsta į vieną galą, dažniausiai į stubą, o kitos patalpos iš esmės lieka nepakitusios, tai yra viename gale (kartu su virtuvės dalimi) – stuba, kitame namo gale – seklyčia ir šalia jos kamara.

Tradicinei dvigalei stubai būdingas vidutinio 6-7 m platumo, 16-20 m ilgio korpusas, neaukštos (2,5–2,8 m) sienos. Fasadų kompozicija priklauso nuo patalpų išdėstymo: dažniausiai abipus pastato centre esančio pagrindinio įėjimo įrengta po porą šešiarūčių stubos (šeimynstubės) ir menės langų. Toks fasadas nepasižymi griežta simetrija, nes šalia pagrindinio pastato įėjimo visad įrengiamas ir nedidelis priemenei apšviesti langelis. Galiniuose fasaduose tradiciškai įstatoma po porą stačiakampių langų. Stogai dengti šiaudais, dažniausiai turi senąsias tradicines proporcijas (2/3 arba 3/4), o stogams, dengtiems stiegėmis (čerpėmis), būdingos mažesnės pastogės ir stogo plokštumos.

XIX a. pab.–XX a. pr. vidutinių ir turtingų valstiečių ūkiuose statomos ir sudėtingesnio plano stubos. Tokie pastatai kartais pailgėja iki 25 m, o svarbiausios patalpos (stuba ir menė) išlieka pastato korpuso priešinguose galuose (jos atitveriamos arba ne). Centrinė pastato dalis – narvelis išplatėja iki 10 m. Jame, šalia virtuvės ir priemenės, įrengiama daugiau įvairios paskirties patalpų: priešais stubą – *priestubis*, priešais seklyčią – *prieseklytis*, *tėvukų kambarys*. Pasikeitęs pastato planas keičia ir statinio architektūrinę išraišką. Centrinėje pastato dalyje padaugėjus patalpų, pagrindinis įėjimas dažnai „pasitraukia“ į šoną, fasadai tampa asimetriški. Ties pagrindiniu įėjimu statoma fasado puošmena, jo vertikalusis akcentas – vienslaidis ar dvislaidis prieangis, remiamas 2-4 stulpų – kolonėlių.

Pasitaikantys dvigalių stubų planavimo pavyzdžiai: virtuvė, esanti stubos centre, pratęsiama į stubos galą ar vietoje virtuvės įrengiamas tėvų gyvenamasis kambarys, o virtuvė – šalia šeimynstubės

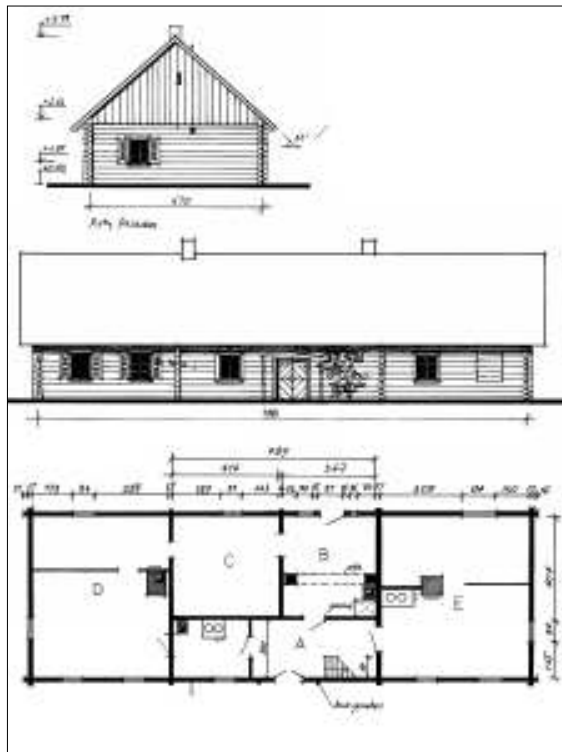

Naujienos k. Marijampol s r.: 1 – virtuvė, 2 – stuba, 3 – seklyčia, 5 – priemenė, 7 – kamara [8:165]

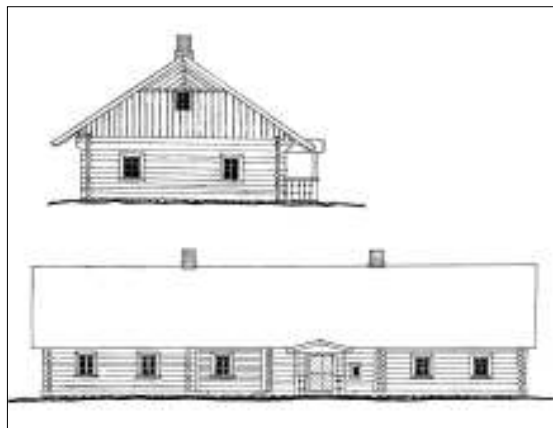

Navinink k. Marijampol s r.: 1 – priemenė, 2 – stuba, 3 – virtuvė, 4 – senukų kambarys, 5 – kamara. III

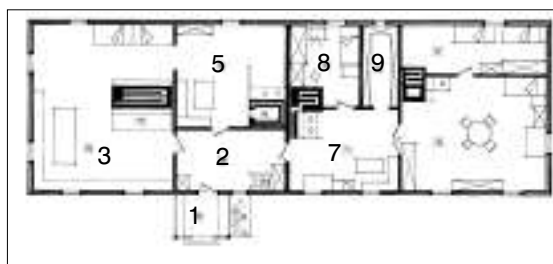
Dvigalė stuba su išplatinta centrine pastato dalimi, kai šalia virtuvės ir priemenės įrengiama daugiau įvairios paskirties patalpų. Pagrindinių fasadų kompozicija simetrinė arba asimetrinė. Ties pagrindiniu įėjimu dažnai statomas vienslaidis ar dvislaidis prieangis

*Dvigalė stuba, statyta ~ 1900 m. Voveri k., Šaki r.:
A – priemenė, B – virtuvė, C – bulvinė, D – pongalis,
E – šeimynstuba. LLBM*

Dvigalė stuba Obelin k. Marijampolės r. LLBM

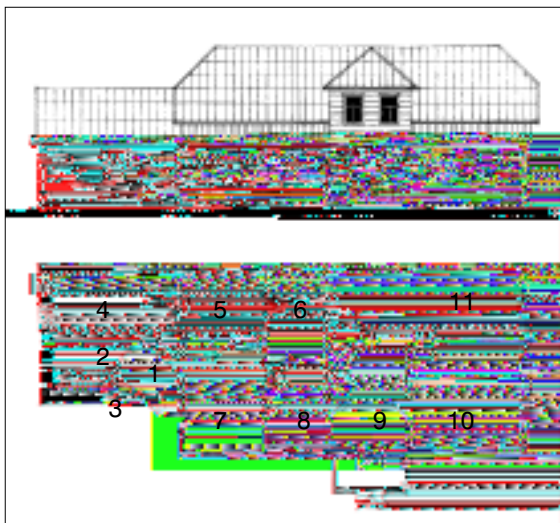
*Dvigalės stubos planas: 1 – prieangis, 2 – priemenė,
3 – stuba, 5 – virtuvė, 6 – krosnis duonai kepti,
7 – priešeklėtis, 8 – kamara, 9 – sandėlis, 10 – seklys,
11 – kamara. Panėkiai k. Vilkaviškio r. LLBM*

Dvigalė stuba Panėkiai k. Vilkaviškio r. D. Ambrasaitis 2005 m. nuotr. VKM

GYVENAMASIS NAMAS

„Moderni“ stuba, kurios tradicinis planas, o dažnai ir tūris pakitęs: virtuvė įrengiama nebe pastato centre, o šone, į ją atskiras įėjimas iš pastato galo. Plinta ir asimetriški fasadų sprendimai, prie pagrindinio stubos fasado statomi įstiklinti pastoginiai prieangiai-verandos, „madingais“ tampa ertikiai, dvišlaičiai mezoninai

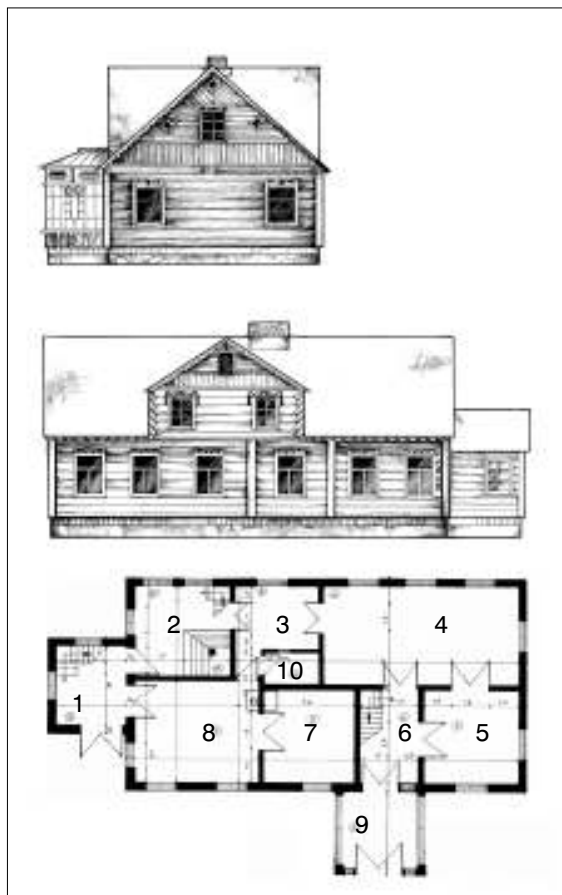
Stuba Stark k. Vilkaviškio r.: 1 – priemen, 2 – sandėliukas, 3 – laiptai, 4 – virtuvė, 5 – šeimynstuba, 6 – miegamasis, 7 – svetainė, 8 – svečių kambarys, 9 – priemenė – koridorius, 10 – klasė, 11 – mokytojos kambarys. LLBM

XX a. pr. ir tarpukariu šalia tradicinio išplanavimo stubų turtingųjų valstiečių ūkiuose statomos ir „modernesnės“. Jose virtuvė centrinėje pastato dalyje išnyksta, su virykle ji nukeliama į vieną namo galą – įrengiama šalia stubos (šeimynstubės). Atsiranda atskiras įėjimas į virtuvę iš pastato galo. Centrinėje pastato dalyje tebesanti priemenė susiaurėja, dažnai virsdama koridoriumi, joje įrengiami ir laiptai į mansardą. Tame pačiame gale tarp stubos ir priemenės įrengiamas miegamasis, o kitame namo gale dažniausiai tebėra menė. Kinta ir tradicinis stubų išorės vaizdas. Pastato tūris darosi sudėtingesnis, korpusas paplatėja (plotis 8-15 m) ir sutrumpėja (ilgis ~ 15-20 m) bei dažnai aukštėja dėl išplitusių pastogės paaugštinimų – apie 1 m aukščio ertikių. „Madingais“ tampa dvišlaičiai mezoninai, iškelti vienoje ar abejose stogo pusėse. Jų dėka pastogėse atsiranda galimybė įrengti papildomus kambarius. Kuriamos simetriškos ir asimetriškos fasadų kompozicijos: prie pagrindinio stubos fasado dažnai asimetriškai statomi įstiklinti pastoginiai prieangiai-verandos, sienų plokštumas skaido plintantys 3 ar 4 dalių langai. Tokios stubos tradiciškai dengiamos 40-45 laipsnių stogo nuolydžio dvišlaičiais stogais. Populiarėja ir pusvalminė stogo forma.

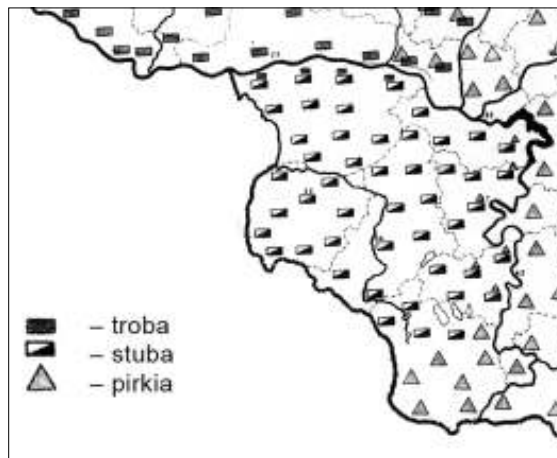
Apibūdintas namo – stubos tipas vyravo visoje Sūduvos teritorijoje, bet regiono pakraščiuose aptinkami plitę ir kaimynams būdingi gyvenamieji namai: teritorijoje, iš šiaurės (Panemunėje) besiribojančioje su Žemaitija, – trobos, o rytinėje dalyje, ties Nemunu – Aukštaitijai ir Dzūkijai būdingos pirkios. Šių pastatų tipai plačiau aprašomi Aukštaitijos bei Žemaitijos tradicinei kaimo architektūrai skirtuose leidiniuose.

Stuba Dumiai k. Vilkaviškio r. LII

*Stuba Parausi k. Vilkaviškio r. Planas: 1 – priemen ,
2 – virtuv , 3 – prieseklytis, 4 – sekly ia,
5,7 – šeimos kambariai, 6 – priemen – koridorius, 8 – stuba,
9 – prieangis. LLBM*

*Lietuvos valstie i gyvenam j nam tip paplitimas (XIX a.
pab. – XX a. pr.). Sudar LButkevi ius. LII, B.989(1)*

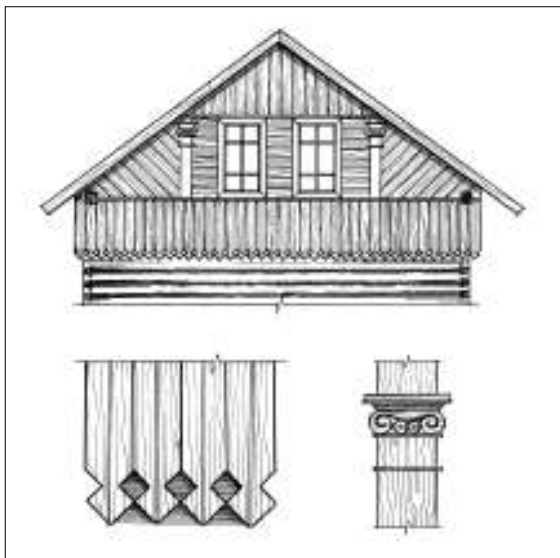

Stuba Opšr t k. Vilkaviškio r. LLBM

Stuba Parausi k. Vilkaviškio r.

APDAILA IR PUOŠYBA

Stubos skydo apdaila. Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

XIX a. II pusėje padidėjus sienų plokštumoms, langams, paplitus dvišlaičiams stogams, Sūduvoje imta turtingiau puošti pastatus, bet nebuvo nukrypta ir į bereikalingą puošnumą. Puošiamos tik kai kurios stubų dalys, atskiri konstruktyviniai elementai: prieangiai, durys, langų apvadaai, langinės, skliautai ir vėjalentės, sijų bei gegnių galai. Puošyba visuomet susijusi su konstrukcija, joje nėra iliuzoriškumo, ornamentai nesusmulkinami, dera su pastato visuma.

Stogų skydai, kraigas

Tradiciškai puošta stubų galinių sienų pastogės, vadinamos skydais. Sūduvoje paplitę trikampiai skydai, kuriuos apkalant dažniausiai naudoti gulsčių ir stačių lentų deriniai su įžambiai sudėtų lentų padalomis. Kartais visas skydas sukalamas iš įžambių lentų. Taip pat bandyta kopijuoti ir profesionalioji architektūra – skydų lentų sujungimai puošiami piliastrais su kapiteliais, dekoruoti ornamentuotomis juostelėmis. Išlikę pavieniai puošybos pavyzdžiai

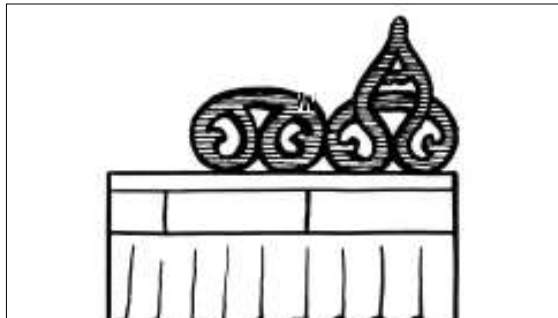

Stubos galinis fasadas. Nendrin s k. Marijampol s sav. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

su ražiniais ir skobiniais, kai iškilūs ornamentai padengia beveik visą skydo plotą.

Stogų skydų bei Sūduvai būdingų ertikių apačia taip pat dažnai puošta geometriniu ar kiaurapjūviu ornamentu, kuris išgaunamas lentų apačias užbaigiant trikampių arba profiliuojant sudėtingiau.

Turtingų ūkininkų stubų stogo kraigas kartais užbaigiamas dekoratyvine keramikinių stiegių eile.

Dekoratyvin kraigini stiegi eil. Pavasij k. Šaki r. LII

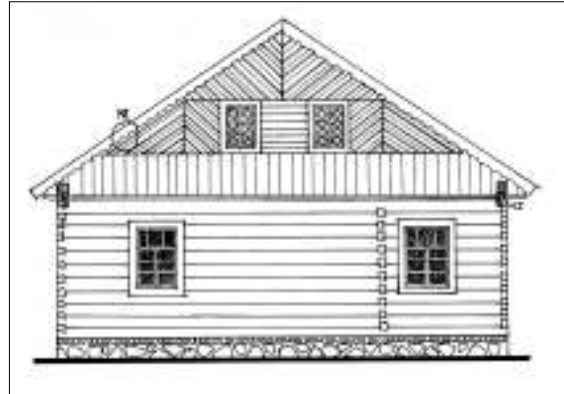
Pavieniai išlik stub prieangi skyd puošybos pavyzdžiai su ražiniais ir skobiniais.

Stubos prieangio skydas. Skardupi k. Šaki r. [14:26]

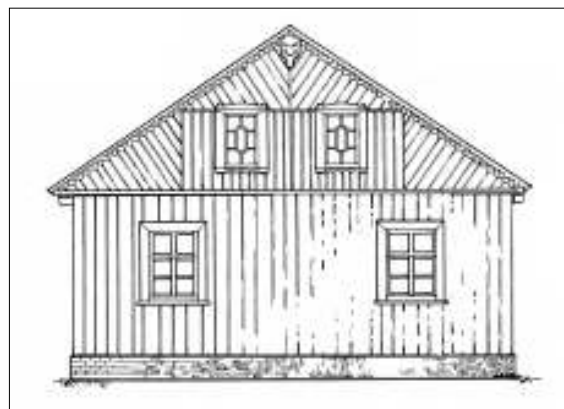

Stubos trikampis skydas, sukaltas iš žambi lent . Lek i k. Šaki r. [14:13]

Stubų trikampiai skydai, kuriuos apkalant naudoti gulsčių ir stačių lentų deriniai su įžambiai sudėtų lentų padalomis

Stubos skydo apdaila. Kup iški k. Vilkaviškio r. LLBM

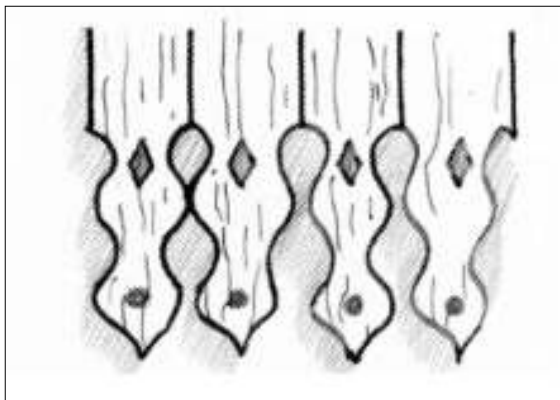

Stubos skydo apdaila. B dvie i Gudeli k. Vilkaviškio r. LLBM

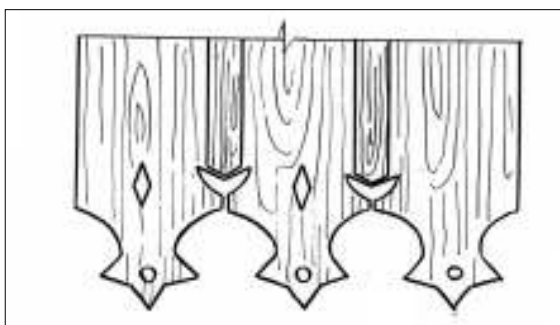

Stubos skydo apdaila. Peleni k. Šaki r. KPC

Stubų skydo ar ertikio apačia dažnai puošta geometriniais ar kiaurapjūviu ornamentu

Stubos skydo apačia. Liepolat k. Vilkaviškio r. [14:31]

Stubos skydo apačia. Pavišty io k. Vilkaviškio r. LII

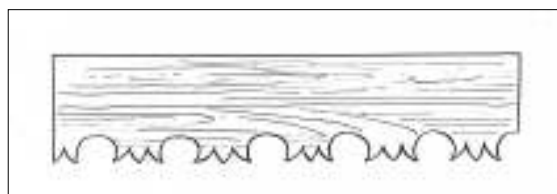

Stubos ertikio apačia. Kybeiki k. Vilkaviškio r.
I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

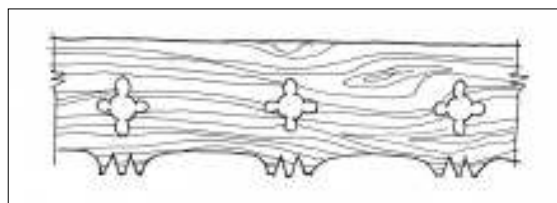
Vėjalentės ir karnizai

Be skydų plokštumų, taip pat puoštos nuožulnias stubų stogų plokštumas sutvirtinančios vėjalentės bei nuo lietaus sienas apsaugantys karnizai. Sūduvoje ornamentuotų vėjalenčių ir karnizų nedaug, bet ir čia, kaip kitur, pasitaiko puoštų geometriniais (pjūkleliai, lankeliai, skylutės) ir augaliniais ornamentais. Sūduvoje ornamentai stambesni, ne tokie susmulkinti kaip Rytų ar Pietų Lietuvoje. Padaromos gilesnės išpjovos ir didesni elementai, ypač augalinių formų. Kaip ir visur Lietuvoje, Sūduvoje populiarūs trilapiai žiedeliai, tulpės ar lelijos.

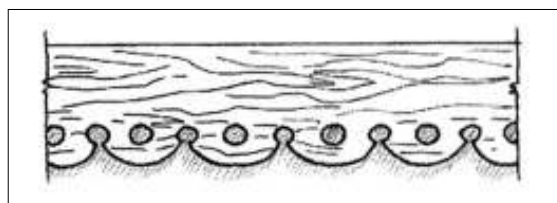
Geometriniais ir augaliniais ornamentais dekoruotos stubų vėjalentės ir karnizai

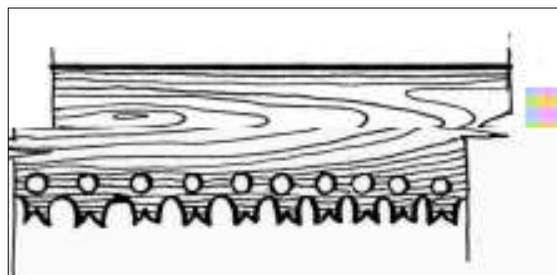
Karnizin lenta. Šaki r. LII

Karnizin lenta. Gudkiemio k. Vilkaviškio r. LII

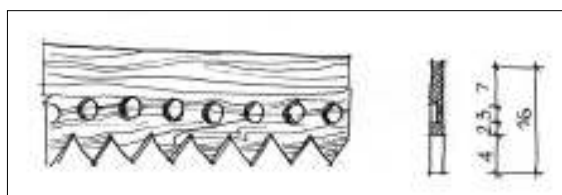

Karnizin lenta. Pavasij k. Šaki r. [14:64]

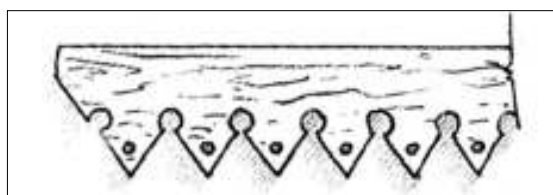

Karnizin lenta. Lek i k. Šaki r. LII

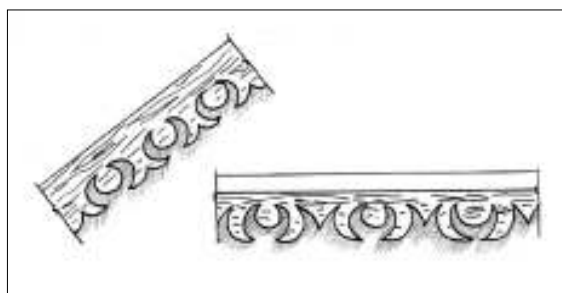
Geometriniais ir augaliniais ornamentais dekoruotos stubų vėjalentės ir karnizai

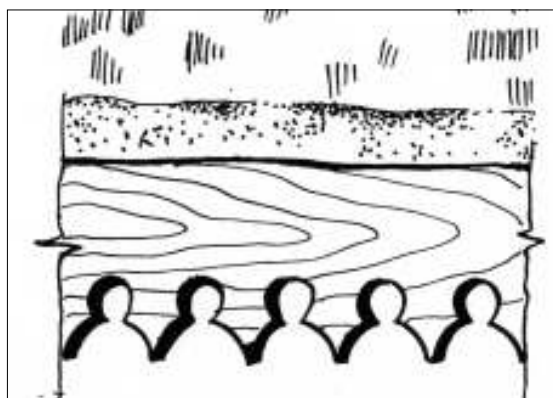
Karnizin lentis. Griškab džio k. Šaki r. LII

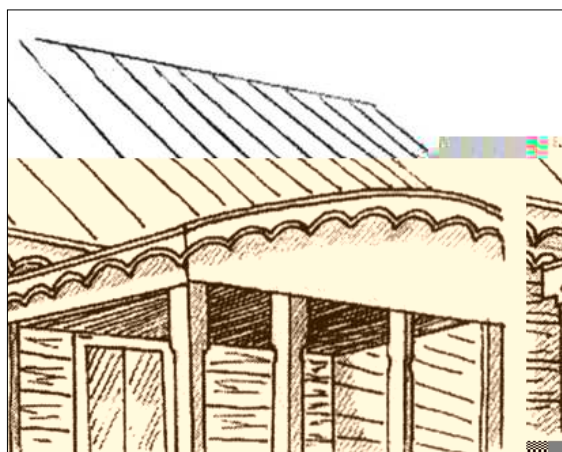
Vėjalentė. Rados k. Vilkaviškio r. [14:64]

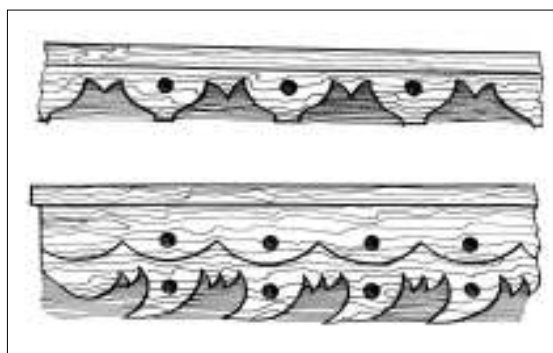
Stub „nart nai“. Bagdži k. Šaki r. [14:64]

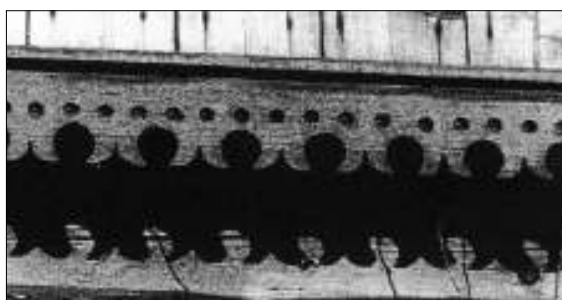
Karnizin lentis. Moron k. Šaki r. LII

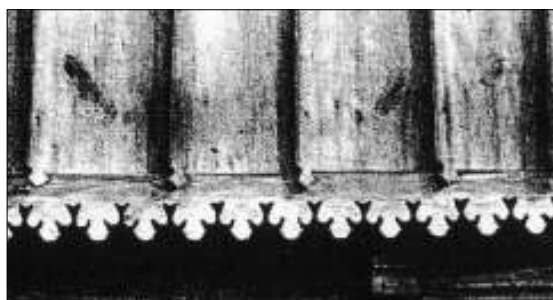
Prieangio dalis. Garliavos apyl. Kauno r. [14:64]

Karnizin lentis, vėjalentė. Paežeri k. Vilkaviškio r. LIBM

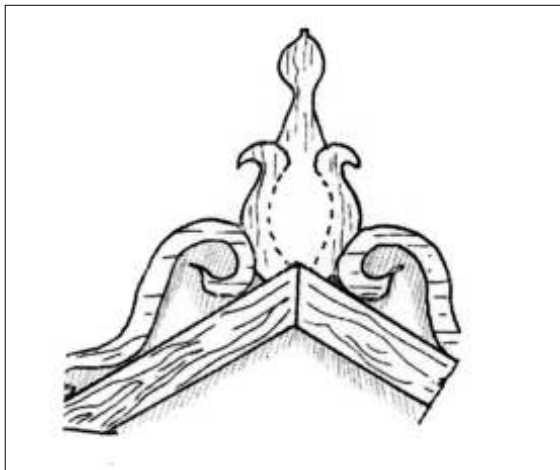

Karnizin lentis. Tubeli k. Šaki r. [14:40]

Karnizin lentis. Ašmoniškė k. Šaki r. [14:40]

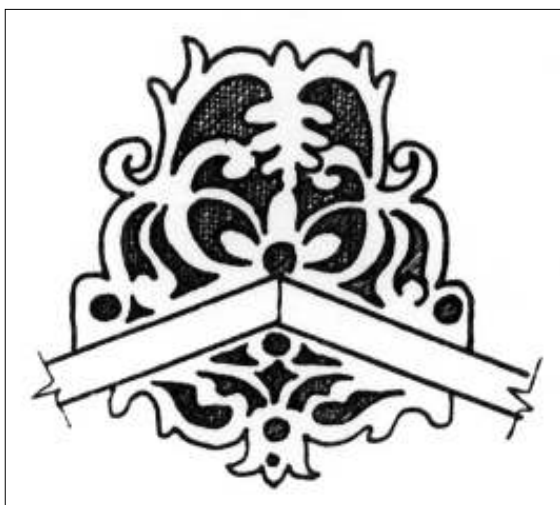
Stogo galuose ant skydo sudurtos vėjalentės, prieangių stogeliai kartais puošiami lėkiais

Stubos prieangio l kis. Lapši k. Šaki r. [14:92]

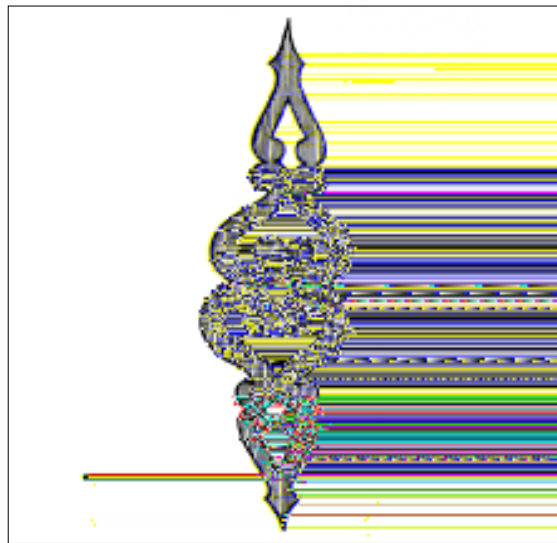
Stubos l kis. Katili k. Šaki r. LII

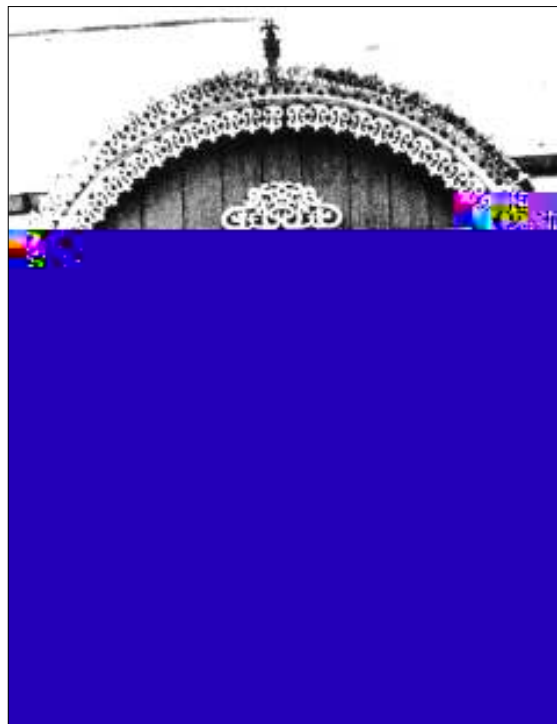
Stubos prieangio l kis. Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

Lėkiai

Stogo galuose ant skydo sudurtos vėjalentės ar stubų prieangių viršus kartais puošiami lėkais. Sūduvoje lėkiai – retenybė. Be zoomorfinių motyvų, jie dar būna stilizuotos gėlės, geometrinio ar žmogaus siluetą atkartojančio ornamento pavidalo. Lėkiai būna sukryžiuoti iš dviejų lentų, išpjaustinėti vienoje statmenoje lentoje arba sudėti iš visų trijų dalių.

Stubos prieangio l kis. Lek i k. Šaki r. LII

Stubos prieangis su l kiu. Buktos k. Marijampol s r. [14:74]

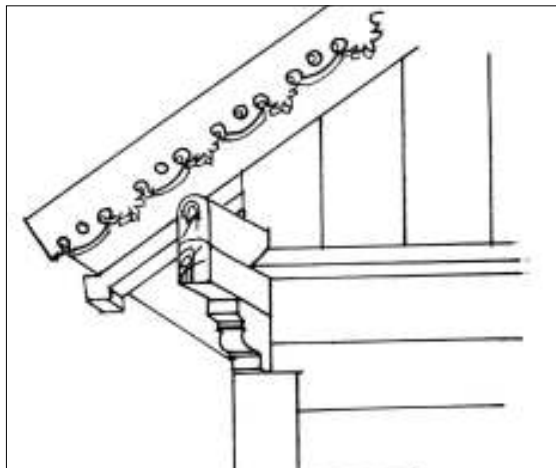
Sienų puošmenys

Sūduvai nebūdinga sienų kerčių puošyba. Labiau paplitę profiliuoti sijų ir gegnių galai. Juose išdrožiami ornamentai būna stambių formų, be smulkių išpjovų. Puošybai būdingi tik geometriniai motyvai. Pageginių galai kartais apsaugomi prikaltais lentelėmis, vadinamaisiais skydeliais, kurie dažniausiai puošiami augaliniais elementais. XIX a. II pusėje, siekiant gyvenamųjų namų sienas apsaugoti nuo kritulių, bei dėl geresnės šilumos izoliacijos jos pradėtos apkalti lentomis. Sūduvoje paplitęs stačių ar horizontalių lentų be papuošimų apkalimas. Kartais vertikalų lentų sudūrimai dengiami siaura medine lotele arba apkalimo viršutinė lenta daroma iš gulsčios lentos, kurioje išpjaunamos arkutės. Stubose, statytose tarpukario laikotarpiu, paplitę apkalimo vertikalėmis ir horizontalėmis lentomis deriniai: dažniausiai apatinė fasado dalis apkalama vertikaliomis, o viršutinė – horizontalėmis lentomis. Išskirtinis šio varianto itin puošnus pavyzdys, kai viršutinė sienos dalis apkalama vertikaliomis lentomis, kurių galai sudaro dekoratyvų ornamentą.

Stubos išilginis sienos iškyša – konsol, remianti skydą. Naudži k. Vilkaviškio r. LKa įskait s 2007 m. nuotr.

Profiliuoti stubų sijų bei gegnių galai. Puošybai būdingi tik geometriniai motyvai

Dum i k. Vilkaviškio r. LLBM

Skuig s k. Marijampol s sav. LKa įskait s 2007 m. nuotr.

Naudži k. Vilkaviškio r. LKa įskait s 2007 m. nuotr.

APDAILA IR PUOŠYBA

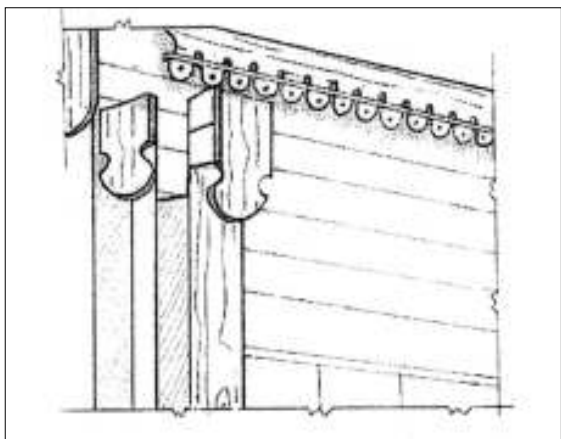

*Profiliuoti stubos gegni galai. Dumiai k. Vilkaviškio r.
LKa įskaita 2007 m. nuotr.*

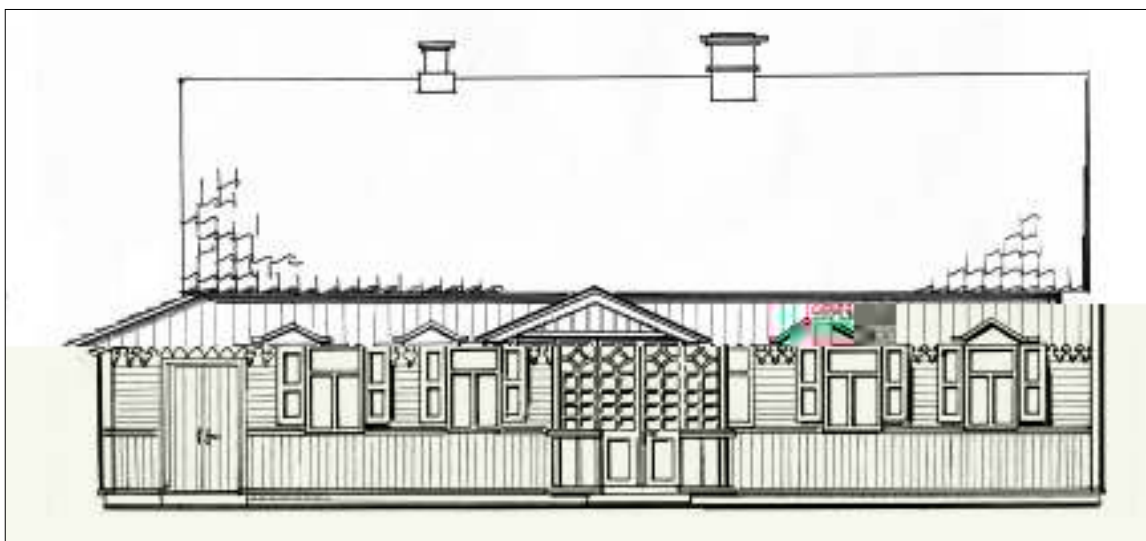
Pagegnių galai apsaugomi prikaltomis lentelėmis, vadinamaisiais skydeliais, kurie dažniausiai puošiami augaliniais elementais

*Stubos pagegni skydelis. Panėkiai k. Vilkaviškio r.
LKa įskaita 2007 m. nuotr.*

*Stubos pagegni skydelis. Obelynė s k. Marijampolės r.
[14:155]*

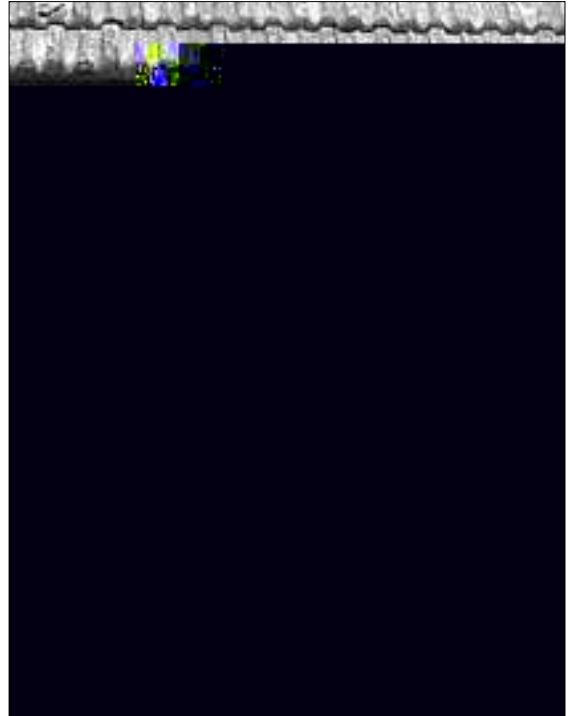

Stuboms, statytoms tarpukario laikotarpiu, būdingi apkalimo vertikaliomis ir horizontaliomis lentomis deriniai. Stubos apkalimo pavyzdys. Opštė k. Vilkaviškio r. XX a. III deš. LLBM

Langai

Stubų langai išorėje puošiami apylangėmis. Jas sudaro antlangė, palangė ir šoninės lentos. Dažniausiai negyvenamosiose patalpose – stubų pastogėse puošiami visi trys apylangių elementai, o gyvenamųjų – tik antlangė ir palangė. Paplitęs antlangio dekoravimas kiaurapjūviu, taip pat klasikinio profilio karnizu ar sandriku.

Stubų langai, ypač menių (*seklyčių, stubelių*), iš lauko pusės dažnai turi užveriamas langines. Lietuvoje jos pirmiau paplito miestuose ir dvaruose, vėliau – ir didesniuose kaimų namuose. Puošiama toji pusė, kuri matoma dienos metu, kai langinės atviros. Paprasčiausios yra plokščių lentų langinės. Sūduvoje paplitusios rėminės konstrukcijos su įsprūdomis (filingais). Populiariausios įsprūdinės langinės turi po dvi plokščias įsprūdas be papildomų puošmenų. Retesnės trijų įsprūdų langinės.

Langas su profiliuoto medžio apylangėmis be ryškesnių dekoru elementų. Langinės – paprastos, sukaltos iš vertikalios lentos. Obelinis k. Marijampolės r. LLBM

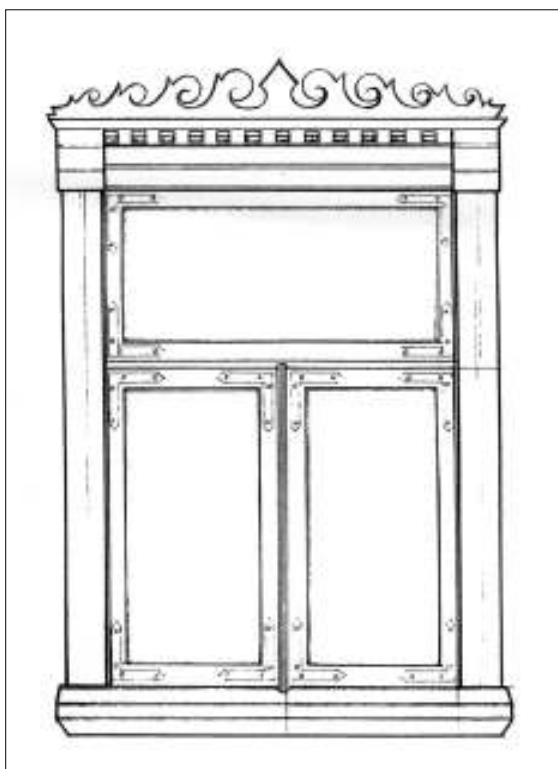

Dekoruotas pastogės lango polangis. Panėkio k. Vilkaviškio r. LKa įskaita su 2007 m. nuotrauka

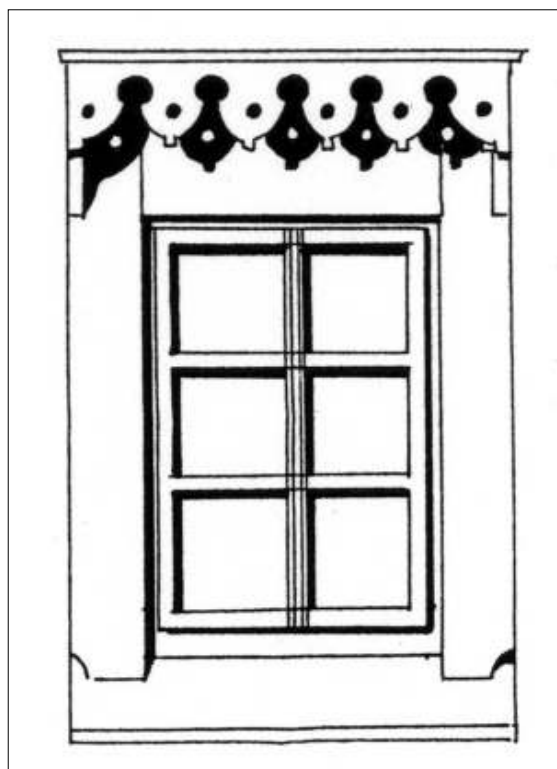

Dekoruotas lango antlangis. Naudžiū k. Vilkaviškio r. LKa įskaita su 2007 m. nuotrauka

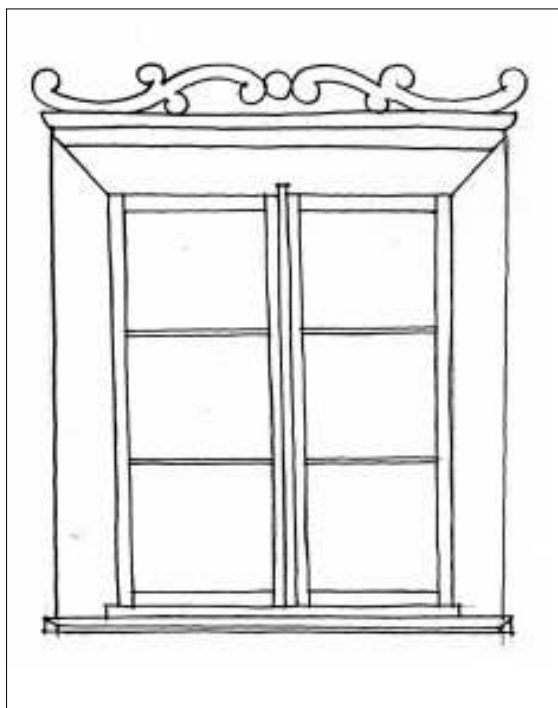
Dekoruoti langų antlangiai

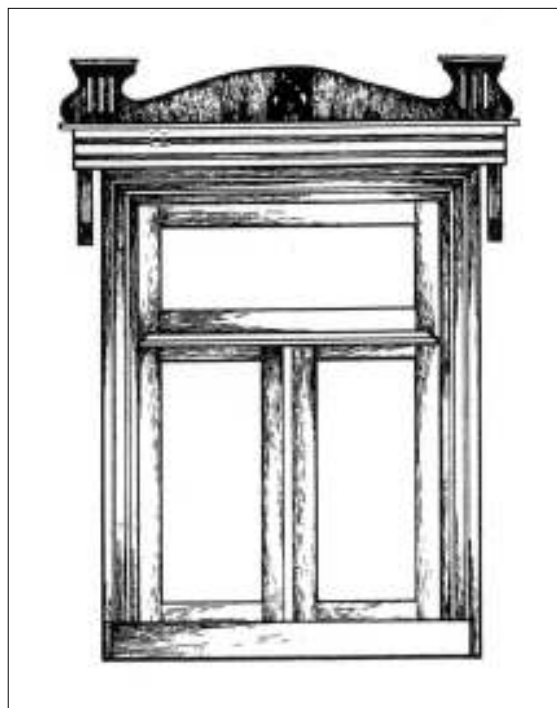
Jurkšt k. Vilkaviškio r. LLBM

Juozuniški k. Vilkaviškio r. LLBM

Juodraišio k. Prien r. LII

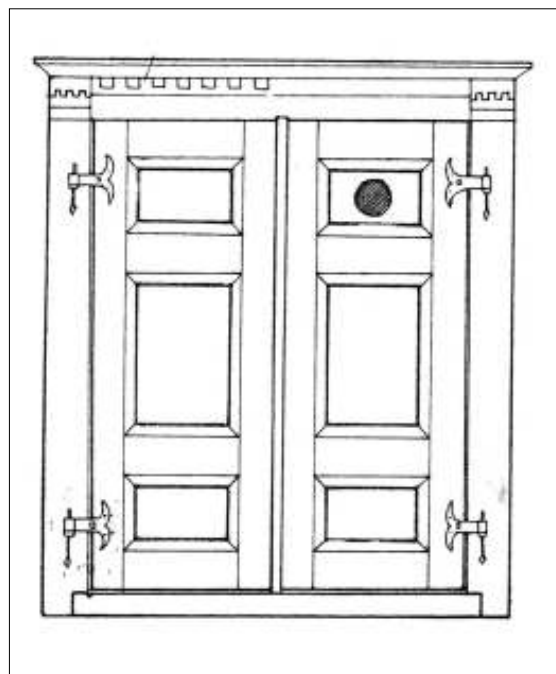

Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

Dekoruoti langų antlangiai

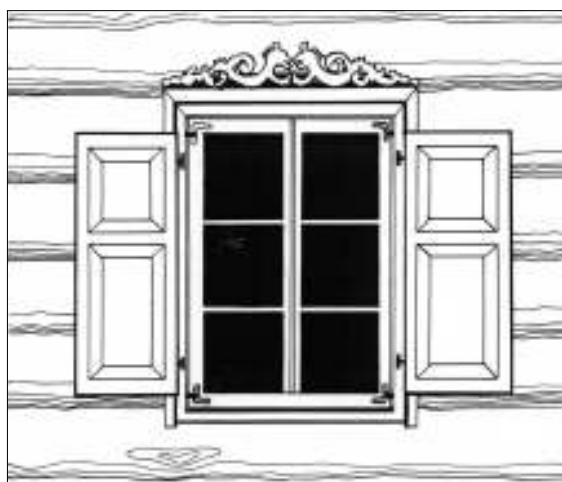
Baziliški k. Vilkaviškio r. LLBM

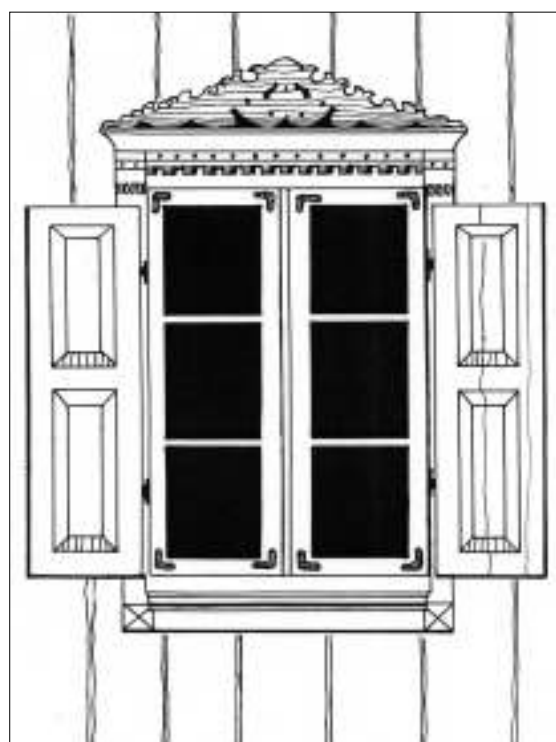
Vilkaviškio r. LLBM

Rygiški k. Šaki r. VAA

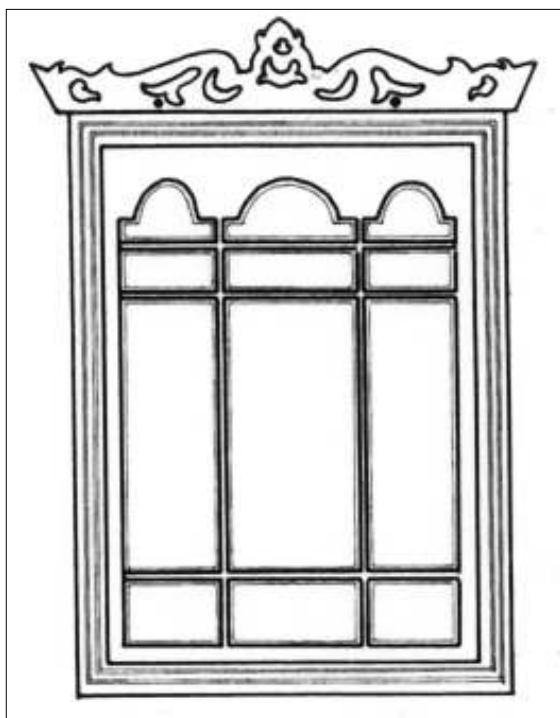

Pavasij k. Šaki r. LII

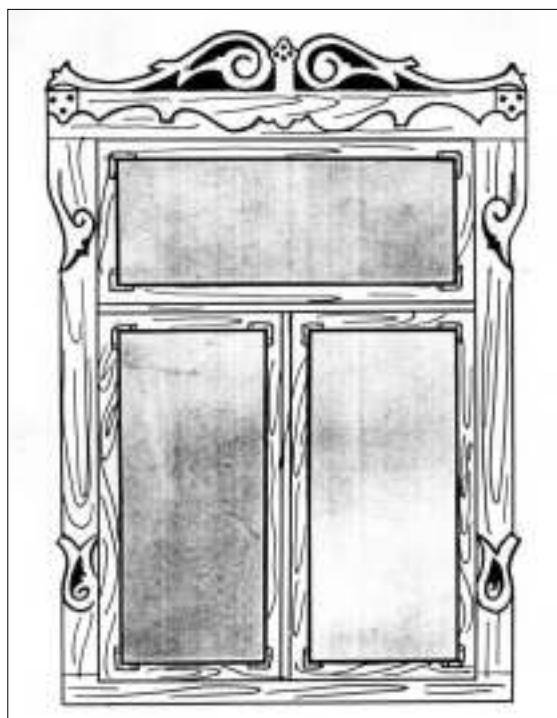

Bališki k. Šaki r. LII

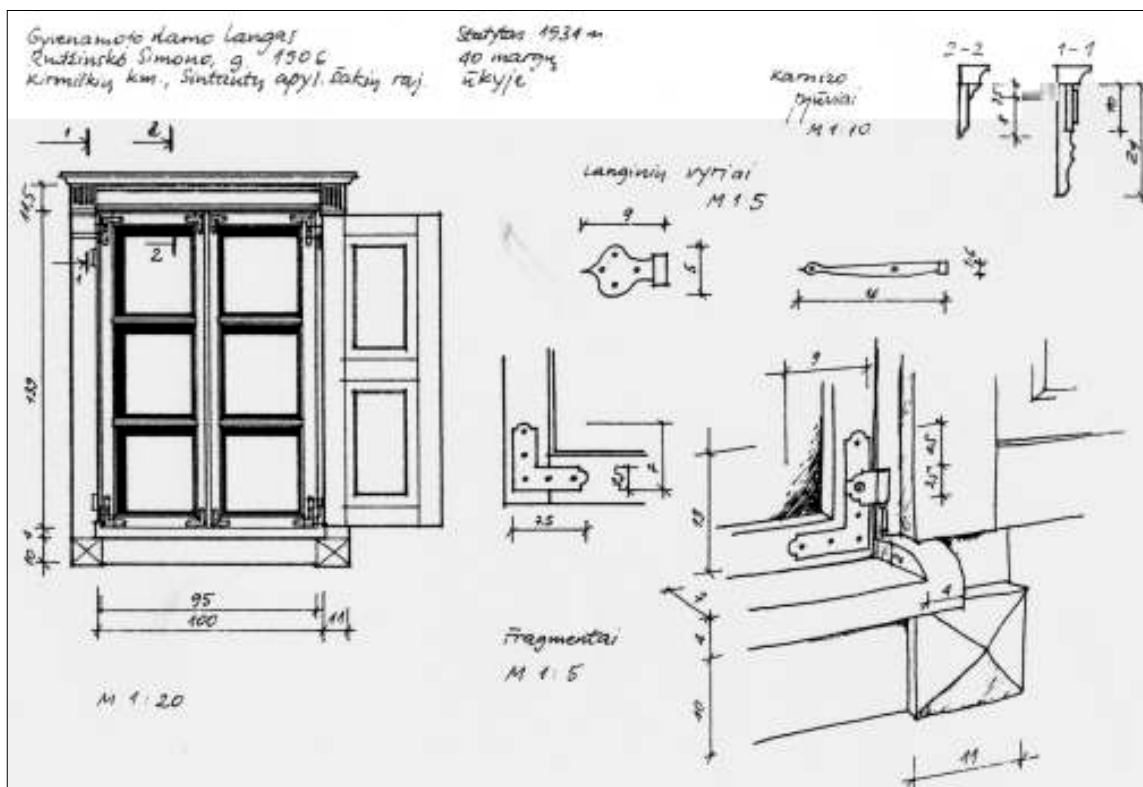
Dekoruoti langų antlangiai

Smilgi k. Vilkaviškio r. LLBM

Turup li k. Marijampol s r. LII

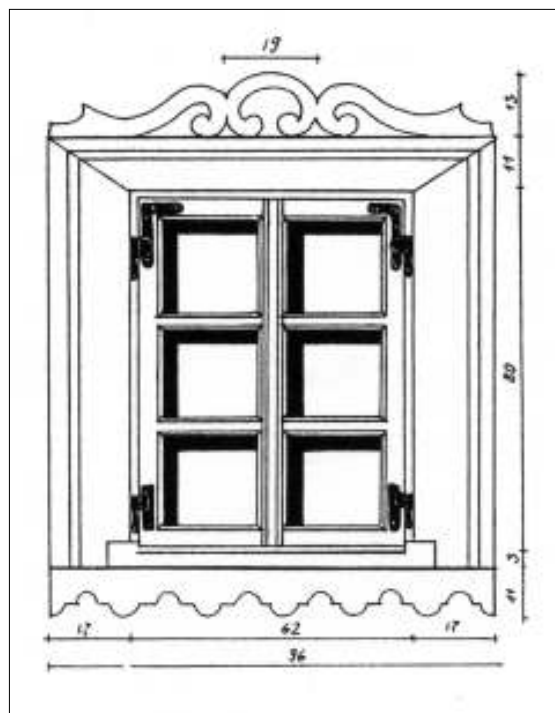

Lango konstrukcija. Kirmiškis k. Šaki r. LLBM

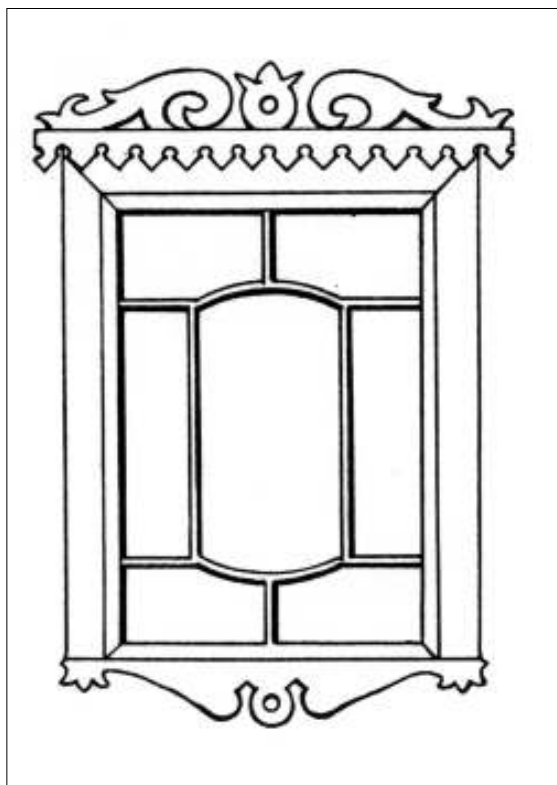
Dekoruoti langų antlangiai ir polangiai, antlangiai ir šoninės lentos, visos apylangės

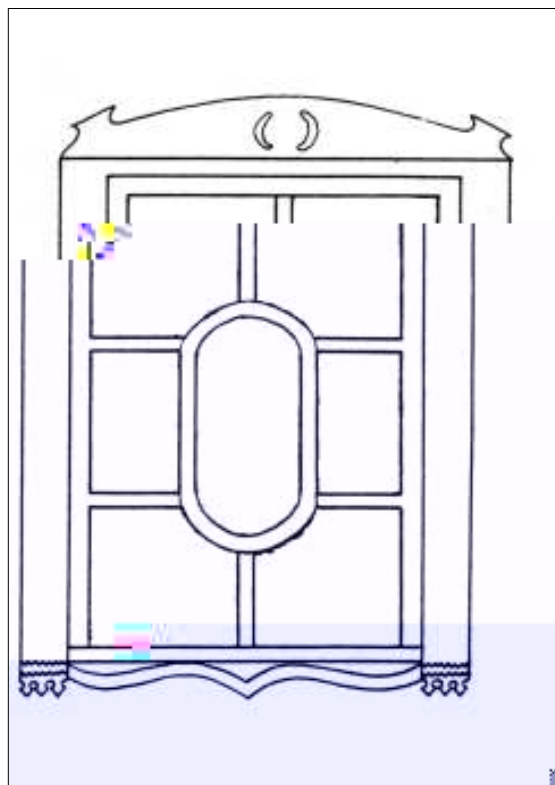
Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Pavilkauj k. Vilkaviškio r. LLBM

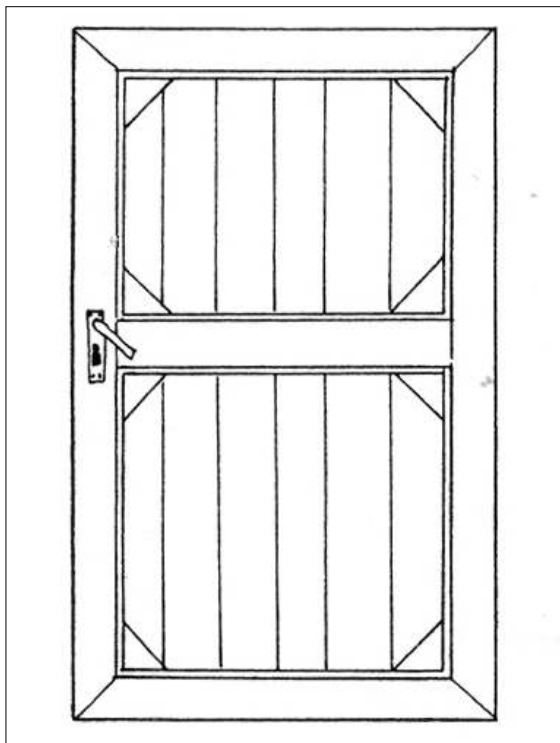
Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

B dvie i -Gudeli k. Vilkaviškio r. LLBM

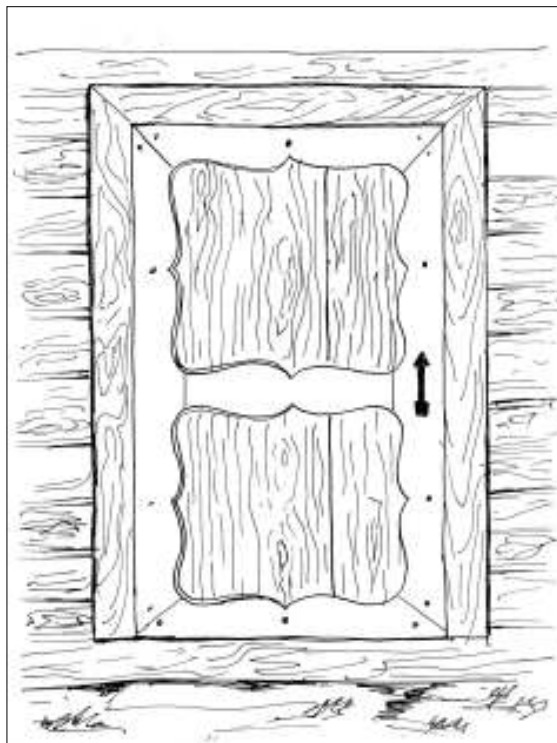
APDAILA IR PUOŠYBA

Vieno sluoksnio lentų durys – seniausios ir paprasčiausios, daromos iš paprastų arba pusiau suleistų ir juostomis sutvirtintų lentų

Stresiški k. Vilkaviškio r. KPC

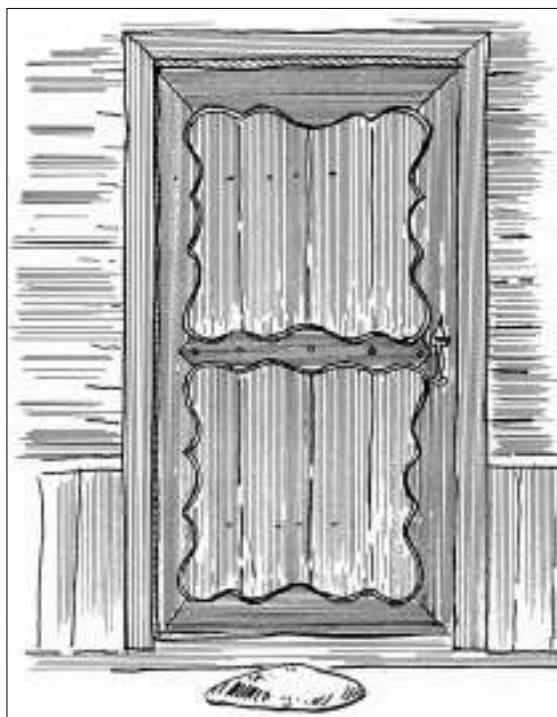
Krašte paplitusios vieno sluoksnio stubų durys su įvairius plastiškų formų ornamentus sudarnačiais apvadais

Ži r -Gudeli k. Vilkaviškio r. LII

Žalv deri k. Šaki r. KPC

Balbieriškis. Prien r. LII

Durys

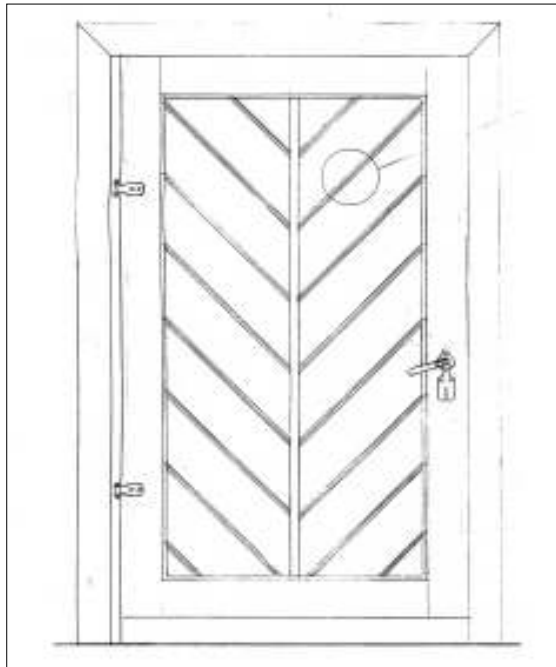
Pagal konstrukciją senosios durys skirstomos į vienasluoksnes, dvisluoksnes ir įsprūdines (filingines). Puošiama varstomos dalies plokštuma.

Vieno sluoksnio lentų durys yra seniausios ir paprasčiausios, daromos iš paprastų arba pusiau suleistų ir juostomis sutvirtintų lentų. Dažniausiai jos nepuošiamos. Sūduvos krašte paplitę vieno sluoksnio išskirtinės stubų durys, su įvairius plastiškų formų ornamentus sudarančiais apvadais.

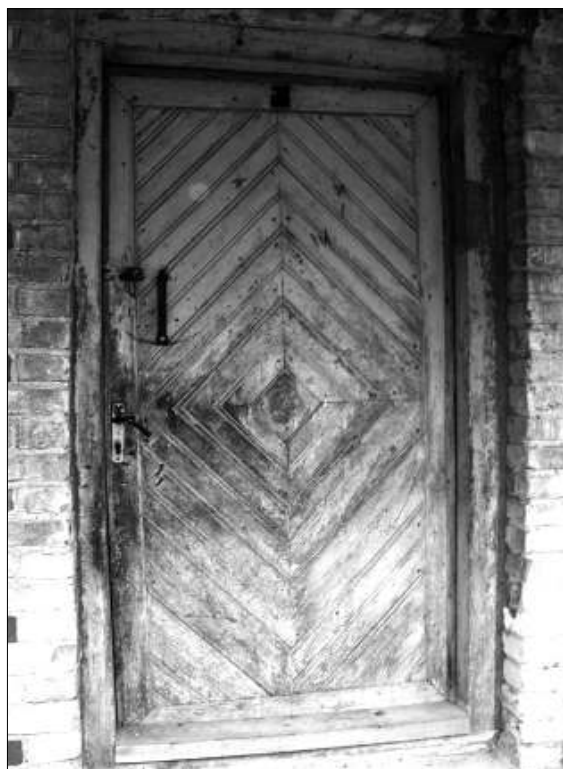
Dvisluoksnių durų vienas lentų sluoksnis yra konstrukcinis, o antrasis – apdailos, iš siauresnių lentelių. Į lauką arba į geresnių patalpų vidų atgręžtoje pusėje vienodo pločio lentos (10-18 cm) sudedamos rombais ar eglutėmis. Toks puošybos būdas populiariausias Lietuvos kaime.

Dar kitokia paplitusi durų konstrukcijos rūšis yra standūs rėmai su įsprūdomis, kurias sudaro stačiakampės lentos, dažniausiai profiliuotais pakraščiais.

Populiariausios dvisluoksnės durys, kurių viršutinis dekoratyvus sluoksnis sukalamas rombais ar eglutėmis

Vidinės durys. Rygiškių k. Šakių r. VAA

Ėorinės durys. Klokė k. Marijampolės sav. LKai įsiskaitė 2007 m. nuotr.

Vidinės durys. Mieleiškampio k. Prienų r. LKai įsiskaitė 2007 m. nuotr.

Dvisluoksnės durys

Ėorin s durys. Butviliški k. Šaki r. LII

Ėorin s durys. Naujosios tos k. Prien r. V. Jezerko
2007 m. nuotr.

Įsprūdinės (filinginės) išorės ir vidaus durys

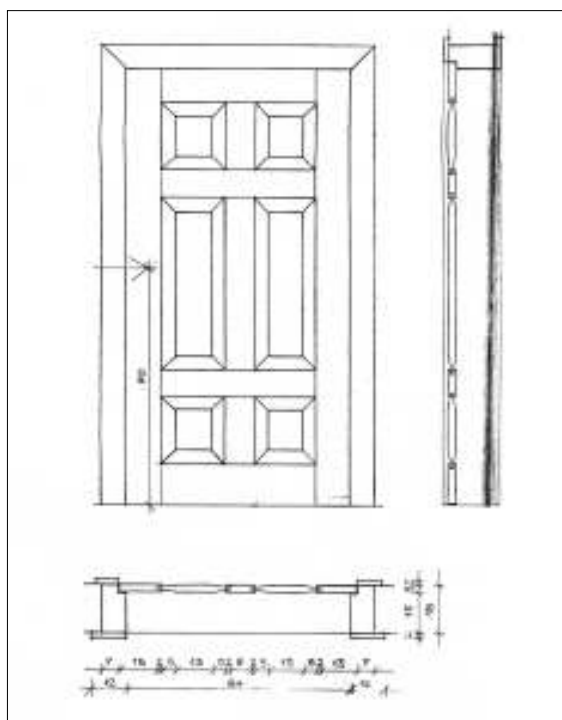

Dum i k. Vilkaviškio r. I Ka įskait s 2007 m. nuotr.

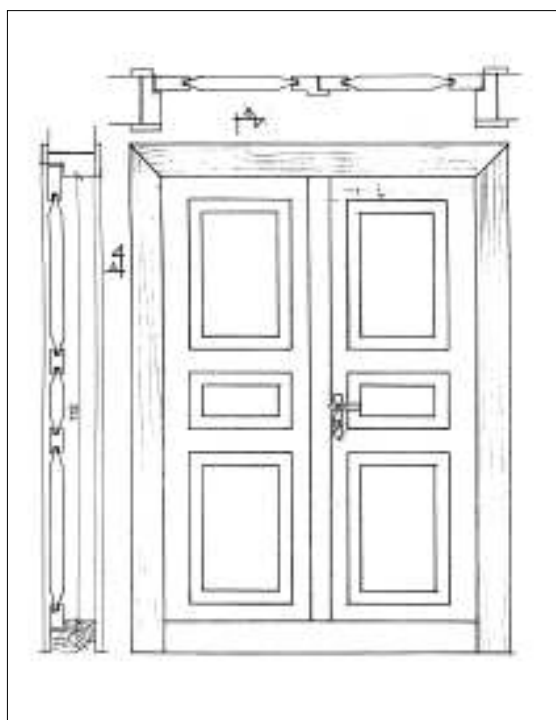

Skuig s k. Marijampol s sav. I Ka įskait s 2007 m. nuotr.

Įsprūdinės (filinginės) išorės ir vidaus durys

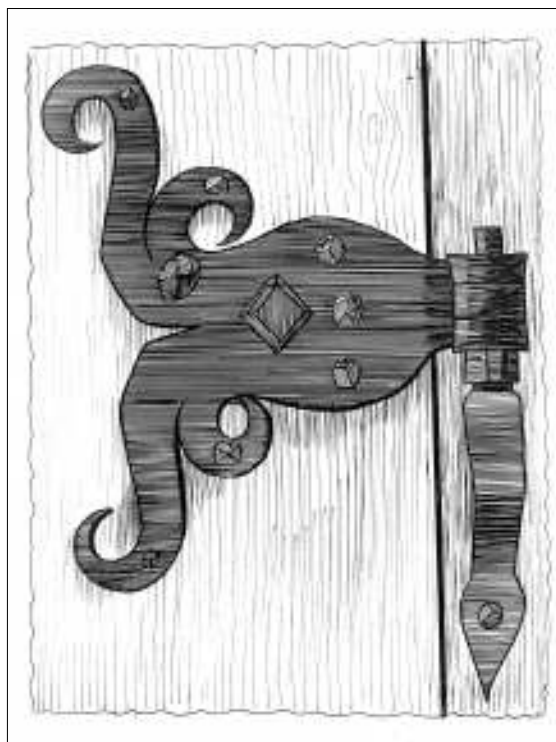
Rygiški k. Šaki r. VAA

Rygiški k. Šaki r. VAA

Šaki r. LLM

Dur vyris. Kazliški k. Marijampol s r. LII

Atviro tipo prieangiai

Pavasij k. Šaki r. III

Prieangiai

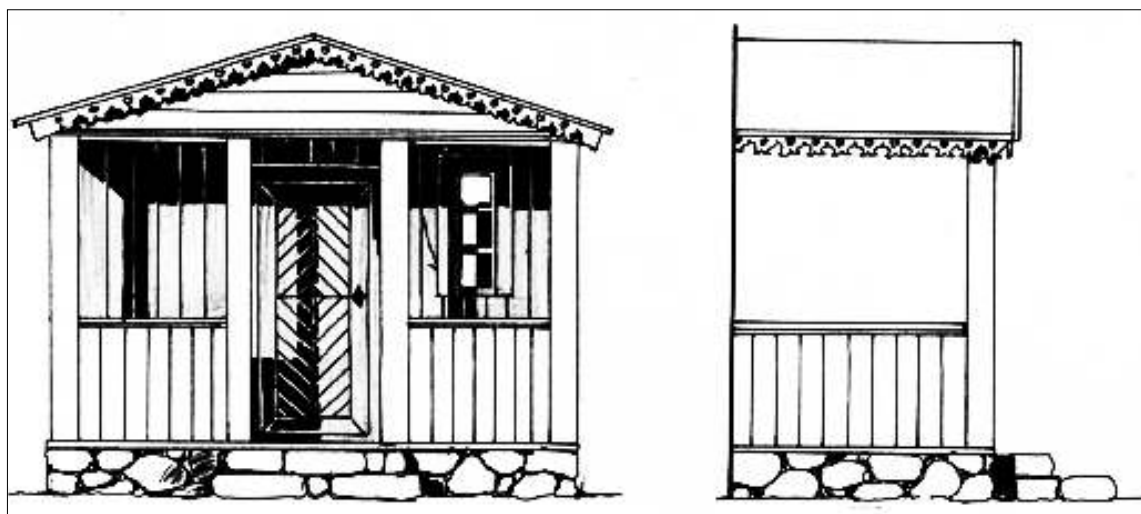
Prieangiai prie stubų statyti siekiant apsaugoti įėjimą nuo kritulių, karštų saulės spindulių, taip pat tai jauki vieta poilsiui. Sūduvai būdingi **vienšlaičiai ir dvišlaičiai pastoginiai prieangiai**, statomi prie stubos gerojo kiemo pusėje. Paprastai keturi stulpai – kolonėlės, išdėstyti vienoje linijoje priešais duris, laiko vienšlaitį stogelį ar trikampį frontonėlį, dengtą dvišlaičiu stogu. Geometriniais ir augaliniais elementais dekoruojamos prieangių vėjalentės, karnizai. Apatinėje dalyje įrengiama 0,65-0,8 m aukščio lentų tvorėlė. Populiariausia jos dekoravimo technika yra kontūrinė, kai atskiros lentelės išpjaustinėjamos tik iš kraštų. Simetriškai suglausti tokie elementai sudaro kiaurapjūvio įspūdį.

XX a. Sūduvoje plinta įstiklinti prieangiai – **verandos**. Išsitos prieangio sienelės įstiklinamos, puošiamos skirtingų geometrinių formų stiklais ir rėmeliais. Tokios kompozicijos suskaido monotonišką plokštumą. Išlikę pavyzdžiai su stačiakampiais, trikampiais, apskritimo formos skaidymais (rėmais), kartais net ir iš lenktinių linijų.

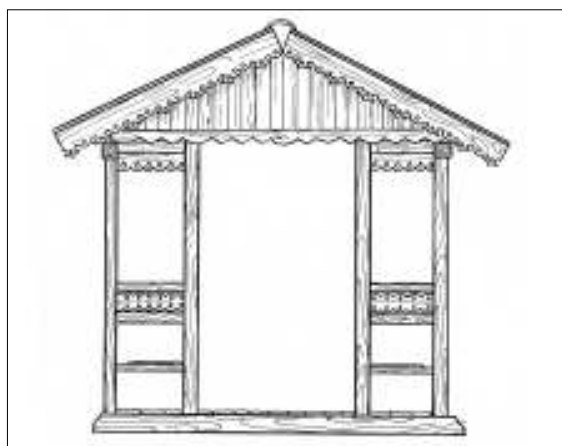

Obelin s k. Marijampol s r. stuba, atkelta LLBM

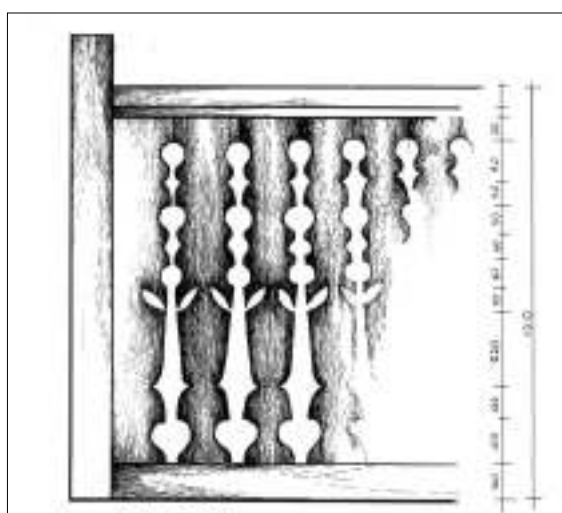
Atviro tipo prieangiai

Bebrinink k. Vilkaviškio r. LLBM

Paežeri k. Vilkaviškio r. LII

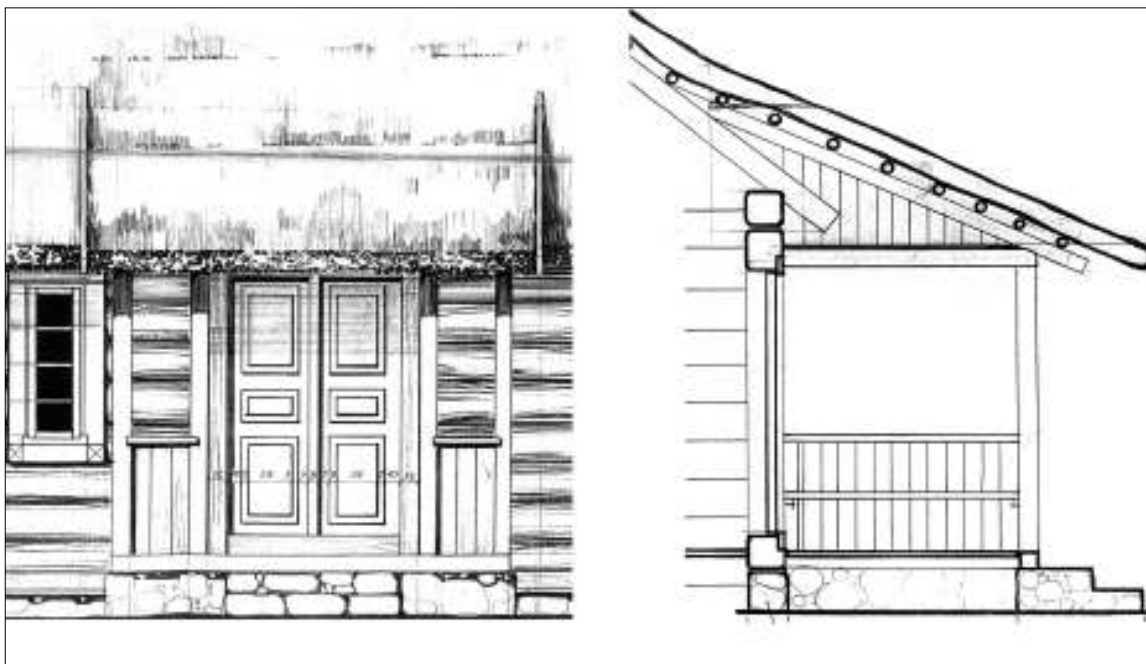

Prieangio tvorel . Barzd k. Šaki r. LLMB

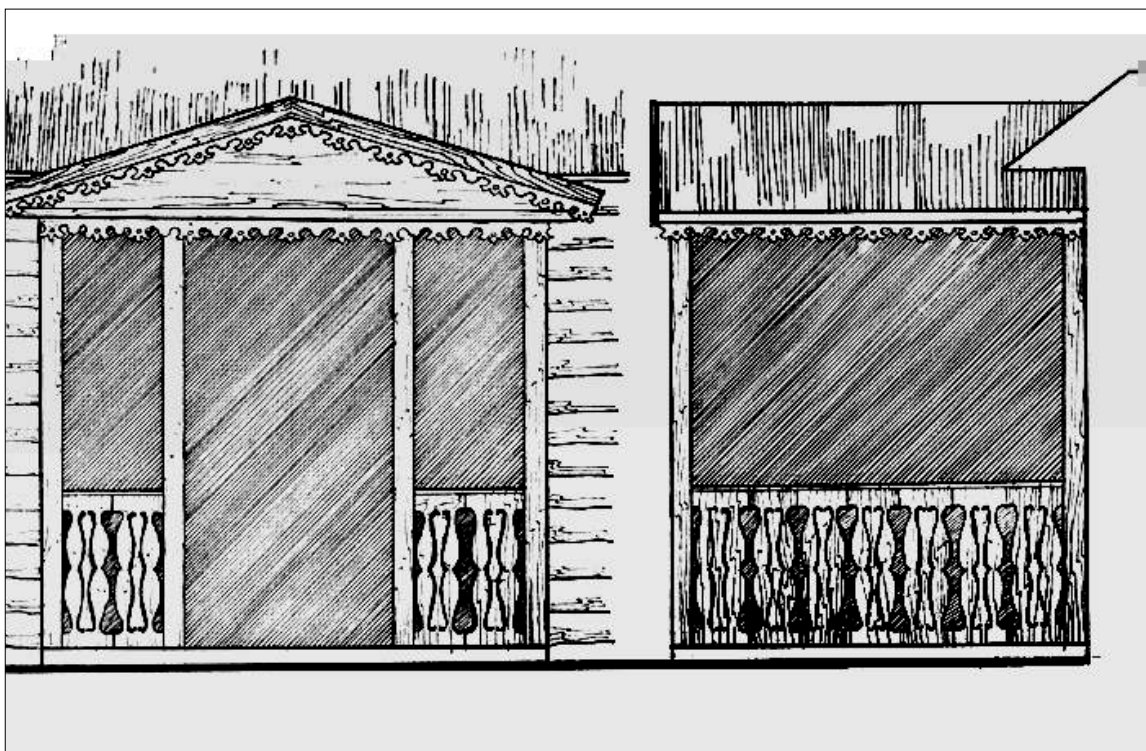

Pervaznyk k. Šaki r. LII

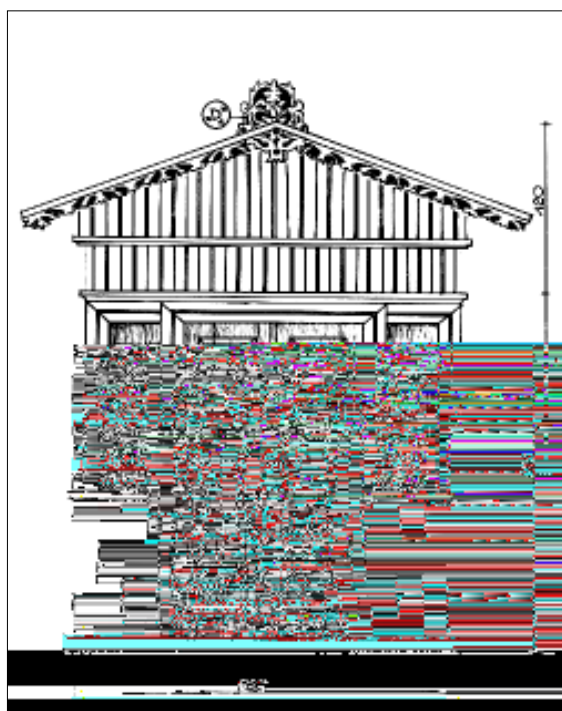
Atviro tipo prieangiai

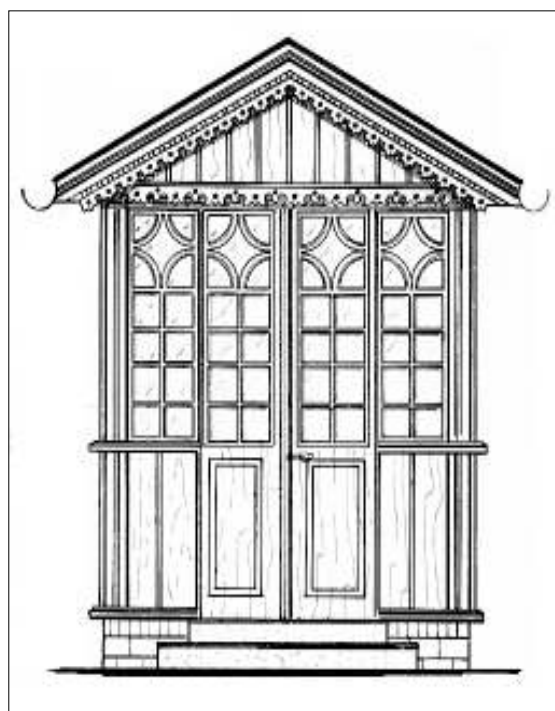
Rygiški k. Šaki r. VAA

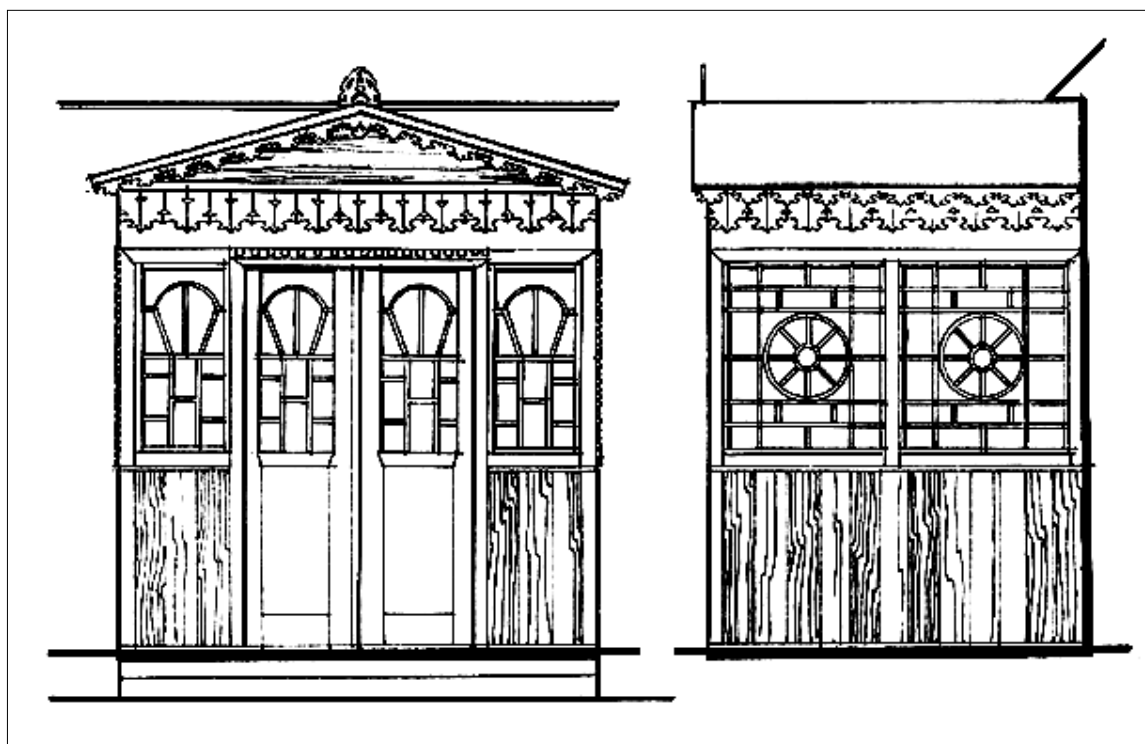
Vizgird k. Vilkaviškio r. LLBM

Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

Opšr t k. Vilkaviškio r. LLBM

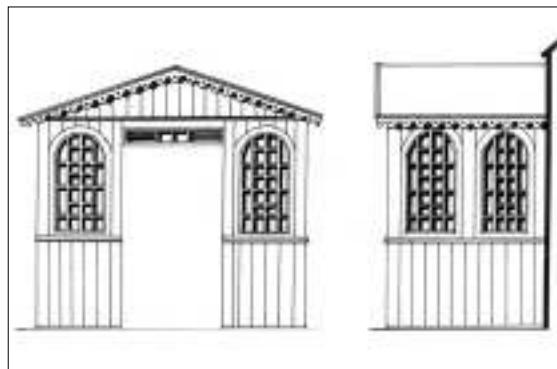

Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

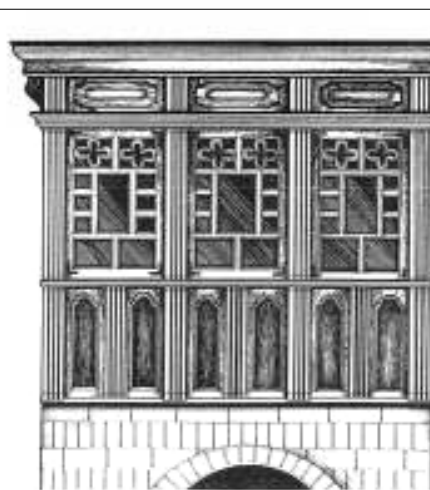
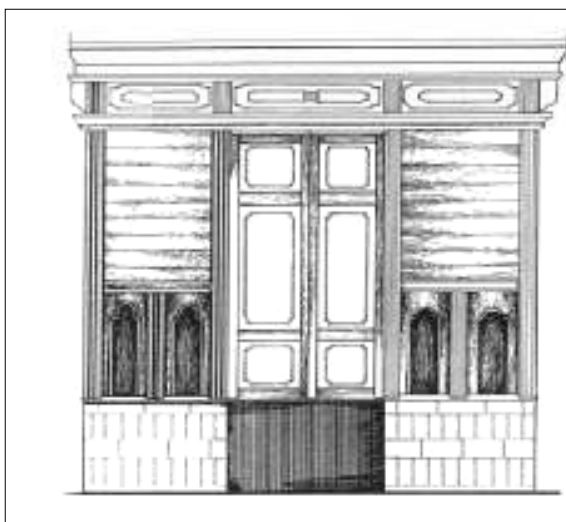
Uždaro tipo prieangiai

Užuogan k. Marijampol s r. LLBM

Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

Naudži k. Vilkaviškio r. LLBM

Dum i k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Uždaro tipo prieangiai

Marijampol , Sporto g. I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

K lok k. Marijampol s sav. I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

Naudži k. Vilkaviškio r. I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

STATYBINĖS MEDŽIAGOS IR KONSTRUKCIJOS

XIX a. I pusėje stubų pamatai turi po apatiniu vainiku didesnius akmenis, kurie vėliau pradėti mūryti, rišant kalkių skiediniu. Virš tokio akmenų pamato XIX a. II pusėje išmūrijama galu dėtų plytų eilė. Stubų sienos renčiamos iš horizontalių pjautų rąstų, sudėtų vienas ant kito ir sunertų kampuose į kertes (iškištais rąstų galais) arba į sąsparas (lygias, be iškištų rąstų galų). Senieji namai statyti iš nesudurtų rąstų. Pastatams ilgėjant, dviejų galų stuboms sujungti pradėta naudoti stulpinė – švilinė konstrukcija: rąstų galai nutašomi ir įleidžiami į stulpuose – šviluose padarytus griovelius.

Siekiant nuo drėgmės apsaugoti gyvenamųjų namų galines sienas, pastogės skydas iškišamas į priekį nuo sienos plokštumos ~ 0,3 m. Stubose įrengiamos medinės, sijinės konstrukcijos lubos, o

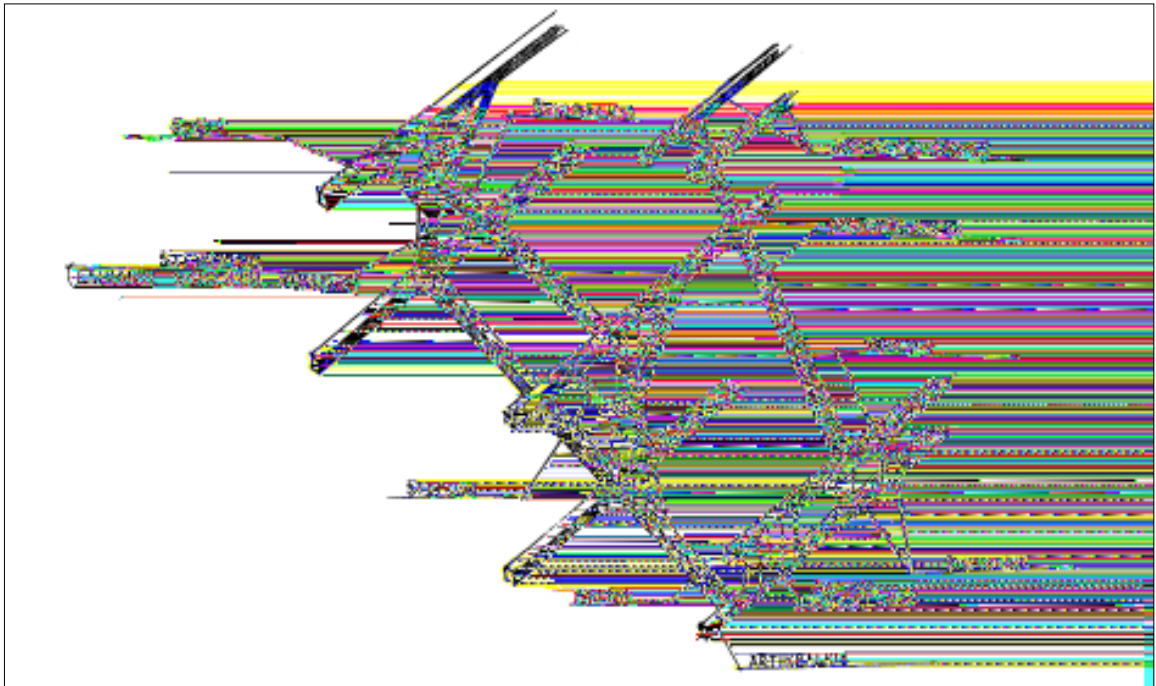
viršum lubų pastato pakraigės turiu padidinti dažnai daromi ir 0,8-1,1 m aukščio ertikiai. Ertikiai – tai nedidelis sienos paaukštinimas virš perdenginio, išplitęs XX a. pr. statybose. Konstrukciniu požiūriu ertikis įrengiamas virš išorinių sienų per visą pastato ilgį ir plotį darant tvirtai statramsčiais paremtą rėmą, kuris laiko stogo svorį. Stubų stogo konstrukcija gegninė. Stogus pradėjus dengti čerpėmis, dėl didelio jų svorio stogo konstrukcijoje atsiranda papildomų statramsčių. Nors XX a. plinta ir iš molio bei plytų statomi namai (tokie pastatai anksčiau buvo statomi buvusių Rytprūsių lietuvių sodybose), 1932 m. pravešto pirmojo visuotinio Lietuvos žemės ūkio surašymo duomenys atskleidžia, kad tuo metu Vilkaviškio, Šakių ir Marijampolės valsčiuose tebevyravo mediniai gyvenamieji namai.

Stub viršutin pamato dalis – cokolis dažnai mūrijama iš skelto akmenų mūro, virš kurio dedama plytų mūro eilė

Stubos renčiamos iš horizontalių pjautų rąstų, sudėtų vienas ant kito ir sunertų kampuose į kertes arba į sąsparas

Stubos stogo su ertikiu konstrukcija. Pakraig s t riui padidinti dažnai rengiami ertikiai – nedideli sienos paaukštinimai virš perdenginio

Sienoj sujungimui naudojama švilin stulpin konstrukcija

Stuboms b dingas nuo sienos plokštumos atitrauktas pastog s skydas

Šeimynstubės (stubos) interjeras. LLBM

INTERJERAS

Gyvenamųjų namų interjerai neatsiejami nuo namo raidos, ūkio augimo, socialinių sąlygų. Pavadinimai savotiškai atskleidžia vidaus patalpų raidą. Tą akivaizdžiai parodo zanavykiški terminai. *Stubā* – pagrindinė gyvenamojo namo patalpa darbui, valgymui, miegojimui. *Stubelė* – gražiausia patalpa namuose, skirta svečiams. *Stubelaitė* – miegojimui skirta patalpa, atitverta nuo stubelės. *Stubeliukė* – nešildoma ūkinio podėlio patalpa su durimis į virtuvę. *Stubutė* – mažesnioji pertvertos stubos dalis miegojimui. *Šeimynstubė* – didžioji pertvertos stubos dalis. Virtuvę seneliai vadino *kuchnia*. Priemenė vadinta ir *priestubiu*, *butu*, *buteliu*, *kaliošine*. *Grinčia* – prosenelių terminas – patalpa daržovėms bei bulvėms laikyti. Seneliai šią patalpą vadino kamara, tėvai – sandėliuku. Kituose Sūduvos regionuose vietoje stubelės ir jos išvestinių formų vartoti žodžiai *seklyčia*, *seklytaitė*, *kamaraitė*, *kamara*. XX a. pr. gyvenamosios patalpos palaipsniui pradėtos vadinti kambariais.

Virtuvėje rengiama duonkepimo, vadinamo *pe iumi*, pakura, o korpusas stuboje (šeimynstubėje), kuri apšildo. LLBM

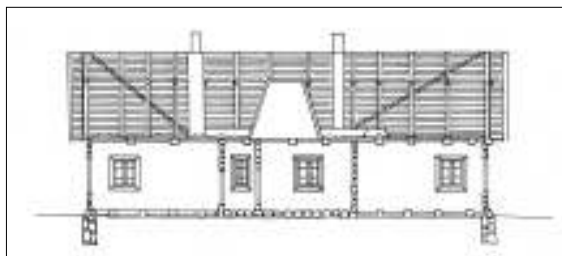
Iranga

Sūduvos namo vidaus išplanavimui labai svarbus savitas šildymo – virimo įrenginių išdėstymas. Jie užima dvi patalpas: virtuvėje buvo duonkepio, vadinto *pečiumi*, pakura, o pats korpusas stuboje (*šeimynstubėje*), kurią apšildo. Prie vieno ar dviejų stubos pečiaus šonų įrengiamas žemas mūrelis, jis ilgas, iki 1,8 m, kartais ir daugiau, 0,6 m aukščio, 0,4-0,6 m pločio iš plytų išmūrytas paaukštinimas – šiltas suolelis, vadinamas *zelikiu* arba *prydu*, skirtas žmonėms pasišildyti. Zelikis šyla nuo virtuvėje kūrenamos viryklės, vadintos *mašina*. Kadangi šildymo – virimo įrenginių pakuros įrengiamos virtuvėje, tai stuboje (*šeimynstubėje*) visad švaru ir šilta. Kitas namų galas – stubelė (*seklyčia*) iki XIX a. II pusės dažniausiai nešildoma. Tik XIX a. pab. ją imta šildyti stačiamalkėmis krosnelėmis, vadintomis *pečiuku* arba rečiau *statuku*. Pečiukai mūryti iš raudonų plytų, dažniausiai tinkuoti ir balinti. Tik nuo XX a. 4 dešimtmečio, o retesniais atvejais ir anksčiau, mūryti iš koklių. Stubos pakraigėje mėsai rūkyti ir laikyti dažnai statomi kaminai – rūkyklos (Vilkaviškio, Marijampolės, Šakių r.).

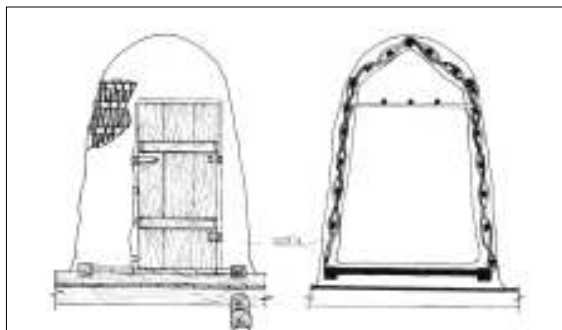

**Prie stubos pe iaus vieno ar dviej šon rengiamas iš
plyt išm rytas paaukštinimas – šiltas suolelis, vadinamas
„zelikiu” arba „prydu”. LLBM**

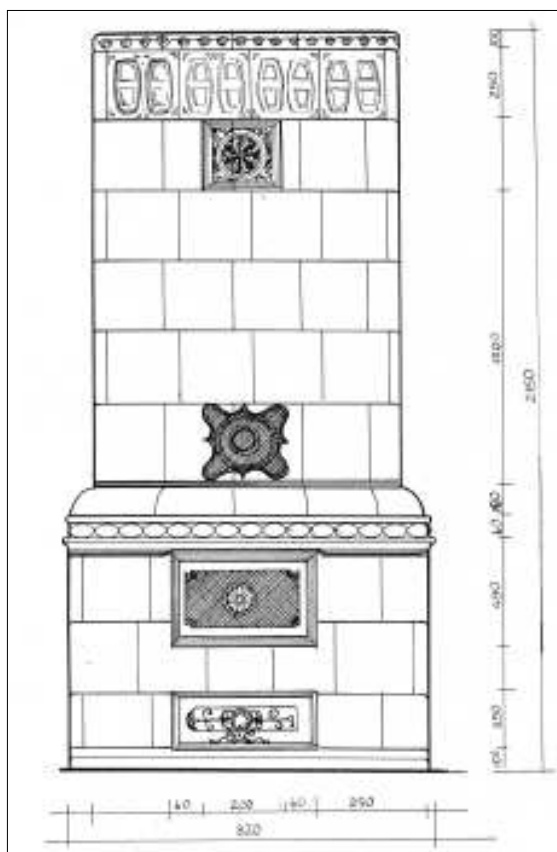
**Stubos pakraigėje mėšai rūkyti ir laikyti dažnai
statomi kaminais – rūkyklos**

Stubos pj vis. Pastog s centre kaminas-r kykla.
Pavez j k. Šaki r. LLBM

***Karklais išpintas ir moliu išpl ktas kaminas – r kykla stubos
pastog je. [6:148]***

Stubel (sekly ia) apšildoma sta iamalk mis krosnel mis,
vadintomis pe iukais.
Koklinis pe ius Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

Vidaus patalpų apdaila

Grindys. Iki XIX a. pab., o dažnai ir ilgiau, priemenėse, virtuvėse bei *grinčiose* (kamarose) buvo plūkto molio ašla, kitose patalpose – lentinės grindys. Stubose (šeimynstubėse) grindų lentų plotis svyravo tarp 24-32 cm, o stubelėse (seklyčiose) nuo 25 iki 29 cm. XIX a. pab.-XX a. pr. priemenėse ir virtuvėse atsiranda lentų, raudonų plytų, o kai kada ir akmenų grindys. Nuo XX a. 4 dešimtmečio plinta ir „betoninės“ grindys. Tuomet kai kurie ūkininkai pradėjo geresnių patalpų (stubelės, seklyčios, stubelaitės, stubos) grindis dažyti aliejiniais tamsiai bordo spalvos dažais. Tuo metu namuose atsiranda ir austi takai, kurie pirmiausia tiesiami stubelių (seklyčių) patalpose.

*Špuntuotos lubos šeimynstubėje.
Naudži k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.*

Lubos. Iki XIX a. vid. stubose vyravo 26-34 cm tašytų lentų vožtinės lubos, sudėtos virš balkių. Vėliau tokias lubas pakeičia išpjautos pjūklų. Jos vienodesnės, ypač stubelėse (seklyčiose) – 26-28 m, o stubų lubų lentų plotis 28-32 cm, virtuvių – 23-27 cm. XX a. 3-4 dešimtmečiais stubelėse, stubelaitėse, seklyčiose, kamaraitėse išplinta špuntuotos lubos, sudėtos po balkiais. Stubose jos pasitaiko rečiau, bet čia plinta vožtinės lubos, įleistos į dalį balkių. Balkis iš po lubų išlenda 5-7 cm. Nuo XX a. pr. plinta vožtinių lubų lentų abiejų pusių puošimas griovelio formos ornamentais. Tuo metu suapvalinami ir balkio kampai. Patys balkiai tampa vienodesni ir ne tokie masyvūs – apie 22 cm pločio, 23 cm aukščio. Nuo XX a. 3 dešimtmečio plinta lubų balinimas, dažniausiai kalkėmis, rečiau – kreida, dar rečiau – aliejiniais dažais. Iki XX a. vid. daugelyje patalpų lubos be jokios apdailos. Pirmiausia jos balintos virtuvėse, stubose.

Sienos. Senujų stubų sienos buvo be jokios apdailos – jų vidus tašytas, vėliau obliuotas. Nuo XX a. 3 dešimtmečio plinta sienų tapetavimas (laikraščiais, vienspalviais popieriais, tapetais), pirmiausia stubelėse (seklyčiose) ir stubelaitėse (kamaraitėse). Nuo XX a. 4 dešimtmečio labiau paplinta ir sienų tinkavimas bei baltinimas stubose, virtuvėse ar net visame name.

*Vožtinės lubos leistos dalį balkio šeimynstubėje. Lubos lentos puošiamos griovelio formos ornamentais.
Mieleiškampio k. Prien r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.*

Baldai

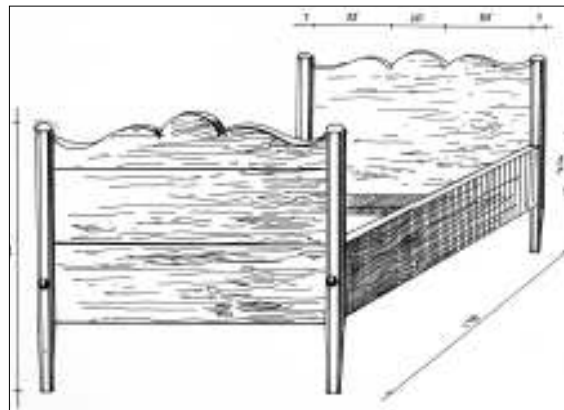
Būtina pabrėžti Suvalkijos gyvenamojo namo baldų įvairovę, jų puošnumą, funkcionalumą. Kuo senesni laikai, tuo baldai masyvesni, mažiau puošnūs, bet jų grožį atskleidžia proporcijos, stilistinė harmonija, paprastumas bei patogumas naudoti. XVIII-XIX a. baldai gaminti iš skeltų, kirviu tašytų, neobliuotų, labai plačių storų lentų ar skobti iš masyvaus medžio kamieno.

Vieni iš seniausių skobtų baldų – *kraičloviai*. Be jų žinomi skobti *kraičkubiliai*, spintos rūbams bei indams. Jau XVIII a. išplinta tapyti baldai, jie patys puošniausi, svarbūs ne vien materialinei kultūrai. Jie atskleidžia dvasinės kultūros klotus, svarbius simbolikai, mitologijai, pasaulėjautai, estetikai pažinti. XIX a. įsigalėjus medienos pjovimui, baldai tampa lengvesni, grakštesni, puošnesni. Nuo XX a. pr. baldų gamintojai pereina prie praktiškesnių baldų, ženkliai išplinta jų įvairovė, bet mažėja puošnumas, nebegaminami dekoratyvūs, tapyti baldai.

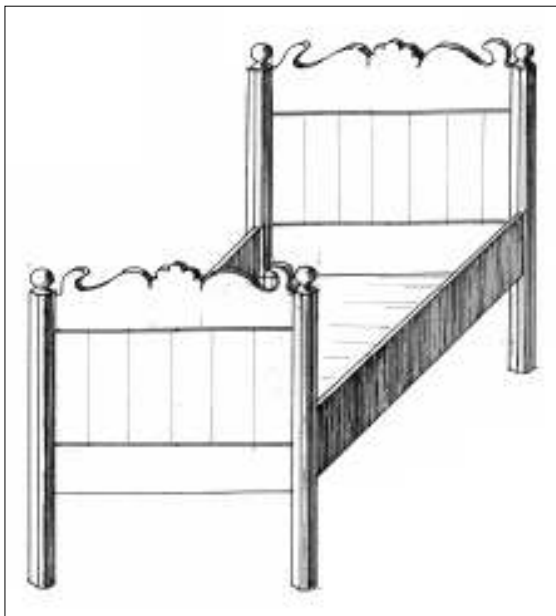
Lovos. Stuboje (šeimynstubėje) tradiciškai įrengiamas miegojimo kampas su dviem lovomis prie šoninės sienos ir kartais viena lova prie galinės sienos. Sūduvoje lovos labai gražios. Seniausios neišardomos, galai profiliuoti, pjaustinėti, šoninė lenta iš kambario pusės kartais su išpjova, kad būtų lengviau į lovą įlipti. Kuo senesnė lova, tuo

jos šonai aukštesni, o galai žemesni. Galų papuošimuose gausu tekintų detalių, paplitusi, kaip ir kėdėse, širdies formos išpjova. Jau XIX a. pab. lovos išardomos, galai su šonais sujungiami metalinėmis kabėmis, o nuo XX a. 2-3 dešimtmečių išplinta galų su šonais jungimas metaliniais varžtais.

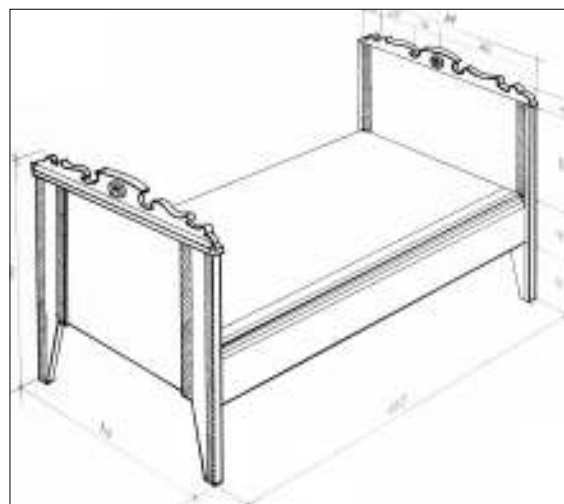
Sūduvos lovų pavyzdžiai

Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

Sausbali k. Vilkaviškio r. ~ 1890 m. LLBM

Bal i n k. Vilkaviškio r. XIX a. pab. LLBM

Sūduvos stalų pavyzdžiai

Daržinink k. Vilkaviškio r. LLBM

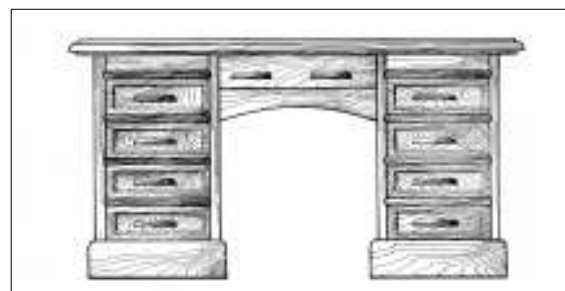

1896 m. Jurkšt k. Vilkaviškio r. LLBM

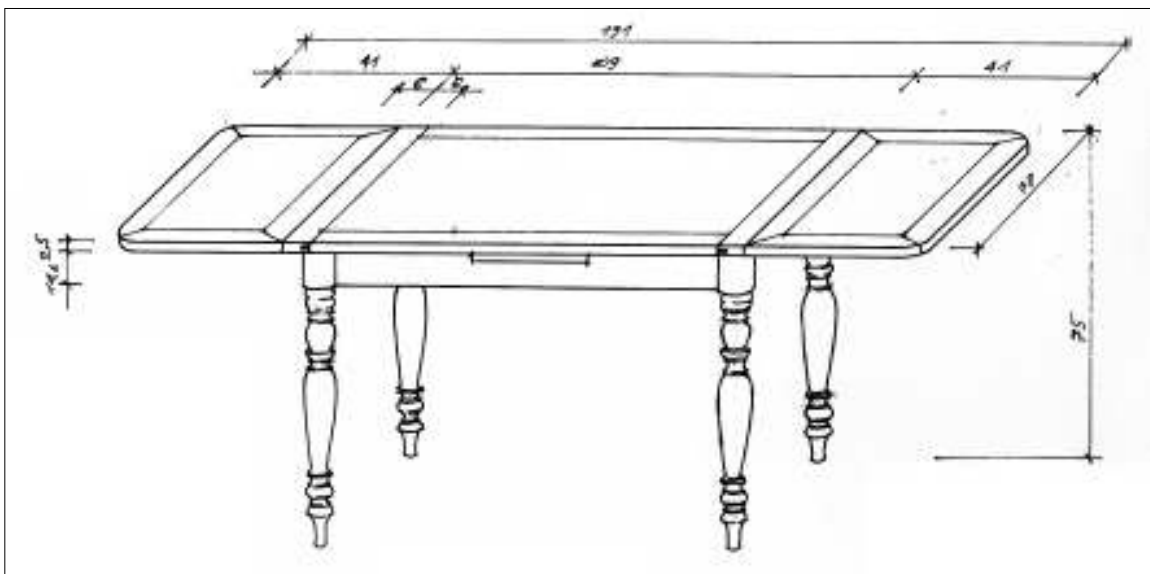
Stalas statomas tarp ilgųjų suolų. Jis dažniausiai pailgas, vienu, rečiau dvejais stalčiais, rėminės konstrukcijos su galinėmis bei šoninėmis pakojomis. Senesni stalai siauresni, bet ilgesni, jų plotis svyravo tarp 60-70 cm, ilgis – tarp 150-198 cm. XX a. stalai tampa labiau keturkampiai. Jų plotis tarp 72-90 cm, ilgis – tarp 150-175 cm. Patys archajiškiausi – neišardomi stalai. Jų viršus iš vientisos lentos. Jie mažaug 72-80 cm aukščio, 139-156 cm ilgio, 54-63 cm pločio.

Suolai. Ilgi suolai stuboje (šeimyn (.ie)ai)15.9041(ovicm)273.997

u723t4(23lgi)-11.606(,)-11.606(8(7)20.65(4(23n)265.00.

Rašomasis stalas. Parausi k. Vilkaviškio r. LLBM

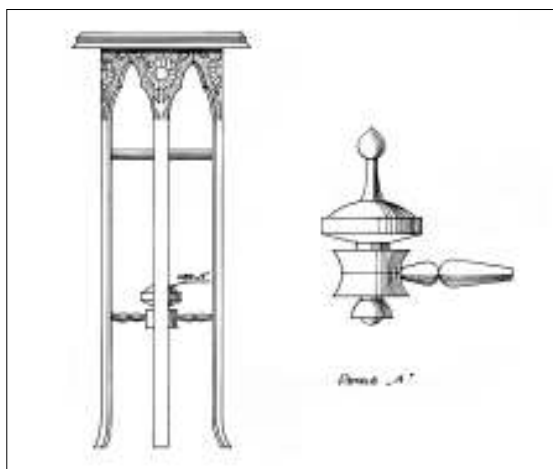

Ėskleidžiamas stalas. Kurmiški k. Šaki r. LLBM

Sūduvos stalų pavyzdžiai

Stalas. Pili n k. Vilkaviškio r. LLBM

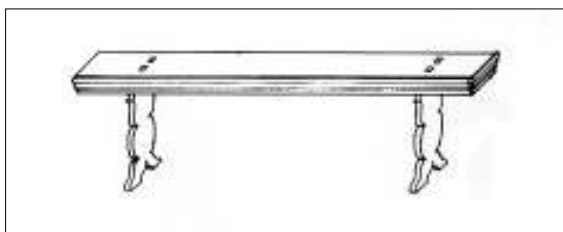

Stalėlis g l ms, XX a. pr. Barzdži k. Šaki r. LLBM

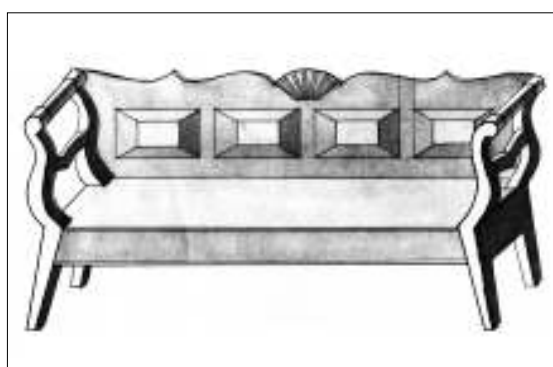
Sūduvos suolų pavyzdžiai

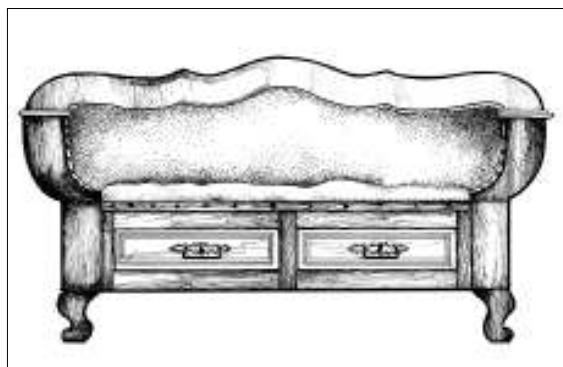
Geruli k. Šaki r. LLBM

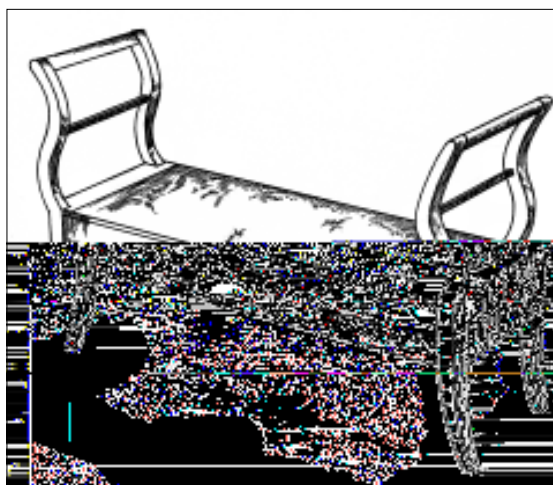
Kirmiškė k. Šaki r. XX a. I p. LLBM

„Šliobonk“, Leitmargi k. Vilkaviškio r. ~ 1890 m. LLBM

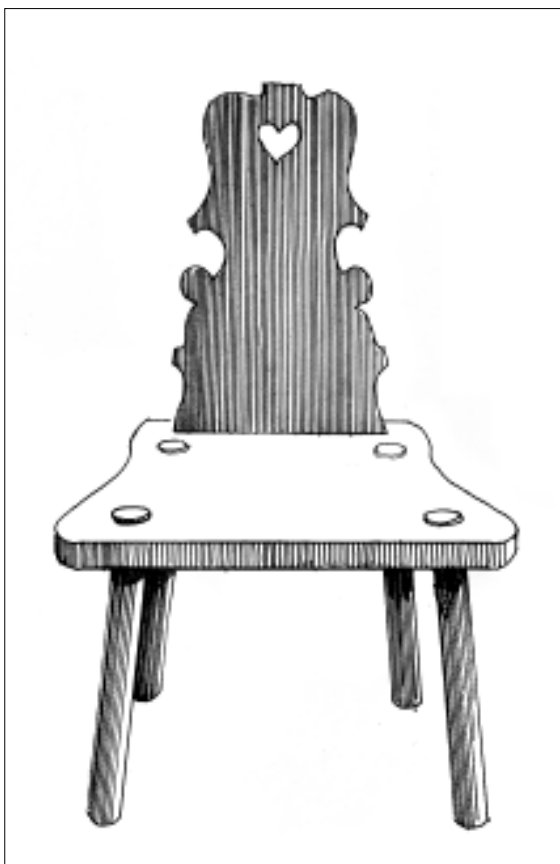

Minkštasuolis, Parausi k. Vilkaviškio r. XX a. pr. LLBM

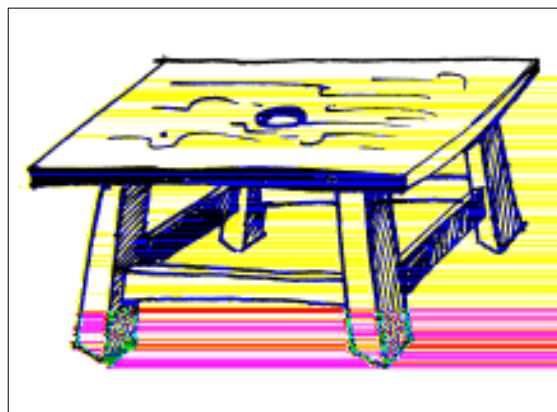
Minkštasuolis, Naujien li k. Vilkaviškio r. ~ 1889 m. LLBM

Sūduvos kėdžių pavyzdžiai

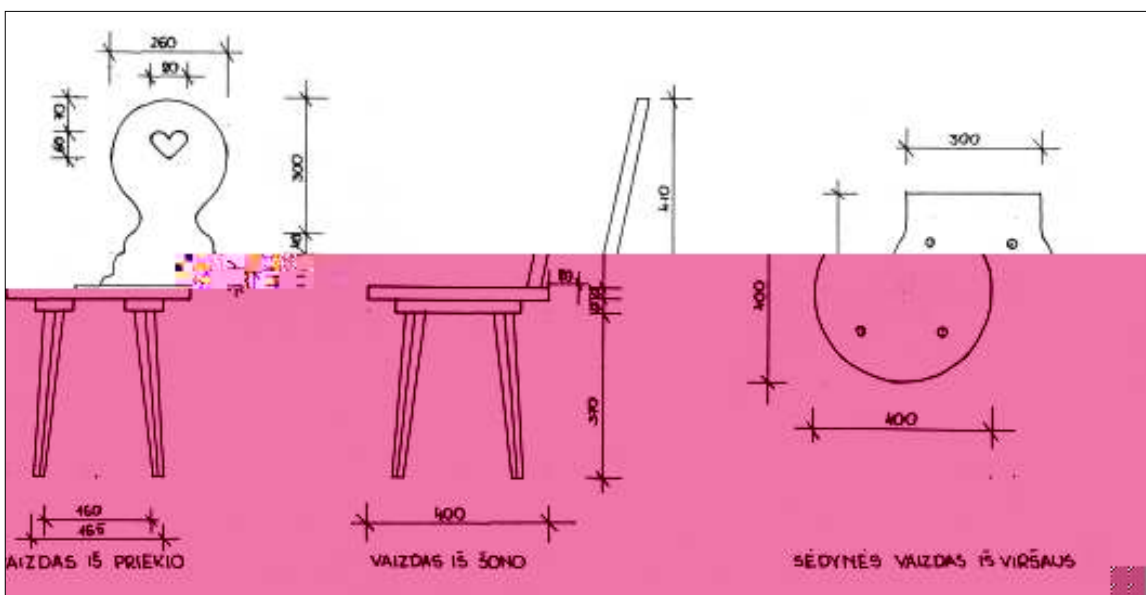

Kėdė, Bebrininkai, Vilkaviškio r. ~ 1910 m. LLBM

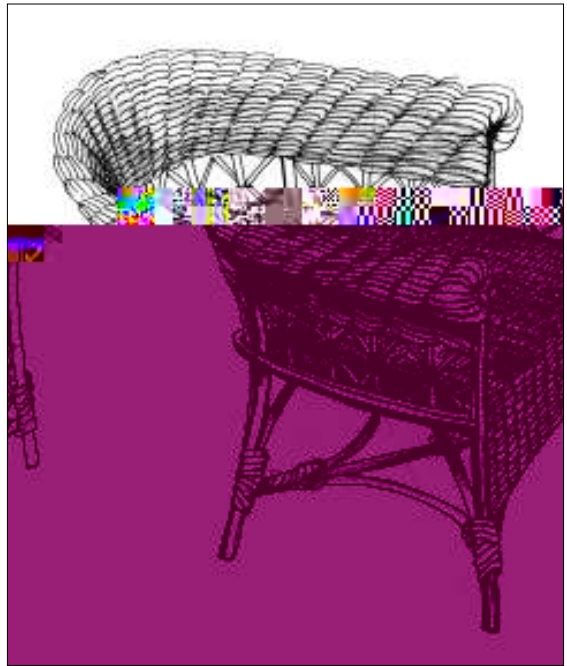
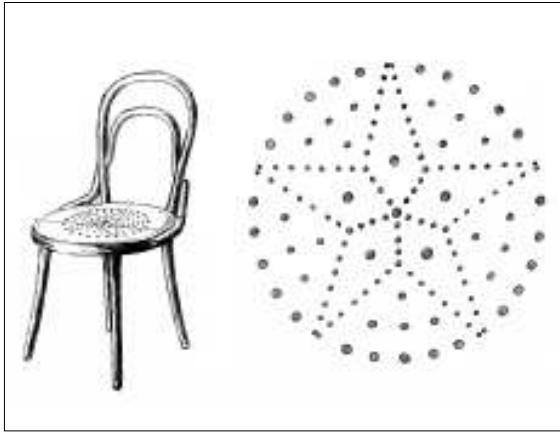
Kėdės. Stubelėse (seklyčiose) pirmiausiai išplinta ir pirktiniai baldai. Suolus keičia kėdės su atlošais. Šiam regionui būdingos vadinamosios smuikinio tipo kėdės su atlošais. Atlošai, savo forma primenantys smuiką, – vientisos gausiai profiliuotos lentos su širdelės formos išpjova centre. Kėdžių sėdynės netaisyklingos – dažniausiai trapecinės formos, kojos daugiakampės.

Kėdė, ant kurios sėdavo krenant ugnį. Gaisrių kėdė, Šakių r. LLBM

Kėdė, Sintautai, Vilkaviškio r. XX a. pr. LLBM

INTERJERAS

Skrynioms priklauso išimtinė vieta tarp Suvalkijos baldų. Jos buvo puošiamos ypač turtingais tapytais ornamentais. Įvairių motyvų išdėstymas priekinėje skrynių bei kuparų plokštumoje išskiria Suvalkijos regioną iš kitų. Pagrindiniai motyvai ant priekinio dažytų skrynių paviršiaus buvo išdėstomi laisvai, paplitęs gėlių motyvas. Suvalkijos skrynių ne tik priekis, bet ir antvožas bei galai dažnai buvo dalinami į spalvinius laukus. Skrynių viršaus ir apačios plotis bei ilgis visuomet vienodas.

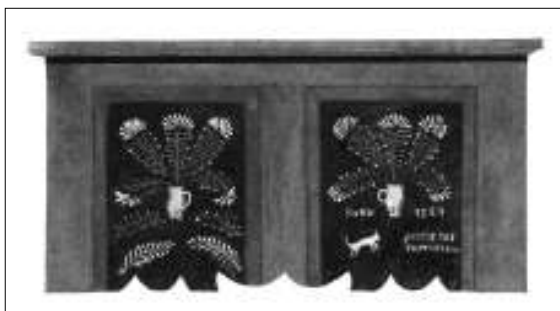
Senosios **spintos** indams skobtinės, vadintos *šėpomis*. Kaip ir kiti skobtiniai baldai, jos naudotos XVI-XVIII a. Jau XIX a. pr. Suvalkijoje atsiranda aukštos (apie 180 cm aukščio) viendurės spintos be jokių stalčių apačioje. Kartais minimos spintos indams buvo dvejomis vienvėrėmis viena virš kitos įtaisytomis durimis. XIX a. II pusėje tokių spintų apačioje kartais buvo vienas stalčius. Nuo XIX a. pab. plinta spintos indams dvejomis durimis. Jos apie 10-15 cm aukštesnės.

Skrynia (be dang io). Urbant k. Šaki r. LLBM

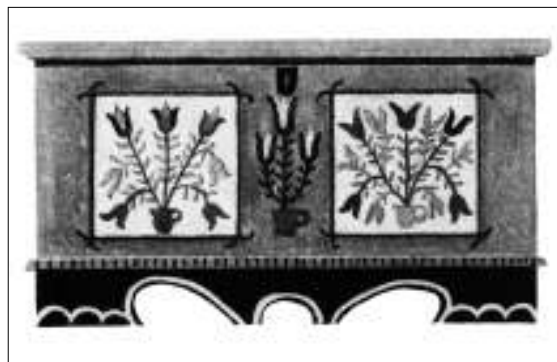
Skrynia. Baltruši k. Šaki r. LLBM

Skrynia. Šaki r. [15:69]

Tuo pačiu metu atsiranda stalo tipo spintelės, vadintos „**šėpstaliais**“. Ankstyvosios šio tipo spintos indams vienvėrėmis durimis ir dažniausiai vienu stalčiumi. Nuo XX a. 3 dešimtmečio „šėpstaliai“ jau buvo dvejomis durelėmis. Panašiu laiku stambesnių ūkininkų namuose atsiranda neišardomos indaujos išsišovusia apatine dalimi. Ilgainiui šis baldas keitėsi. Tai vadinamasis bufetas. Ekspedicijų metu Suvalkijoje rasta viena kita spinta indams bei stalo tipo spintelė, puoštos tapytais ornamentais, nes jų labai mažai išliko. Senosios spintos drabužiams irgi puoštos tapytais ornamentais. Jos dažniausiai vienomis durimis. Spintos drabužiams dažniau nei indaujos buvo su vienu stalčiumi apačioje. Dvidurės drabužinės spintos dažniau sutinkamos nuo XIX a. pabaigos. Kaip ir indaujų, tapytų spintų rūbams iš Suvalkijos išlikę labai mažai. Jau nuo XIX a. II pusės spintos drabužiams gausiai išpuoštos pjaustinėtais bei kiek mažiau tekintais ornamentais. XX a. 3-4 dešimtmečiais paplinta išardomos drabužinės spintos. Vis labiau populiarėja, ypač nuo ketvirtojo dešimtmečio, trejomis durimis drabužinės spintos. Jų vidurinės durys iš išorės kartais su veidrodiniu stiklu.

Sūduvos skrynių pavyzdžiai

Skrynia. Šaki r. [15:68]

Skrynia. Šaki r. [15:91]

Sūduvos skrynių, kuparų ir komodų pavyzdžiai

Kuparas, Viktorinos k. Vilkaviškio r. XIX a. pab. LLBM

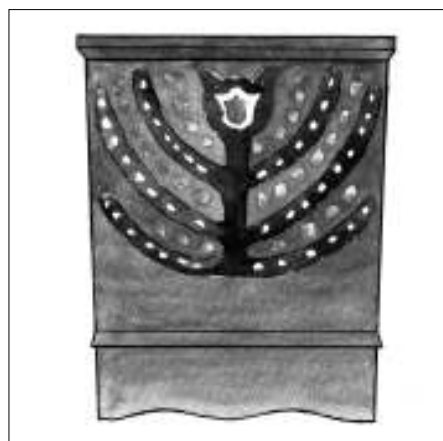
Kuparas, Šunsk mstl. Marijampol s r. ~ 1907 m. LLBM

Komoda, Barzd k. Šaki r. XIX a. pab. LLBM

Skrynja, Šaki r. [15:67]

Skrynja (vaizdas iš galo). Barzd k. Šaki r. LLBM

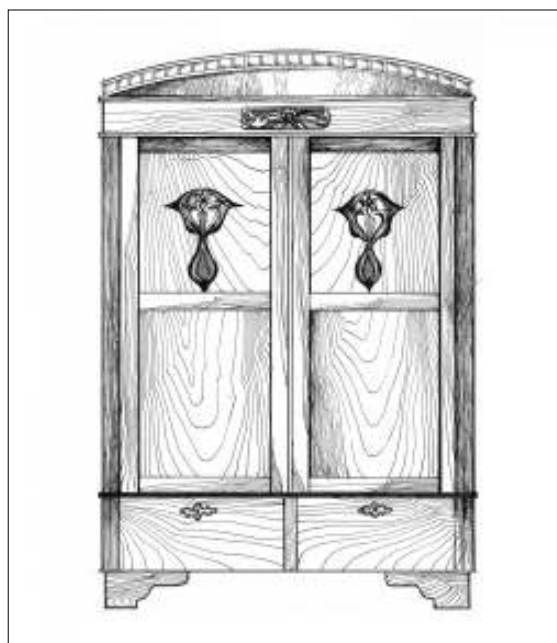

Skrynja, XIX a. pab. Kupreliški k. Vilkaviškio r. LLBM

Sūduvos spintų pavyzdžiai

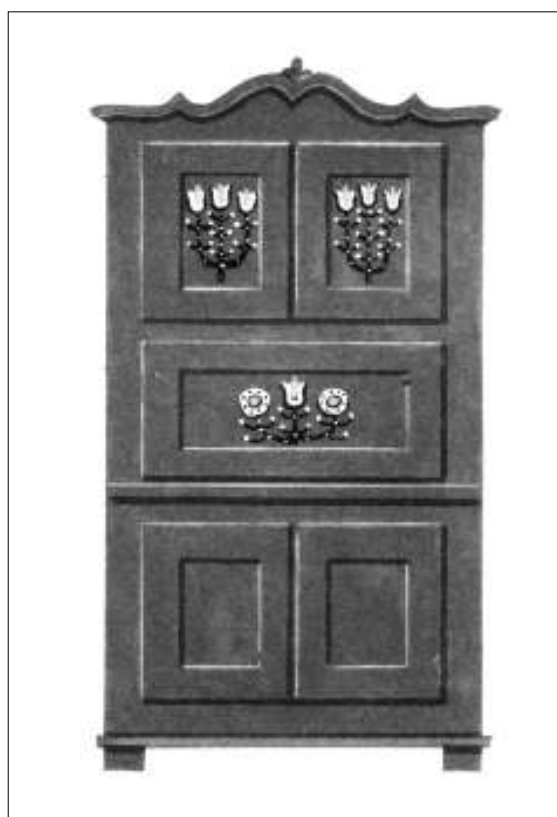
Spinta, Šunsk mstl. Marijampol s r. 1776 m. LLBM

Spinta, Parausi k. Vilkaviškio r. XX a. pr. LLBM

Pasogin spinta. Dumši k. Vilkaviškio r. XIX a. II p. [15:63]

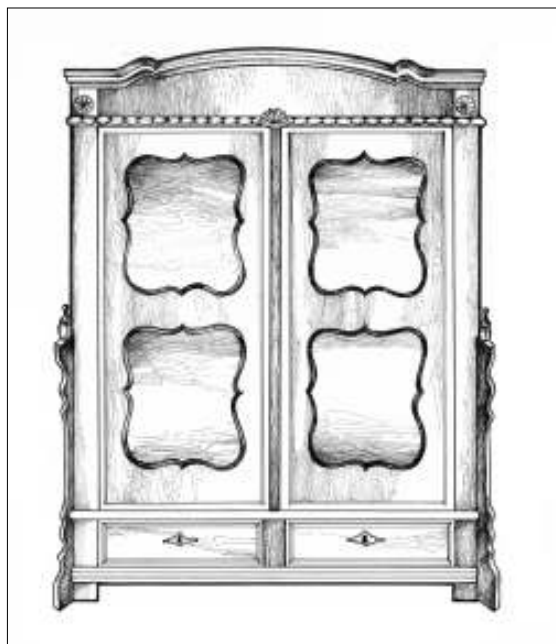

Spinta. Briedišk s k. Šaki r. [15:57]

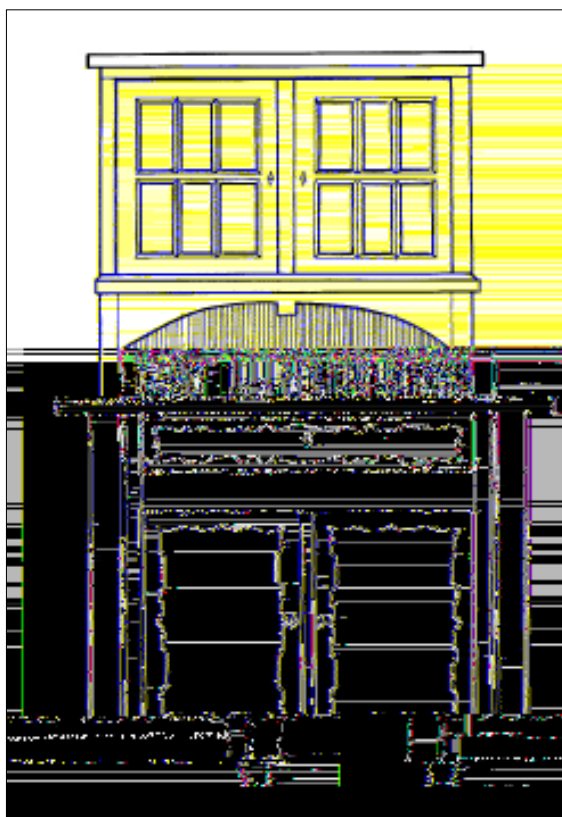
Sūduvos spintų pavyzdžiai

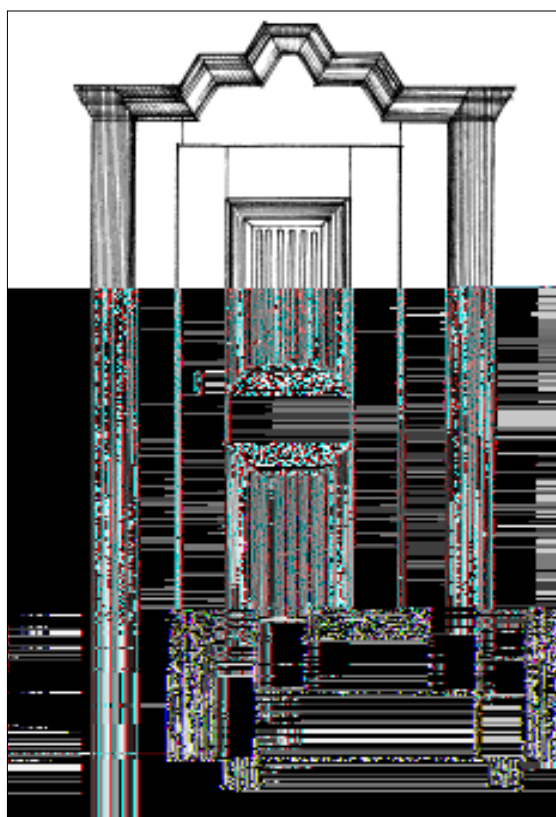
Spinta. Baltrušė k. Šaki r. LLBM

Spinta. Gerulė k. Šaki r. LLBM

Spinta indams, Opšrutė k. Vilkaviškio r. 1920 m. LLBM

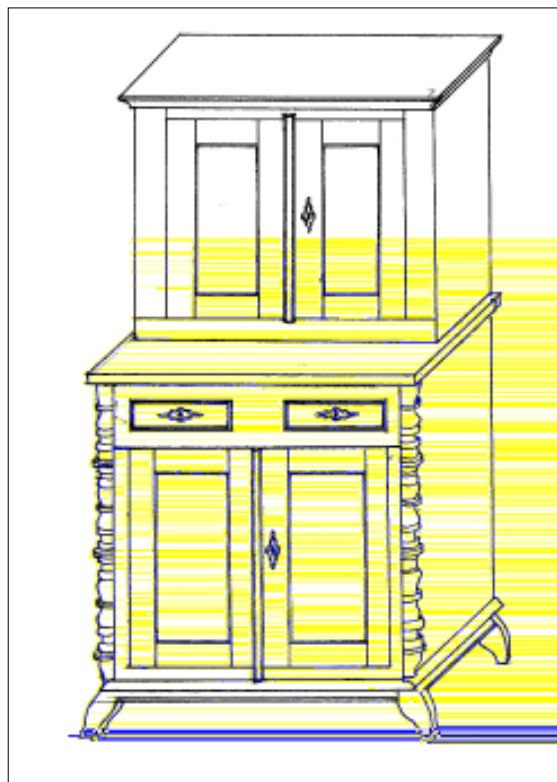

Špa (indauja), Paršeli k. Marijampolės r. XIX a. pab. LLBM

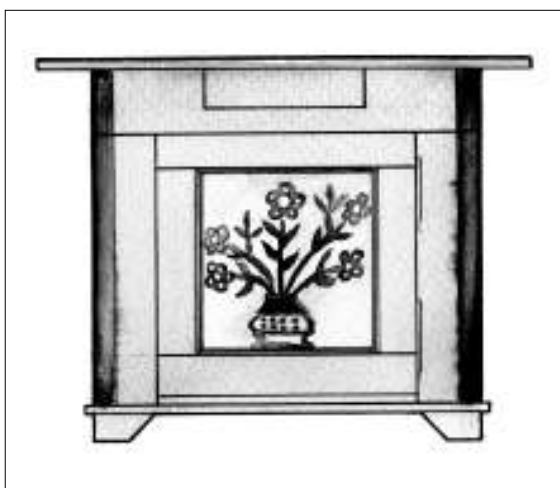
INTERJERAS

Špistalis, Jurkš k. Vilkaviškio r. XX a. IV deš. LLBM

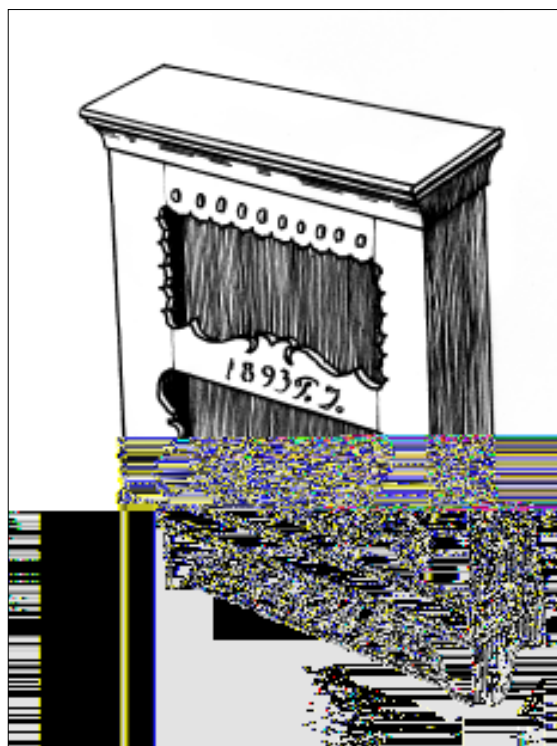
Spinta indams, Garšvini k. Vilkaviškio r. XIX a. pab. LLBM

Spintel, Barzd k. Šaki r. XIX a. pab. LLBM

Spintel. Urvini k. Šaki r. [15:70]

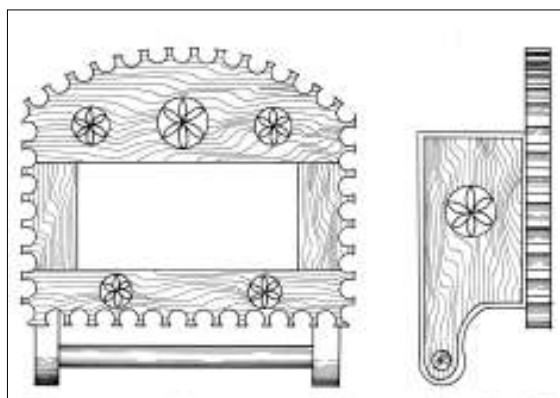
Rankšluostin, Baltrakio k. Vilkaviškio r. 1893 m. LLBM

Vidaus patalpų puošybos įdomybės. Tai įvairios lentynos virš langų ir durų. Langų lentynėlės platesnės už langą 17-20 cm, profiliuotos bei puoštos griovelio formos ornamentu – tokiu pačiu, kaip ir lubų lentos. Virš durų – apie 20 cm pločio lentynos. Jų aukštis prie sienos apie 37 cm, iš priekio – 9 cm. Priekinė lenta profiliuota, galai lenkti. Durų lentynos puoštos taip pat kaip ir langų lentynos. Gyvenamosiose patalpose būna nuo 1 iki 5 kampinių lentynėlių. Jų priekinė lentelė gražiai išpjaustinėta bei papuošta popieriniais karpiniais, keičiamais prieš metines šventes – Kalėdas, Vėlykas, atlaidus.

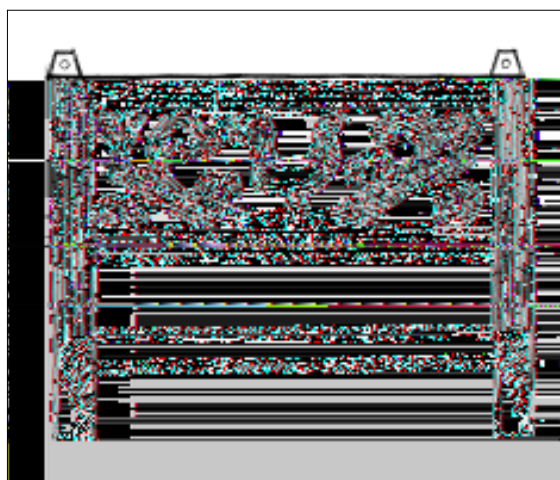
Suvalkijos regiono interjerui svarbus tekstilės panaudojimas. Lovatiesės dažniausiai dvispalvės, kontrastingų spalvų, neretai – juodos ir baltos. Gerąsias patalpas puošia ne tik rankšluostinėje pakabintai rankšluosčiai, bet jį kabina ir po gerąja kampine lentynėle. Tuo lyg pabrėždamas kerčios kampo šventumas ir svarba.

Langas su lentyna stuboje. Baziliški k. Vilkaviškio r. LLBM

Rankšluostinė, Šunsk mstl. Marijampolės r. 1880 m. LLBM

Rankšluostinė, Gudelių k. Vilkaviškio r. 1880 m. LLBM

Kampinė lentyna stuboje. LLBM

ŪKINIAI PASTATAI

Klėtys (svirnai)

Šalia stubos stovinti klėtis (svirnas) – vienas iš pagrindinių, gražiausių ūkinių pastatų Suvalkijos – Sūduvos sodybose. Šis pastatas Sūduvoje vadinamas ir klėtimi, ir svirnu. Klėtys buvo skirtos grūdams, mėsai, drabužiams laikyti, taip pat jose dažnai buvo miegama.

Pagal planą ir patalpų skaičių klėtys skirstomos į vienalypes, dvilypes ir daugialypes, o pagal pagrindinių įeinamųjų angų išdėstymą – į galines ir šonines. Zanavykijoje ir Kapsų Užnemunėje vyrauja vienalypės ir dvilypės šoninio tipo klėtys.

Vienos patalpos (plotis ir ilgis 3-6 m) klėtys laikytinos seniausiomis, jos paplitusios visoje Sūduvos teritorijoje. Aukštesnį klėčių raidos etapą atspindi *dviejų patalpų* klėtys jos dažniausiai randamos vidutiniokų ir turtingųjų valstiečių sodybose. Tokių klėčių planą sudaro išėstas keturkampis, perdalytas į dvi vienodo dydžio patalpas. Į kiekvieną patalpą yra atskiras įėjimas iš šono. Pagal paskirtį viena patalpa vadinama „grūdine“, antra – „geraja klėtimi“ arba drabužine”.

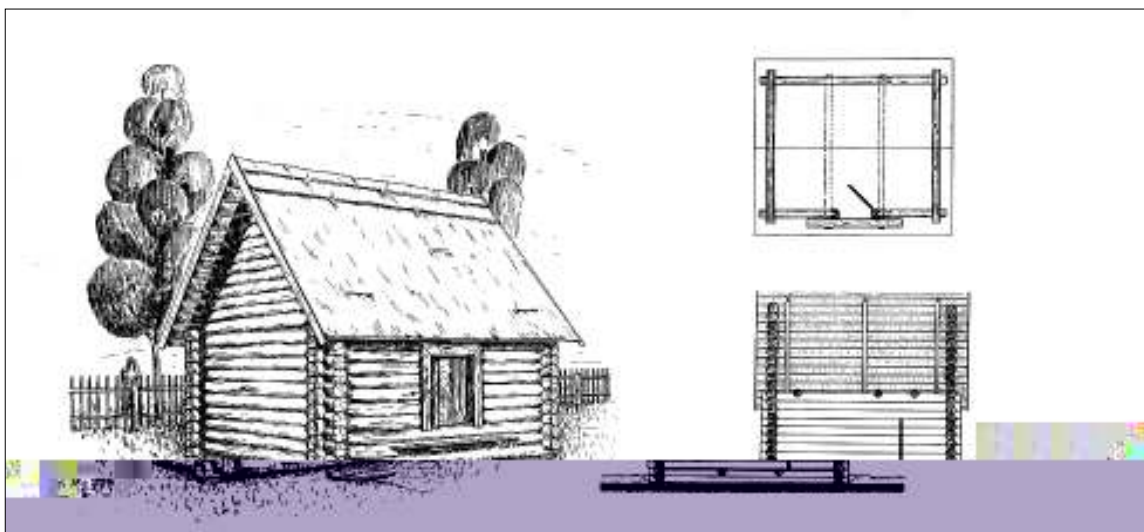
Aukščiausią išsivystymo laipsnį pasiekė *trijų ir daugiau patalpų klėtys*. Šio tipo klėtys dažniausiai buvo statomos buvusiuose vidutinių ir turtingųjų valstiečių ūkiuose. Dviejų ir trijų patalpų klėčių plotis svyruoja nuo 4 iki 7 m, ilgis – nuo 7 iki 12 m. Jeigu įrengiamas prieklėtis, jis įgilintamas ~ 0,9-1 m. Klėčių planas nesudėtingas, išplanavimas narvelinis, pa-

talpos dėstytos viena šalia kitos, įėjimas – iš vienos pagrindinio fasado pusės. Durų tiek, kiek patalpų. Viena arba dvi patalpos su aruodais naudojamos grūdams laikyti (grūdinės klėtys). Trečioje patalpoje, vadinamoje „mėsine kamara“, laikoma mėsa, lašiniai, dešros. Ketvirtoji – tai geroji klėtis, kurioje laikomas mergaičių kraitis, skrynios, drabužiai.

Klėtys statomos ant didelių pamatuose nesurištų lauko akmenų, kad klėties grindys vėdintųsi ir grūdai negautų drėgmės. Kartais iškeliamas aukštas akmenų mūro cokolis, po klėtimi įrengiamas rūsys. Klėtys, kaip ir stubos, statomos iš gulsčiai dedamų apvalių arba tašytų rąstų vainikų, kampuose suręstų į sąsparas, kai rąstų galai kampuose prasikiša pro sienas, ar spyginiais sujungimais kampuose. Sienų rąstai stori, sienos lentomis neapmuštos. Sienų aukštis – 1,7-2,7 m. Daugeliui Sūduvos klėčių būdingas išraiškingiausias klėties elementas ~ 0,9-1 m įgilintas prieklėtis.

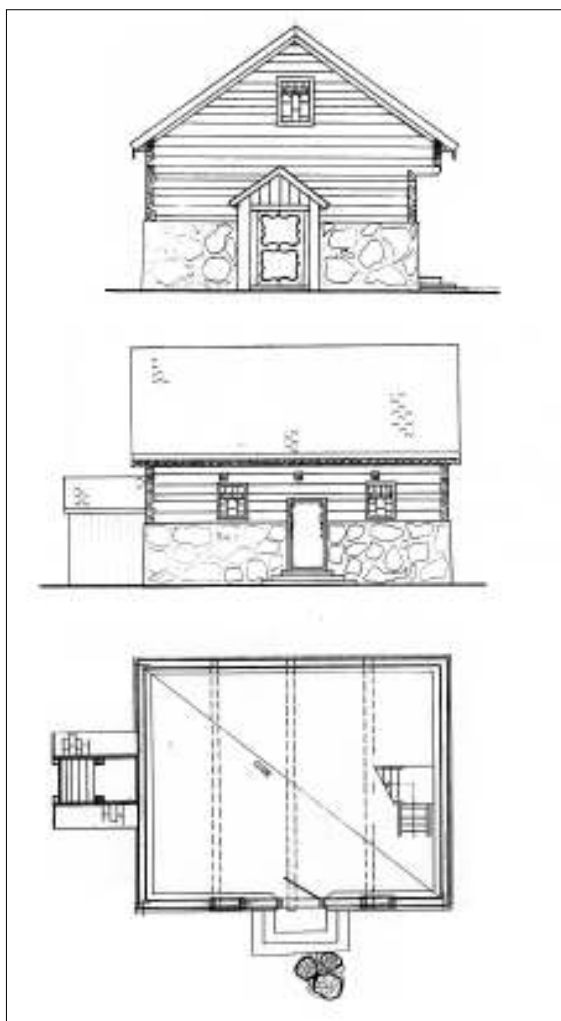
Sūduvoje statytos šoninės **klėtys su prieklėčiu, be prieklėčio arba su nepilnu prieklėčiu**. Išvystytas prieklėčio variantas įrengiamas iškišant šoninių sienų viršutinius ir apatinius vainikus ir ant šių rąstų galų skersai uždedant du-tris rąstus. Kai klėtyje įrengiama paaukštinta pastogė – **ertikis**, iškišama daugiau šoninių sienų vainikų. 0,5-1,2 m aukščio ertikis – vienas iš būdingų Sūduvos klėtimis konstruktyvinių elementų, skirtas grūdams laikyti.

Vienos patalpos klėtys su šoniniais įėjimais

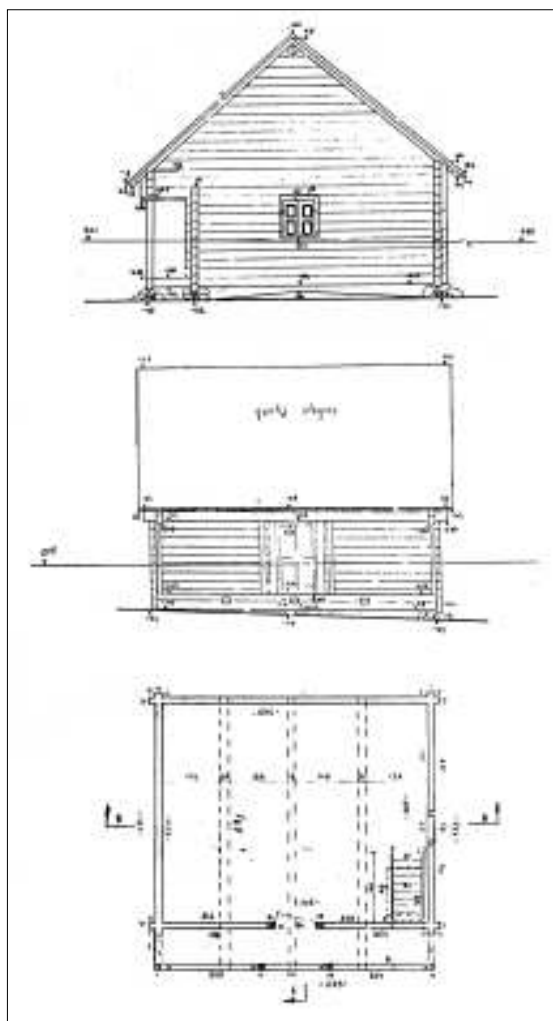

Klėtis be prieklėčio. Lekšė, k. Šakių r. ILBM

Vienos patalpos klėtys su šoniniais įėjimais

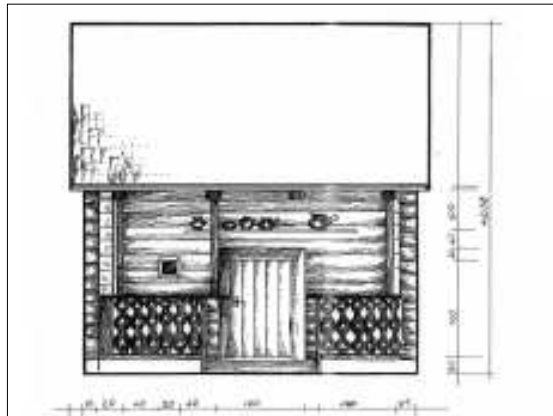
Klėtis su supaprastintu priekiniu – iškirsta tik viršutinė galinė sienė vainikuojama dalis. Mačiuliški k. Marijampolės r. ASI

Klėtis su priekiniu Tabariški k. Marijampolės r. KPC

Klėtis su priekiniu ir antais – bdingas šduvos klėties elementas. Ingavangio k. Prienų r. LKai įskaitant 2007 m. nuotr.

Klėtis su priekiniu. Barzd k. Šakių r. LLBM

ŪKINIAI PASTATAI

Dar vienas Sūduvos klėtims būdingas elementas – **antai**, t.y. galinių sienų pratęsimas per visą prieklėčio plotį. Tokiu būdu susidaro iš trijų pusių uždaras prieklėtis, dažnai iš ketvirtos pusės atitveriamas tvorele. Sūduvai būdingas ir klėčių su antais atvirų prieklėčio dalių užkalimas lentomis, susidariusiose erdvėse įrengiant įvairios paskirties sandėliukus. Antai, prieklėčių užkalimas lentomis sutinkamas visuose Sūduvos rajonuose. Šiame regione išlikę ir klėtys, kuriose ne tik šoninės klėties sienos, bet ir siauros šoninės patalpos (pvz., „mėsinės“, sandėliukai pakinkams laikyti, izoliuotos laiptinės į pastogę) pratęsimas per visą prieklėčio plotį. Prieklėtis išlieka tik centrinėje statinio dalyje, įrėmintas tokių išsikišusių šoninių patalpų – originalių Sūduvos „antų“.

Greta klėčių su prieklėčiais Sūduvoje taip pat buvo paplitę ir „kuklesnės“ – be prieklėčio arba tik su iškišta viršutine dalimi. Klėčių tūriui padidinti po jomis kartais buvo išmūrijami rūšiai (bulvėms ir kitoms daržovėms laikyti). Grūdinėse patalpose, er-

tikio pastogėse įrengiami aruodai, suręsti iš rąstelių arba sukalti iš storesnių lentų.

Klėčių stogo konstrukcija gegninė, jos dengtos šiaudais arba skiedromis, čerpėmis. Durims įrengti naudojamos staktos, į kurias įleidžiami sienojų galai.

Išlikusios seniausios XIX a. vidurio klėtys dažniausiai be jokių ornamentikos žymių, o XIX a. II pusėje jas pradėta gražinti kaip ir visoje Lietuvoje. Gausiausiai puoštos daugialypės klėtys su prieklėčiais, kuriose sukoncentruoti visi pagražinimo elementai. Puošnumu pasižymi profiliuotos klėties prieklėčio kolonėlės, kiaurapjūviu išpjaustyta karnizinė lenta, prieklėtį atitveriančios kontūrinių technika išpjaustytos tvorelės. Ypač daug dėmesio buvo skiriama klėties durų, stulpų – kolonėlių puošybai. Jie klėtyse sudaro ritminius akcentus ir dažnai puošiami įvairiais liemens profiliavimais. Kolonų viršuje daromos išraištos atramos – kapitelių imitacija bei išdrožinėti, išraištyti, dažnai kiaurapjūviai elementai – spyriai.

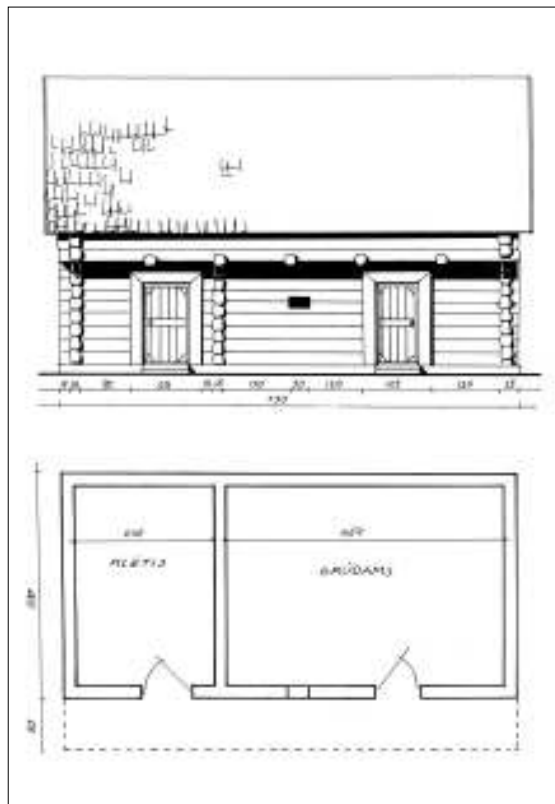
Dviejų patalpų klėtys su šoniniais įėjimais

Klėtis be prieklio Butvilėškio k. Šakių r. LII

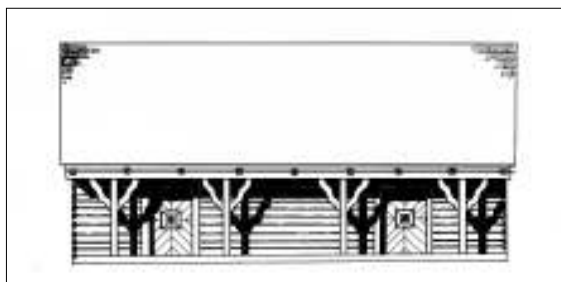

*Klėtis be prieklio Klokio k. Marijampolės sav.
LKa įskaita su 2007 m. nuotr.*

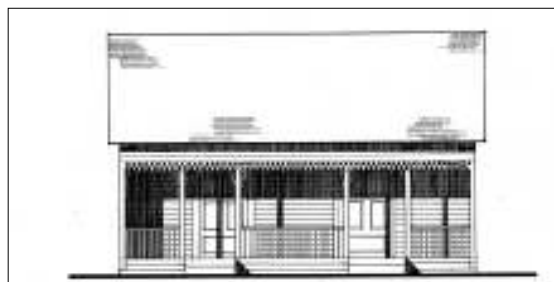

Klėtis su supaprastintu priekliu – iškišta tik viršutinė galinė sienų vainik dalis. Piliūnų k. Vilkaviškio r. LLBM

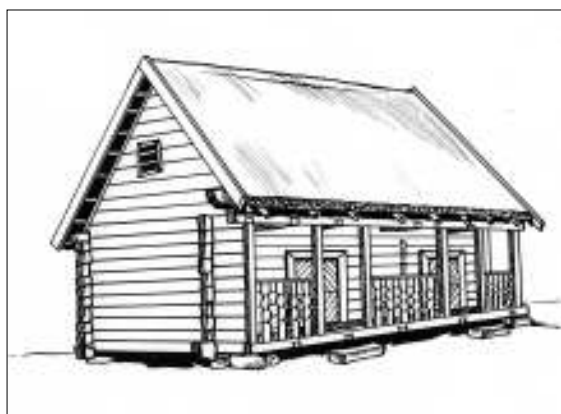
Dviejų patalpų klėtys su šoniniais įėjimais

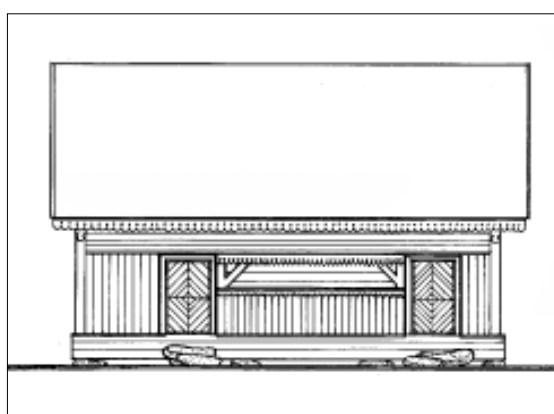
Klėtis su priekiniu įėjimu Baltrakio k. Vilkaviškio r. LLBM

Klėtis su priekiniu, antais ir ertikiu Arminio k. Vilkaviškio r. LLBM

Klėtis su priekiniu ir antais. Akmenio k. Šakių r. LII

Klėtis su priekiniu, antais ir ertikiu iš Obelinės k. Marijampolės r. atkelta LLBM

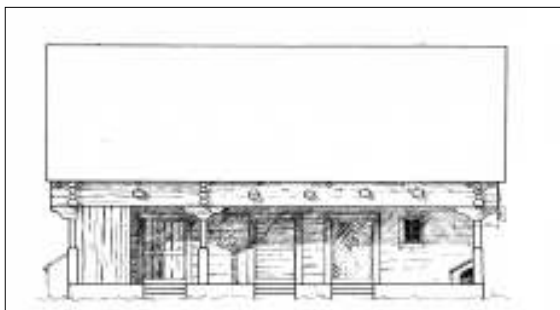
Klėtis su priekiniu įėjimu Šunskio mstl., Marijampolės r. LLBM

ŪKINIAI PASTATAI

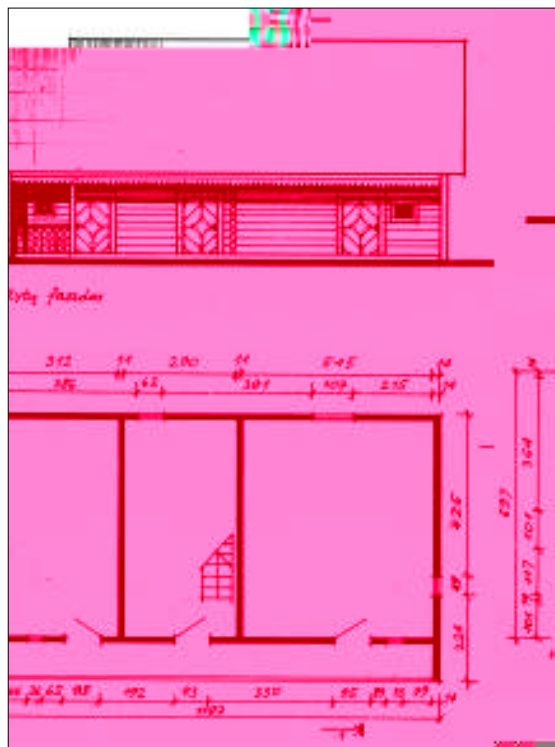
Trijų ir keturių patalpų klėtys su šoniniais įėjimais

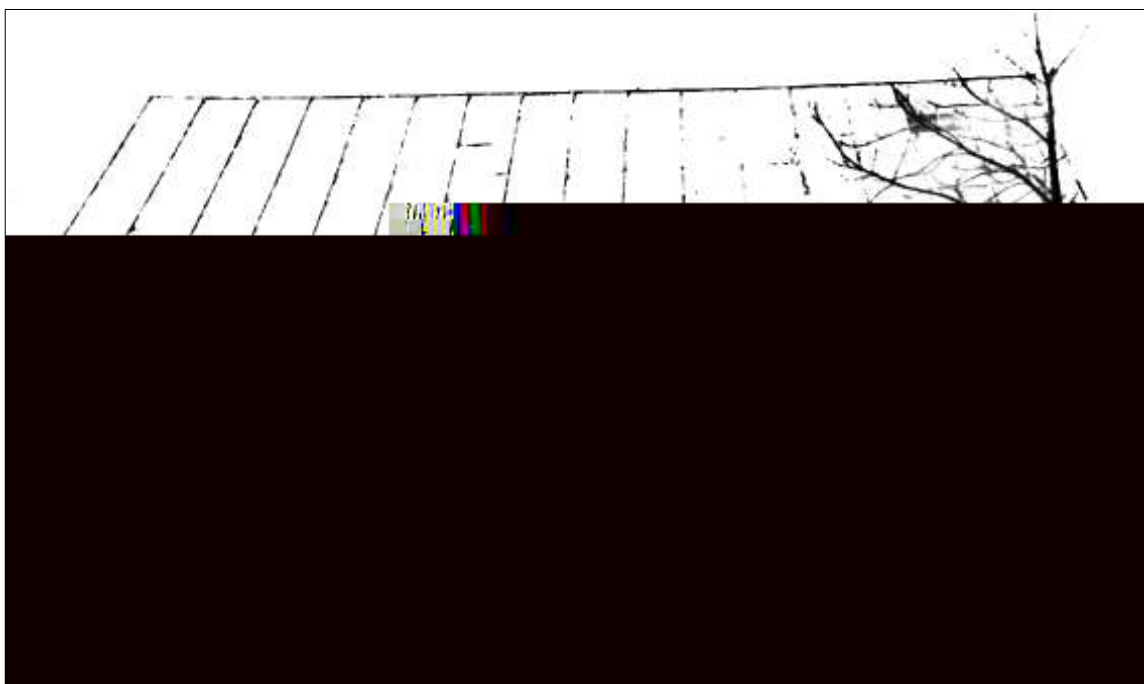
Klėtis be prieklio Užbalių k. Marijampolės r. KPC

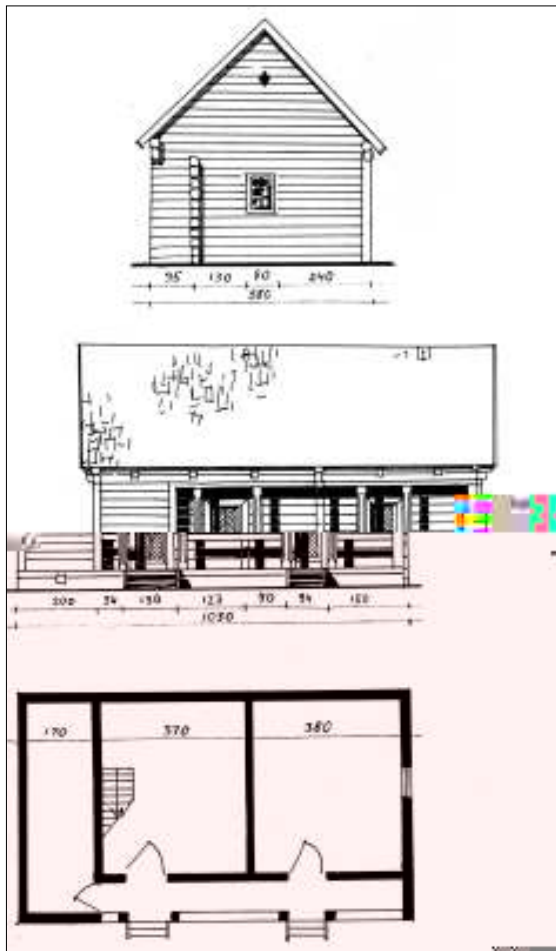
Klėtis su priekliu Bebrininkų k. Vilkaviškio r. LLBM

Klėtis su priekliu Voverių k. Šakių r. LLBM

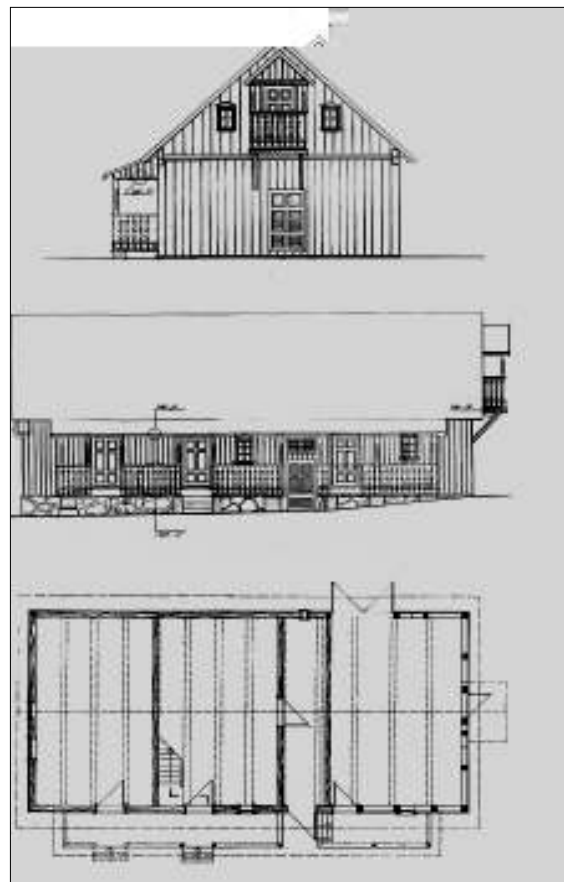

Klėtis su priekliu, antais ir ertikiu – bdingais Sduvos klėties elementais. Vidgirių k. Marijampolės r. LLBM

Klėtis su priekliu, kurioje siaura šoninė patalpa prat siama per vis prieklio plotą. Juozuniškio k. Vilkaviškio r. LLBM

Trijų ir keturių patalpų klėtys su šoniniais įėjimais

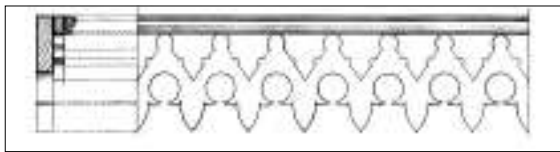

Klėtis su iškištu priekliu – galerija ir balkoneliu galinio fasado pastogėje. Keturvalakio k. Vilkaviškio r. ASI

Klėtis su priekliu, kurioje ne tik šoninės klėties sienos, bet ir siauros šoninės patalpos – „antai“ – prat siamos per vis prieklio plotą. Naudži k. Vilkaviškio r. D. Ambrasaitis 2005 m. nuotr. VKM

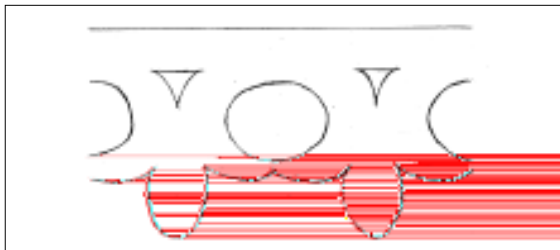
Puošiančios klėtis vėjalentės, karnizinės lentos

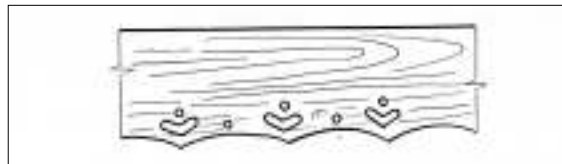
Karnizin lenta. Keturvalaki k. Vilkaviškio r. ASI

Karnizin lenta. Slavik k. Šaki r. [14:64]

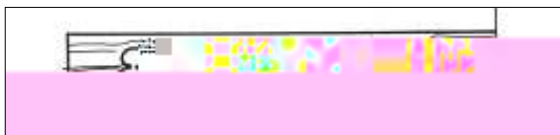
Karnizin lenta. Ma iulyši k. Marijampol s r. ASI

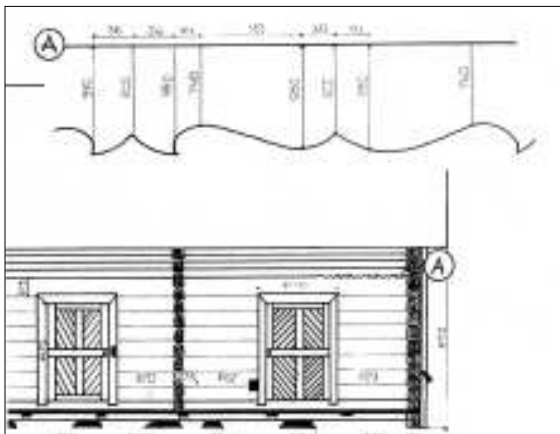
V jalent . Margavos k. Marijampol s r. LII

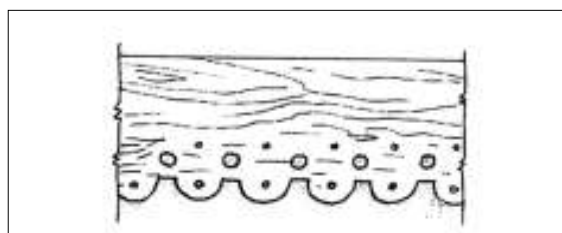
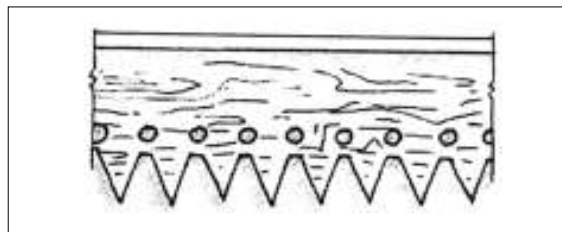
Karnizin lenta. Lek i k. Šaki r. LLBM

Karnizin lenta. Antupi k. Vilkaviškio r. LLBM

Karnizin lenta. Skaigiri k. Šaki r. LLBM

Karnizin lenta. Obelin s k. Marijampol s r. dabar LBM [14:64]

Karnizin lenta. Nendrin s k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Karnizin lenta. Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Kolon 1 s viršus. Oželi k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Kolon 1 s viršus. Vidgiri k. Marijampol s r. LLBM

Klėčių stulpams-kolonėlėms būdingi liemens profiliavimai ir išraitytos atramos – kapitelių imitacija viršuje bei tam tikri išdrožinėti, išraityti, dažnai kiaurapjūviai spyriai

Kolon 1 . Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

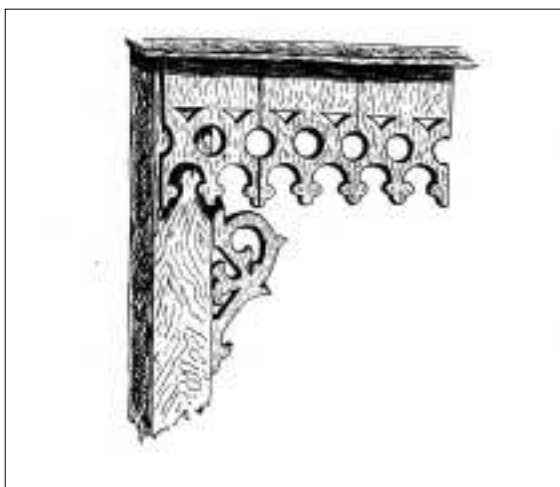

Kolon 1 . Naudži k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

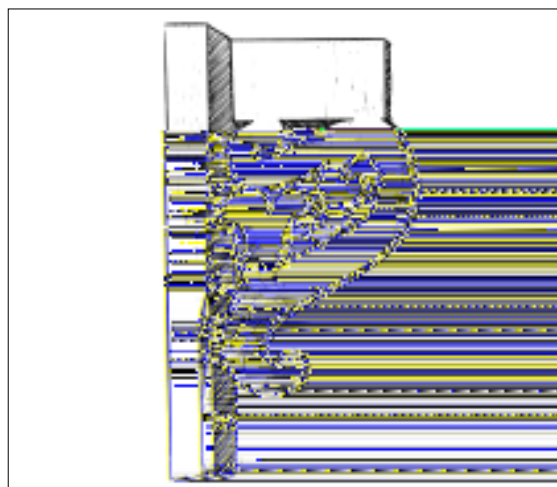

K ties puošybos elementai. Pavasij k. Šaki r. LLBM

Klėčių stulpų – kolonėlių spyriai

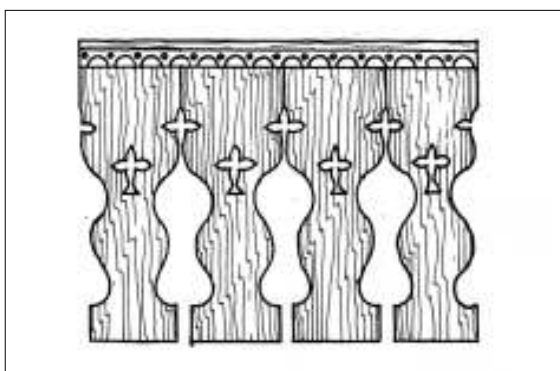

Kolon l s kiaurapj vis spyris, karnizas. Armin k. Vilkaviškio r. LLBM

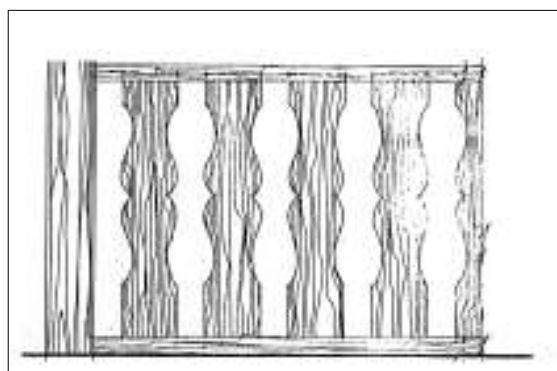

Kolon l s kiaurapj vis spyris. Kuro k. Kauno r. LLBM

Prieklėčių tvorelių puošybai naudojama kontūrinė dekoravimo technika

Paežeri k. Vilkaviškio r. LLBM

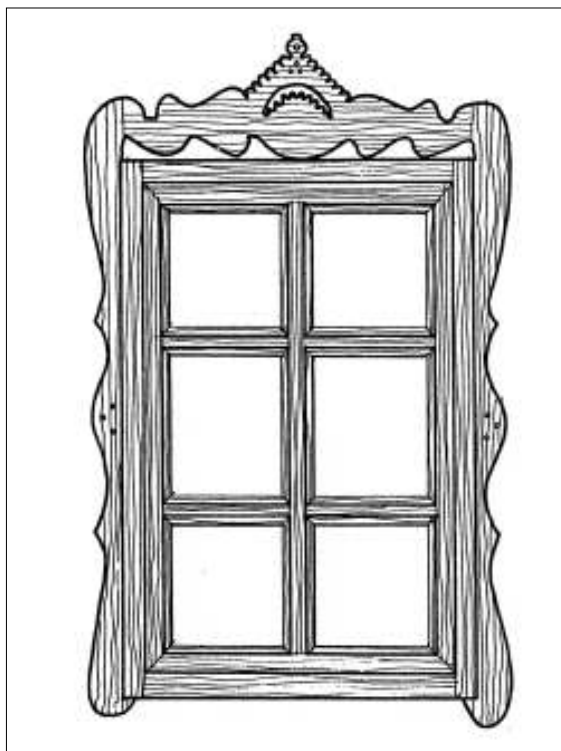

Paežeri k. Vilkaviškio r. KPC

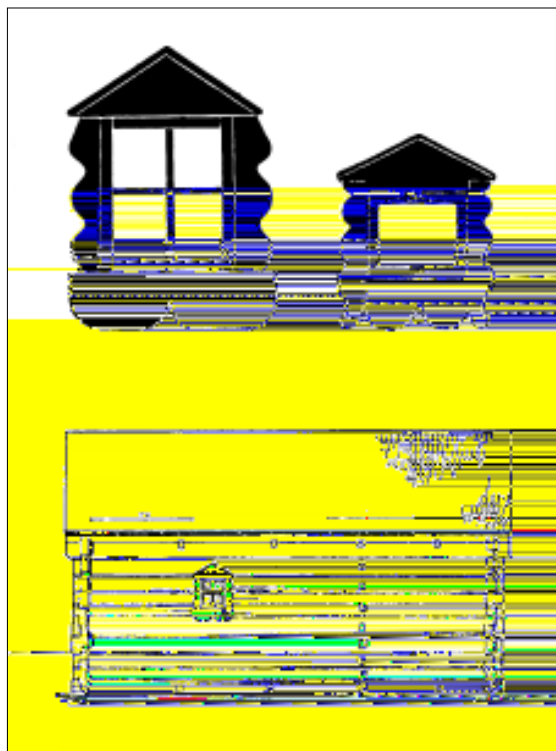

Rimk k. Vilkaviškio r. LLBM

Klėčių langai su dekoruotais lango elementais: viršlangu, polangiu ir šoninėmis lentomis

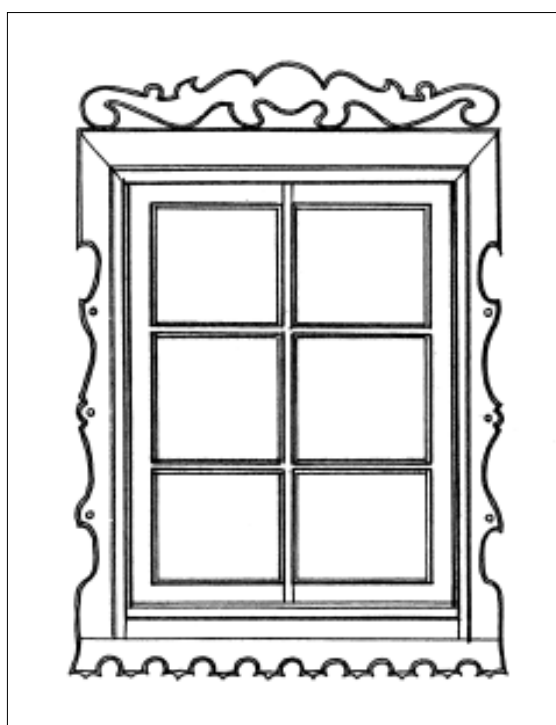
Langas. Panėkiai k. Vilkaviškio r. LLBM

Langai. Gudeliai k. Vilkaviškio r. LLBM

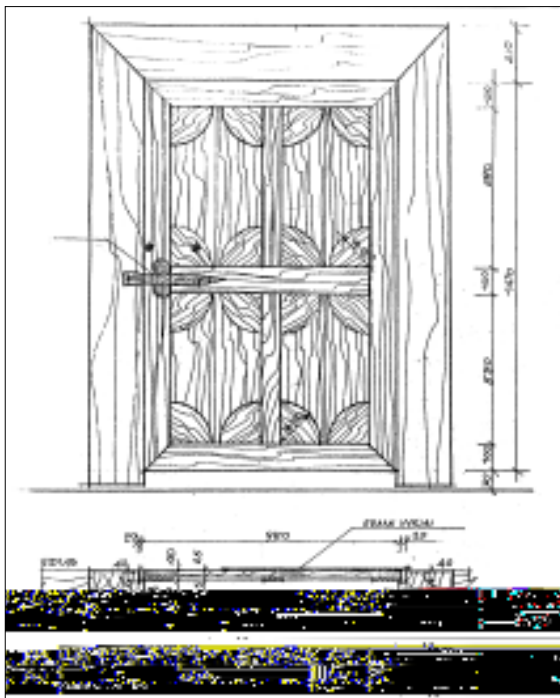
Langas. Panėkiai k. Vilkaviškio r. LKa įskaita 2007 m. nuotr.

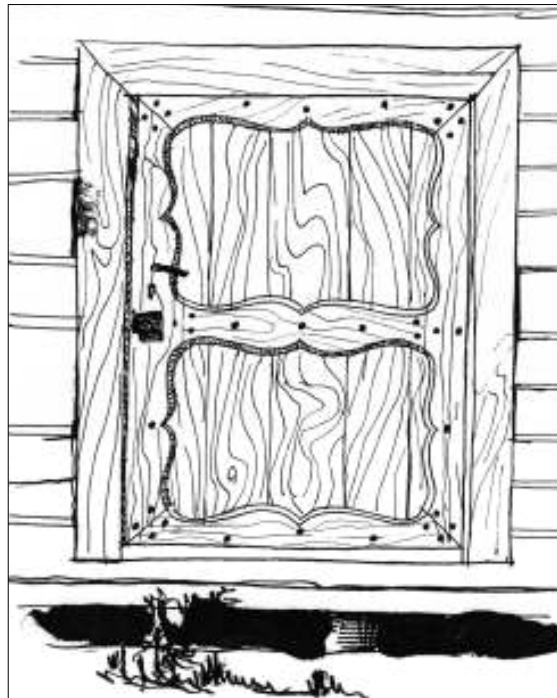
Langas. Panėkiai k. Vilkaviškio r. LLBM

ŪKINIAI PASTATAI

Sūduvos regionui būdingos vieno sluoksnio klėčių durys su įvairius plastiškų formų ornamentus sudarančiais apvadais

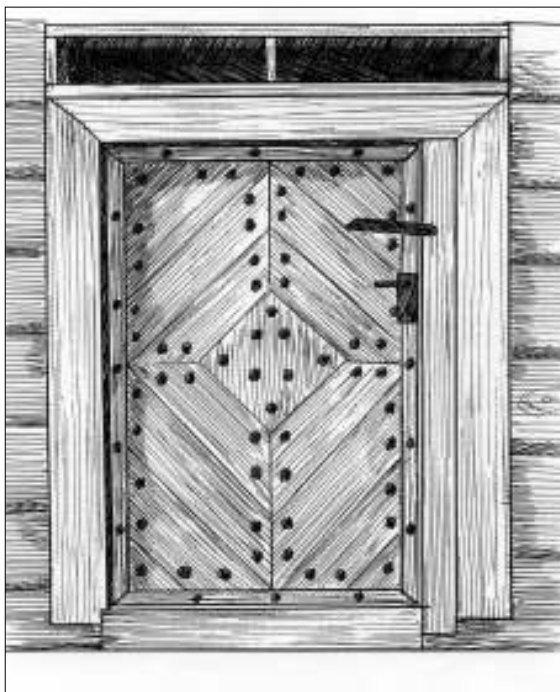

Paežeri k. Vilkaviškio r. KPC

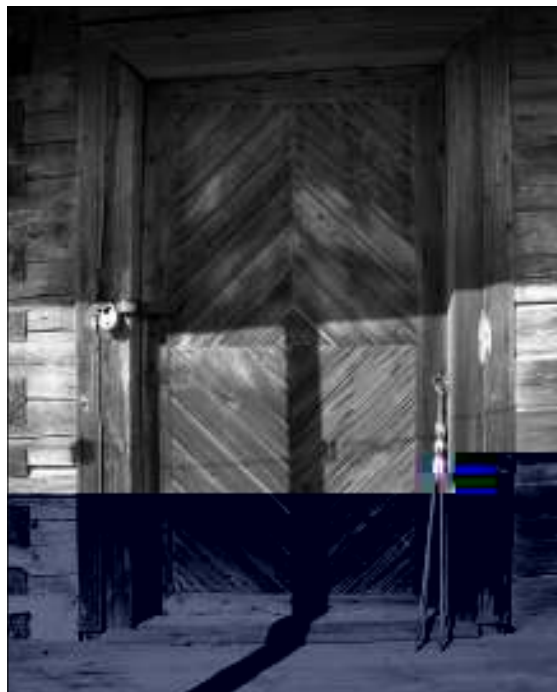

Pervazinink k. Šaki r. LII

Dviejų sluoksnių klėčių durys

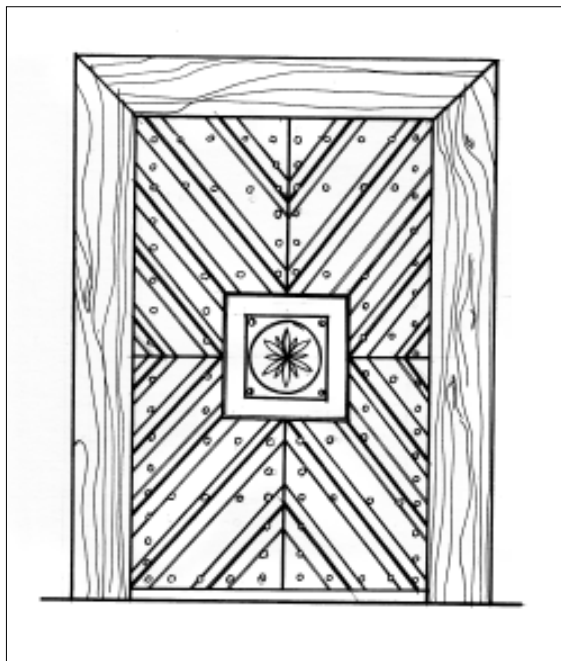

Agurkišk s k. Marijampol s r. LLBM

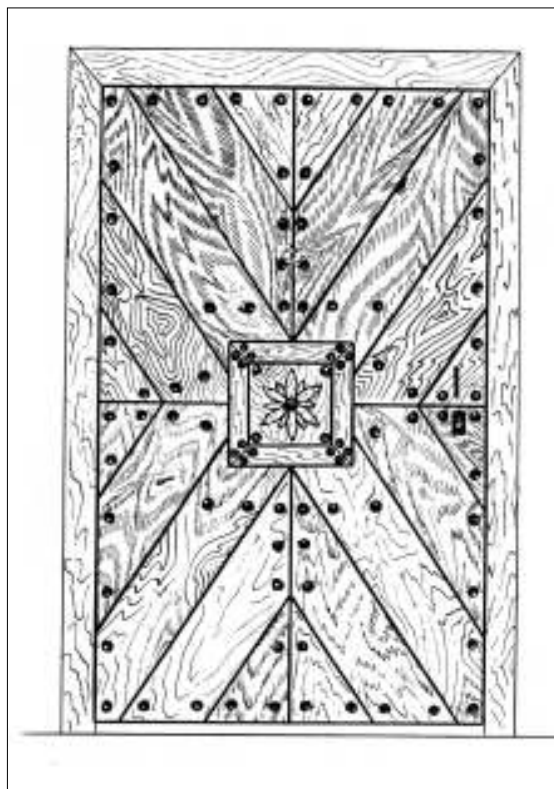

Nendrin s k. Vilkaviškio r. I Ka inskait s 2007 m. nuotr.

Puošniausios – dviejų sluoksnių klėčių durys.
Labiausiai paplitęs viršutinio durų sluoksnio
dekoratyvus apkalimas rombų motyvu

Šunsk k. Marijampol s r. LLBM

Šunsk mstl. Marijampol s r. LLBM

Nendrin s k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

ŪKINIAI PASTATAI

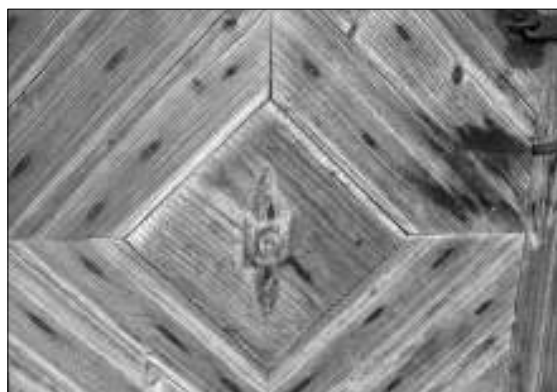
Dviejų sluoksnių klėčių durys

Naudži k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Oželi k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Dur puošybos detal . Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Pan eki k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Dur rankena. Dum i k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Tvartai

Suvalkijos (Sūduvos) valstiečio sodyboje tvartas stovi pagrindiniame sodybos kieme, statmenai stubai, priešais klėtį (rečiau lygiagrečiai stubai), geruoju fasadu orientuotas į kiemą.

Sūduvoje paplitęs išilginio tvarto, turinčio atskirus įėjimus į patalpas, tipas. Paplitimą lėmė tai, kad XIX a. Suvalkija priklausė Lenkijos karalystei, kurioje tuo metu vyravo atviro plano struktūros patalpos gyvuliams laikyti. Jau 1900 m. šioje teritorijoje dien-daržinių tvartų buvo užfiksuota labai mažai. L ir U raidžių formos tvartai XX a. pr. Užnemunėje išnyko. Vargingų ir mažiau pasiturinčių vidutinių valstiečių ūkiuose buvo statomi maži, kelių patalpų tvarteliai. Stambiuose ūkiuose tvartai didesni, įrengiama daugiau patalpų. XIX a. pab. – XX a. pr. ėmė plisti išilginiai tvartai su galiniais ir šoniniais įėjimais. Tai didelis, keliomis skersinėmis sienomis perdalintas pastatas su atskiromis patalpomis kiekvienai gyvulių rūšiai ar bent jau arkliams ir kiaulėms. Taip pat XX a. statyti dideli specializuoti tvartai kelioms arba vienai gyvulių rūšiai (dažniausiai kiaulėms) laikyti. Šie pastatai turėjo įėjimus iš visų keturių ar bent iš dviejų fasadų.

XIX a. pab. – XX a. pr. būdingas ir tvartų jungimas su klojimu javams, daržine pašarui, tarpvarte ratams, pakinktam bei kitiems ūkio padargams laikyti, pašarine, skirta arklių šėrikui nakvoti bei laikyti nedideles pašarų atsargas, taip pat bulvine – bulvėms ir daržovėms laikyti, stogine malkoms ir miško medžiagoms.

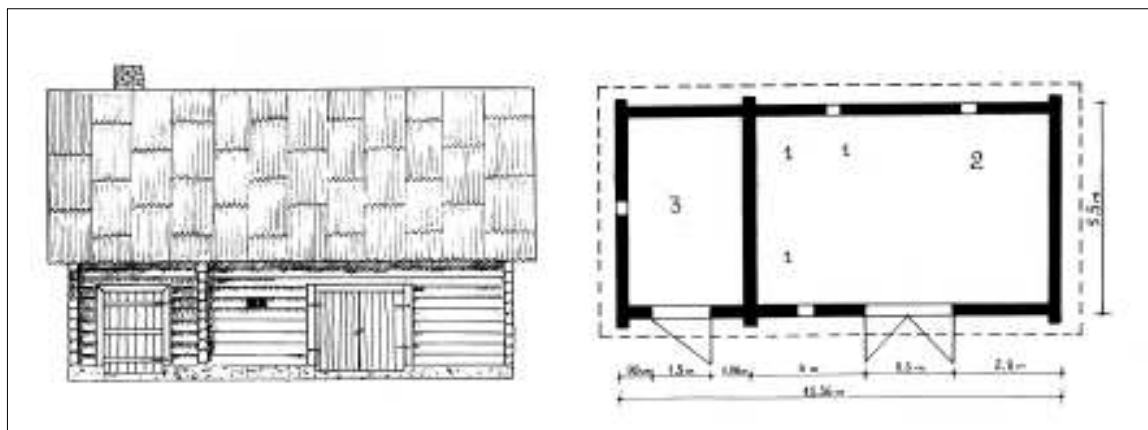
Tvartų pamatai dėti iš lauko akmenų. Sandaresni rišti kalkių skiediniu pamatai vis dažniau statomi XX a. pr. Tvartų sienos dažniausiai rėstos iš apvalių arba tašytų rąstų, galuose suleistų į kertes arba sąsparas. XX a. pr., brangstant miško medžiagai, taip pat ir dėl valstiečių spaudoje duodamų patarimų, dažniau pradėti statyti ir drėbto molio, plytų mūro tvartai.

XIX – XX a. pr., siekiant apsaugoti tvartų sienas nuo drėgmės, įrengiamos stogo užlaidos: stogo gegnės apačioje įjungiamos ne tiesiog į pastato sienas, bet į pagegnių vainiką, dedamą ant iškištų į išorę skersinių sijų galų. Sūduvos tvartams taip pat būdingi pastogių paaukštinimai – ertikiai, ypač išplitę XX a. pr., jie skirti pašarams sukrauti. Buvęs tvartų užlaidos rąstas tampa paaukštintos atraminės stogo konstrukcijos – ertikio pagrindu. Virš medinių, molinių, mūrinių pastatų sienų dažniausiai statyti 0,5-1,5 m aukščio mediniai karkasinės konstrukcijos vertikalčiai apkalti lentomis ertikiai, virš mūrinių sienų – mūriniai. Pagrindiniame fasade, o kartais ir iš kitų pusių (priklausomai nuo to, kur įrengti įėjimai) ertikis dažnai atitraukiamas nuo sienos 0,8-1,5 m, sudarydamas stogo užlaidą.

Vargingų ir mažiau pasiturinčių vidutinių valstiečių ūkiuose statomi maži, kelių patalpų iš rąstų suręsti ar iš molio nudrėbti tvarteliai. Dažnai jie jungiami su kitais pastatais, kluonais, daržinėmis, bulvinėmis

Tvartas Bal i n k. Vilkaviškio r. D. Ambrasait s 2005 m. nuotr. VKM

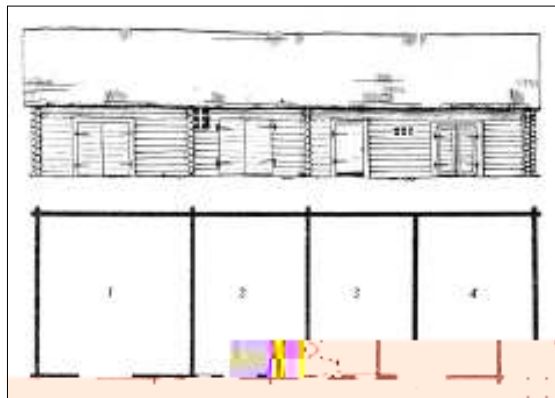
Tvartas Dobilių k. Kauno r. 1 – vištid , 2 – karvid , 3 – bulvin . LI

ŪKINIAI PASTATAI

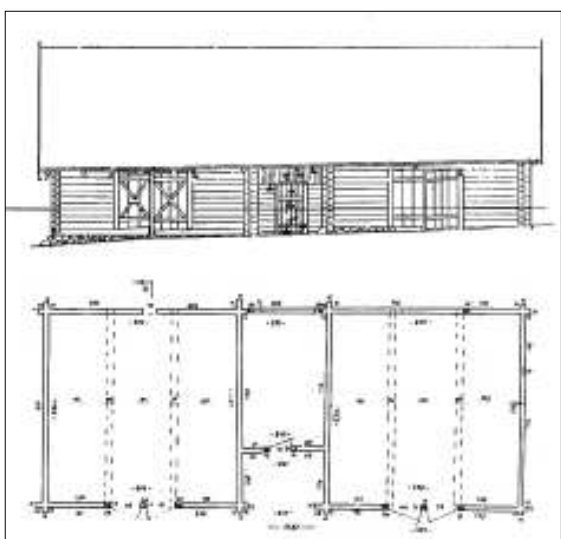
Vidutinių ir turtingų valstiečių ūkiuose tvartai stambesni, įrengiama daugiau patalpų. Pastatas perdalinamas skersinėmis sienomis su atskiromis patalpomis kiekvienai gyvulių rūšiai ar arkliams ir kiaulėms. Tvartai jungiami ir su kitomis patalpomis: tarpurvarte ratams, pašarine, daržine

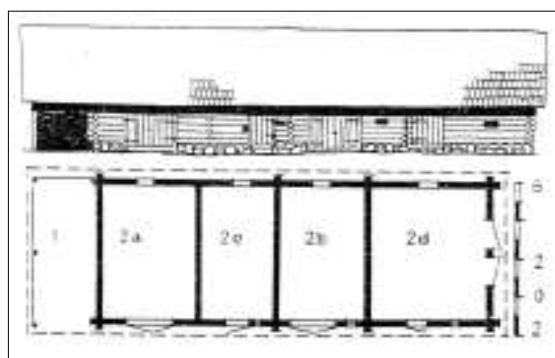
Tvartas Zom in s k. Marijampol s r. KPC

*Tvartas Vargš k. Šaki r. 16 ha. kyje: 1 – karvid ,
2 – patalpa erzilui, 3 – pašarin , 4 – arklid [16:141]*

Tvartas Tabariški k. Marijampol s r. KPC

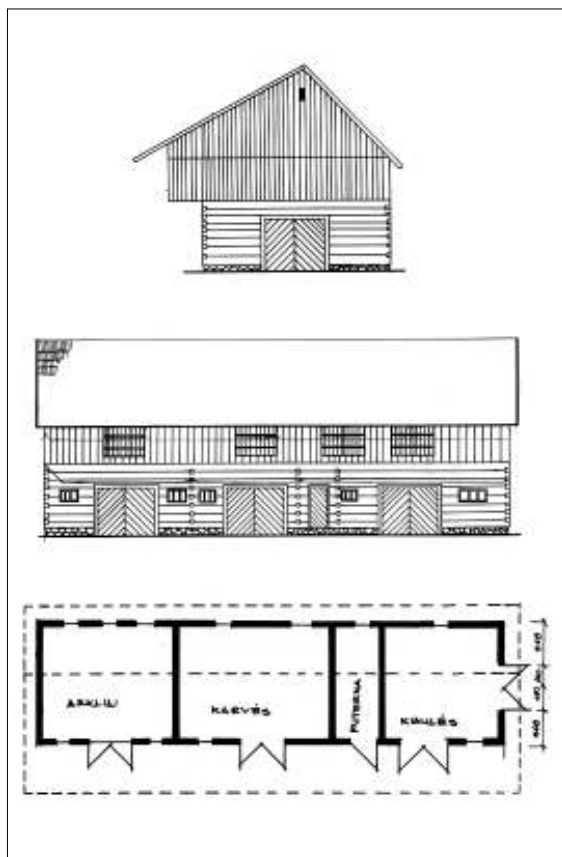

*Tvartas Juodraio k. Prien r. 16 ha. kyje.
1 – pašir , 2 – tvartas [17:175]*

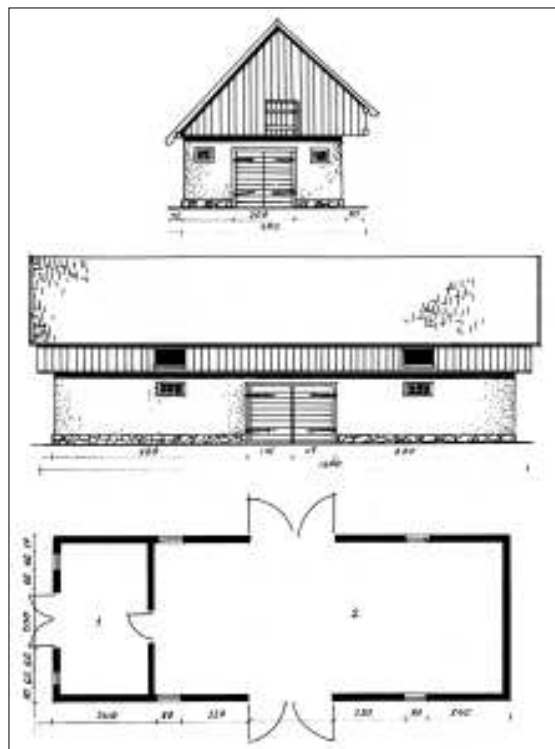
Tvartas iš Kupreliški k. Vilkaviškio r. atkeltas LLBM

Sūduvos tvartams, kurių architektūrinį vaizdą piktavo funkciniai reikalavimai, būdingi ilgi, išėsto stačiakampio formos tūriai. Jie dengiami dvišlaičiais stogais, nors XX a. atsiranda ir įvairesnių stogo formų, pvz., pusskliautinė – pusvalminė. Taip pat plinta ertikiniai tvartai, kurių stogo šlaitų nuolydis dažnai skirtingas: lėkštesnis ties pagrindiniu fasadu ir statėnis jo užnugaryje. Statinių pagrindiniuose į kiemą atgręžtuose fasaduose įvairiu ritmu (priklausomai nuo patalpų pločio) dėstomos įvairaus dydžio divėrės ir vienvėrės durys. XIX a. II pusėje statytų tvartų stogai dar aukšti, šiaudiniai (sienų ir stogo santykis 1:1,5). Vėliau, atsiradus įvairesnei stogo dangos medžiagai (čerpėms, skiedroms), jie žemėja. Vyraujantis stogų nuolydis – 48-50 laipsnių. Dekor elementai tvartams nebūdingi, nors pasitaikydavo pavyzdžių, kai dekoruota ertikio apačia – lentų galai užapvalinti, sudarant ištisą „bangelės“ ornamentą, o gegnių galai profiliuoti.

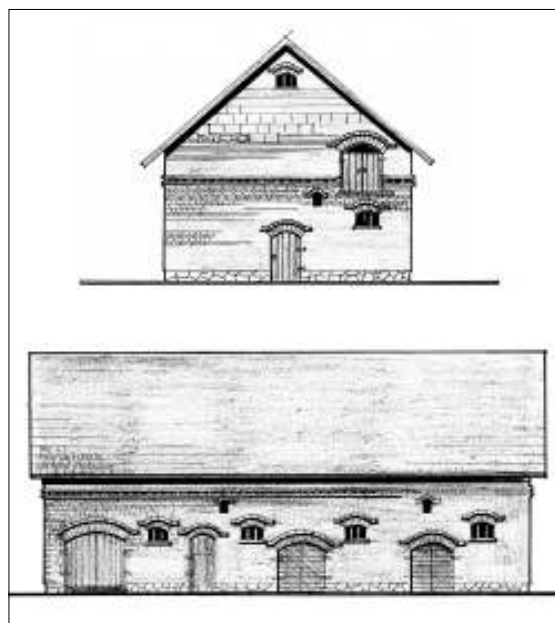

Antupė k. Vilkaviškio r. 80 ha kyje. LLBM

Sūduvai būdingi ertikiniai tvartai su paaukštinta pastoge pašarams laikyti

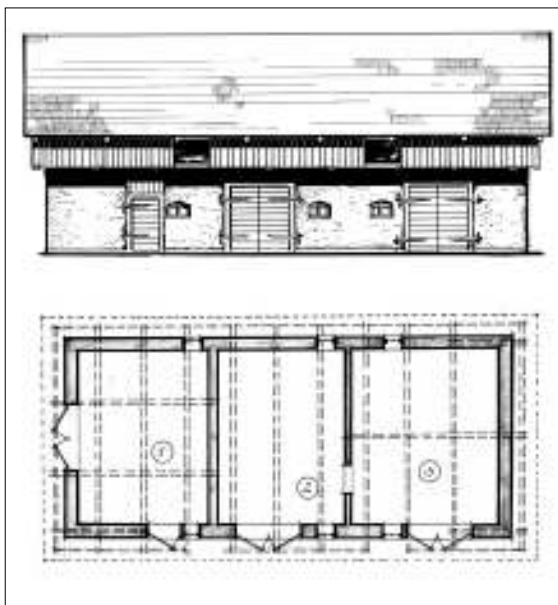

Varakišk s k. Vilkaviškio r. 11 ha kyje. LLBM

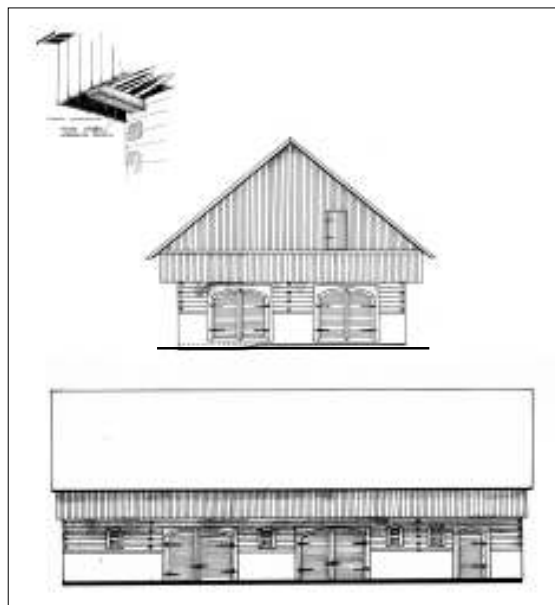

Smilgi k. Vilkaviškio r. LLBM

ŪKINIAI PASTATAI

Tvaras su ertikiu Opšr t k. Vilkaviškio r. 17 ha kyje. LLBM

Tvartas su ertikiu Žalv deri k. Šaki r. 40 ha kyje. LLBM

XX a. I pusėje iš medžio suręsti, moliniai, taip pat iš plytų sumūryti specializuoti tvartai kelioms gyvulių rūšims

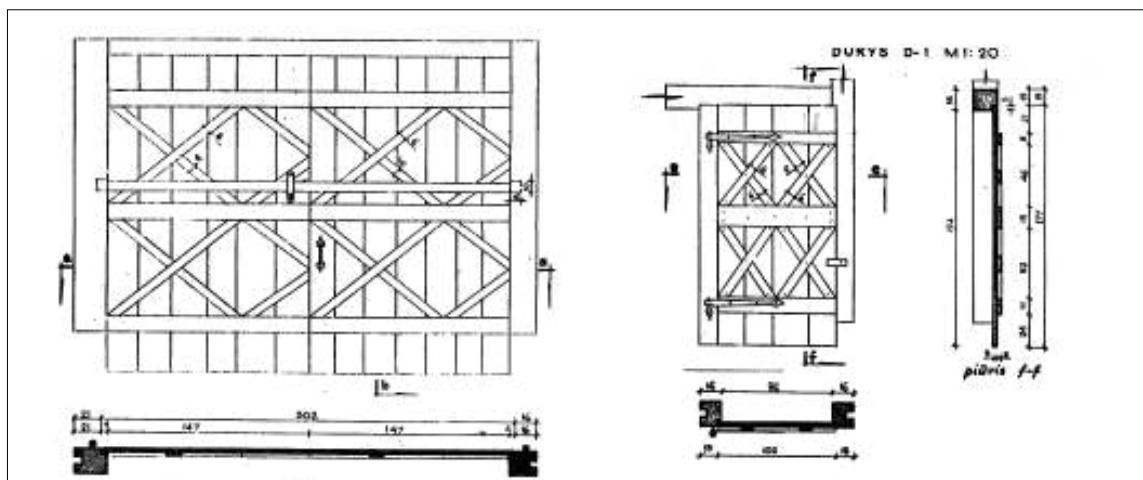
Ša k k. Vilkaviškio r. D.Ambrasait s 2005 m. nuotr. VKM

Naudži k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Siekiant apsaugoti tvart sienas nuo krituli rengiamos stogo užlaidos: stogo gegn s apa ioje jungiamos ne tiesiog pastato sienas, bet pagegni vainik , dedam ant žymiai iškišt išor skersinių sij gal . Dum i k. Vilkaviškio r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Rygiški k. Šaki r. VAA

Mieliškampio k. Prien r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

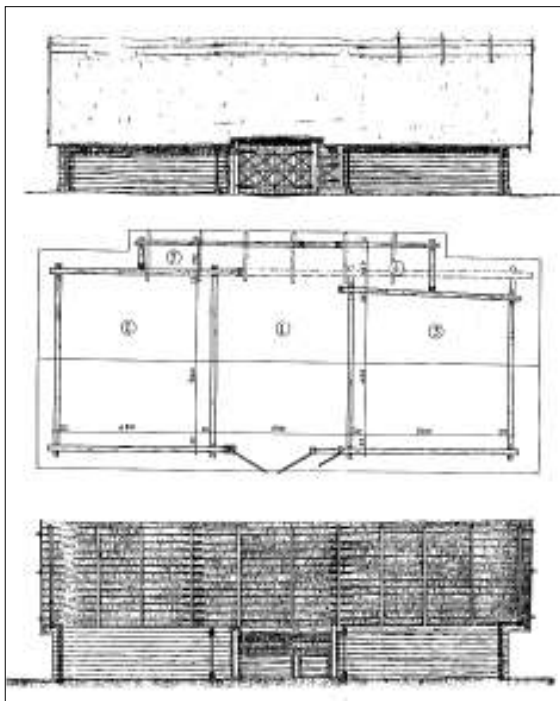
Skuig s k. Prien r. LKa inskait s 2007 m. nuotr.

Dekoruota ertikio apaia: lent galai užapvalinti, taip sudaromas ištisas „bangel s” ornamentas. Tvartas Ži r -Gudeli k. Vilkaviškio r. KPC

ŪKINIAI PASTATAI

Vieno pado (grendymo) kluonai su 2 šalinėmis jAVams. Tokiems kluonams būdingas ilgas korpusas, aukštos tašytų rąstų sienos, dvišlaitis stogas

Dauciški k. Šaki r. LLBM

Kluonai (klojimai)

Kluonas stovi bendrame sodybos komplekse priešais gyvenamąjį namą.

Sūduvos valstiečių kluonai ilgu korpusu (plotis 7-10 m, ilgis – 20-50 m), aukštomis tašytų rąstų sienomis, dvišlaičiu stogu. Jie dengiami šiaudais ar skiedromis ir itin ryškiai skiriasi nuo senųjų aukštaičių bei žemaičių kluonų ir iš dalies primena daržines. Čia nėra jaujos kuliarniams jAVams džiovinti, bet buvo įrengiamos peludės. Todėl kluonai kartais ir daržinėmis vadinami, tačiau daržinėje laikomas pašaras, o kluone kraunami ir apdorojami jAVai.

Sūduvos kluonų planas nėra sudėtingas: nuo šoninių įvažiavimų per centrą skersai kluoną tęsiasi iš molio plūktas padas (grendymas), iš abiejų šonų – šalinės jAVams sudėti, užimančios abu kluono galus. Jei kluonas turi du įvažiavimus, tarp jų būna trečia šalinė. Kartais kluonuose buvo įrengiami ir sudvigubinti grendymai; 1-3 įvažiavimai į pastatą įrengiami iš pagrindinio korpuso šono.

Kluono sienos rėstos iš rąstų, kampuose suleistų į kertes. Siekiant kuo taupiau ir racionaliau panaudoti statybinių medžiagų, stori apvalūs rąstai dažnai buvo pjaunami pusiau. Stogai šiaudiniai, konstrukcija gegninė. Prie senųjų XIX a. – XX a. pr. statytų kluonų už grendymo pro pratęstu stogo šlaitu

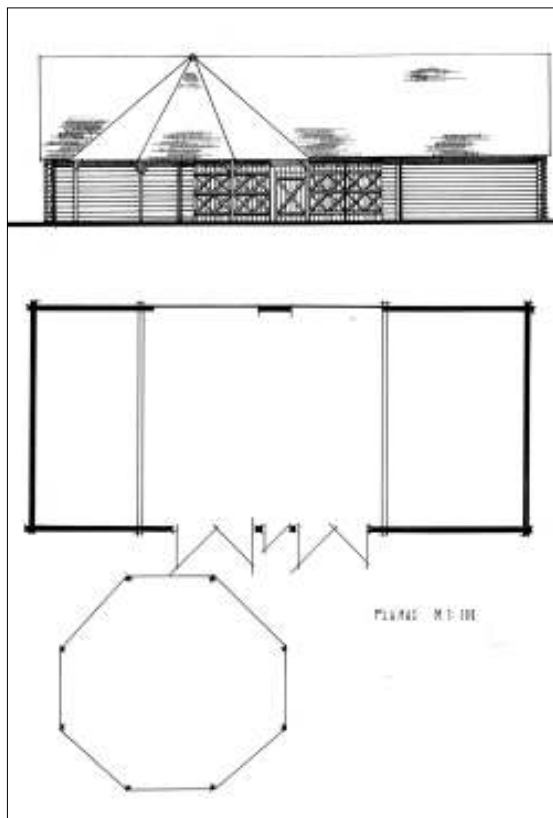
Mieleiškampio k. Prien r. KPC

šliejasi peludė – organiška Sūduvos kluono dalis. Šiems pastatams būdingi ir jų galuose, prailginus stogus, įrengti lentiniai sandėliukai.

XIX a. II pusėje Lietuvoje stambių valstiečių ūkiuose pradėjus plisti žemės ūkio technikai, atsiranda kuliamosios mašinos. Joms sukti pakinkytais arkliais prie pagrindinio kluono fasado statomas savitas aštuonkampis, šešiakampis, rečiau keturkampis pastatėlis – maniežinė (*mašimbūdė, šopa*). Maniežinės dažniausiai rąstini sien neturi, j stogas pare, ias ant stulpų, o tarpai tarp jų artais statiniais uždėdama, ilento, is ar išpina, i išytėi.

XX a. pinta ar asinės konstrukcijos, erti d iai l ento, is ap d ti kluonai su stulpine, spyrine konstrukcija, uril eido žen liai padidinti statinio aukšt. XX a. jau stato, i ir e p d dži kluonai, jie s ersai pra ažiuoja, i ienas, du ar daugiau grendy, rengti s ersai kluono, juos rengti ažia i ai p d d i o, is d i e r e, is duri, is, ties urio, is stogai p aau štinti.

Kluon fasadus s aido d atus d i e r iai artai eži, ui ažiuoti, o š a i j rengia, os ienos ar ios durys ž, onė, s ai s ioti. To os durys e ei nepuošia, os. Jo s onstruoja, os iš st a i l ent ir standžiai suriša, os strižiniai s rysiais, ad durys nenusėst, nepėrsi, est. Tie rysiai daro, i iš stipri, edžio juost ir si, etriš ai su ryžiuoja i.

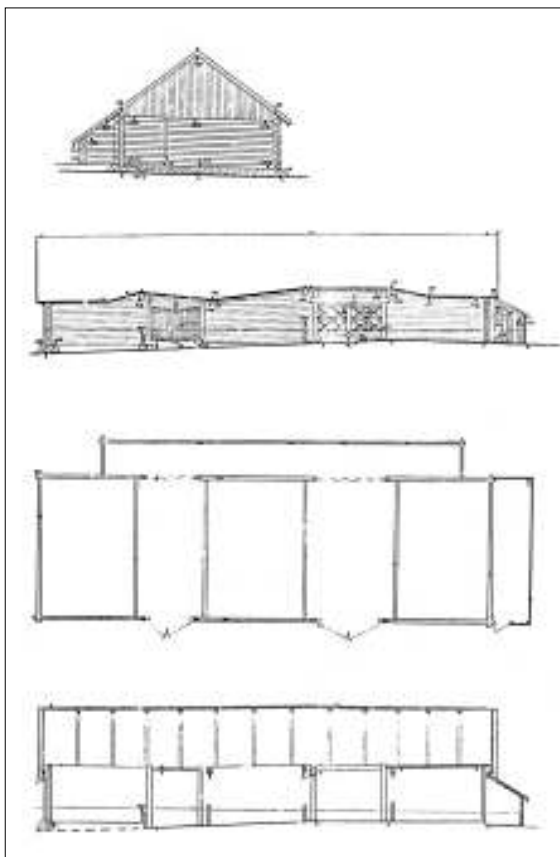

Kluonas su aštuonkampiu pastatėliu – maniežinė, šopa.
Jurkš k. Vilkaviškio r. LII

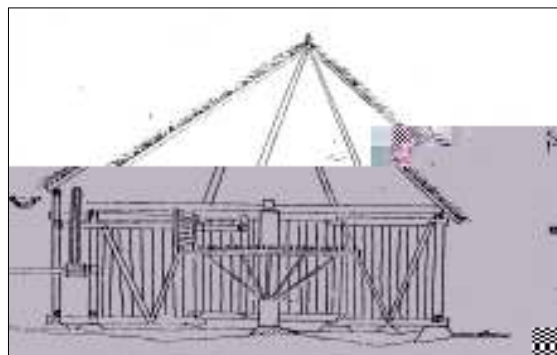

Maniežinė Gel i k. Marijampol s r. 1964 m. LLM

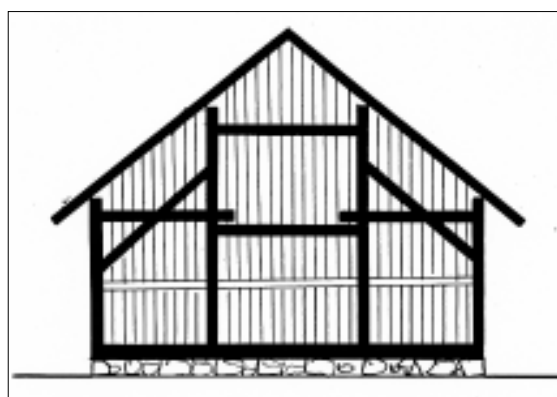
ŪKINIAI PASTATAI

*Dviejų padų (grendymų) kluonas su 3 šalinėmis jėvams.
Tabariškių k. Marijampolės r. KPC*

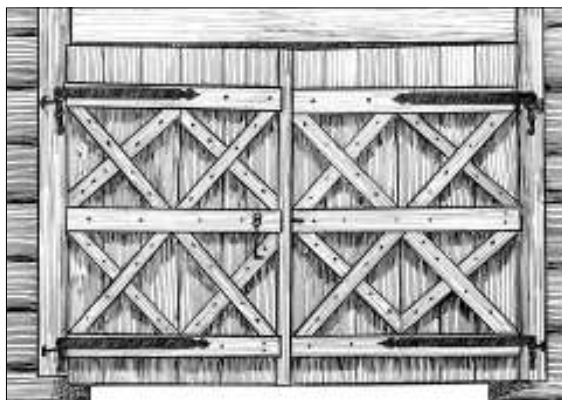
Maniežinės pjūvis. Perkelta iš Braziūkų k. Kauno r. į LLBM

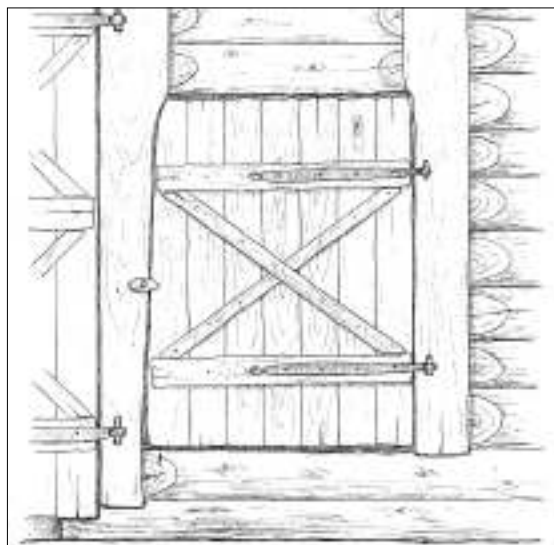
*Stulpinės konstrukcijos kluono pjūvis. Navininkų k.
Marijampolės r. LII*

Kluonas, perkeltas iš Vinkšnupių k. Šakių r. į LLBM. I. Kačinskaitės 2007 m. nuotr.

Kluono durys. Paukštynės k. Marijampolės r. LLBM

Kluono durelės. Dauciškių k. Vilkaviškio r. LLBM

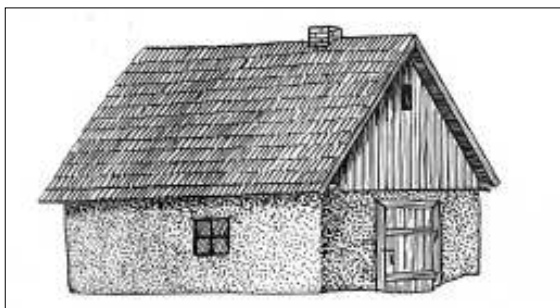
Stulpinės konstrukcijos kluono vidaus vaizdas. Starkų k. Vilkaviškio r. D.Ambrasaitės 2005 m. nuotr. VKM

Rąstinio kluono šalinės vaizdas. Pastatas perkeltas iš Vinkšnupių k. Šakių r. j LLBM

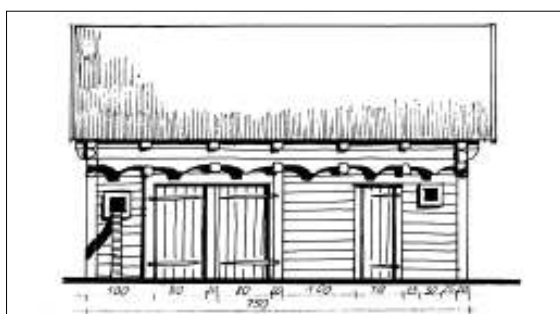

Karkasinės konstrukcijos kluonas Naudžių k. Vilkaviškio r. I.Kačinskaitės 2007 m. nuotr.

Kiti statiniai

Be aušiau apibūdint pastatų, Sėduos sody-
bose statyti ir mažesni garažiniai ar ūkiniai pastatai.

Tvoros, vartai

Iena iš ažiausių su dijoje (Sudu oje) papituti ūo pinuoi t ora: artys perpina, os eg i ša o, is. To io, is t oro, is t ėr ė ie ūs, sodus, gėi darždius. XX a. p lto ir statini t oros, ūri iršunės artais ūo puošia, os geo, etriniais ro, s, ritul i d e, entais.

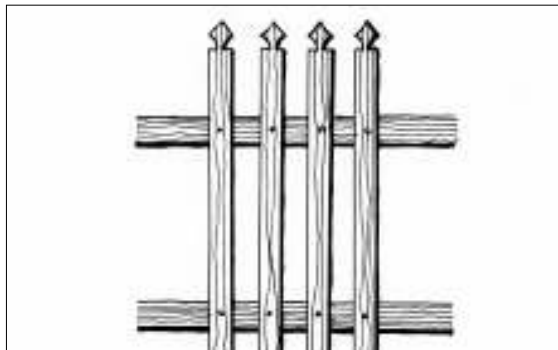
Mediniai artėiai ar artai sodyose rengia, i ažiuoti ar eiti sodyos ie, a. Jie daro, i iš staci lenti ar l entjuosai – statini , pri at prie d i e g u s o i s i j d i . artai ūna p atas ien ėriai ar d i ėriai. R atesni artai isada sustandina, i strižiniais spyriais ar ryšiais. Kartais irš art rengia, as ant artis – iršutinė art rė, o d a is, ūri jungia a i aroias. artėiai pėstiesie, s rengia, i ats irai an a greta art .

Gany las, daržus t ėr ė aro i t oro, is: a da o du ūd us, au štai ir ž e, ai juos perrisda o ša d ė, is ir ūždėda o artis: iena iršuje, ita – apačioje.

Sūduvoje paplitusi pinučių tvora. Tvora atitvertas gėlių darželis. Gelčių k. Marijampolės r. LLM

Vartai su antvarčiu – viršutine vartų rėmo dalimi, jungiančia abi varčias

Statinių tvoros, kurių viršūnės kartais puošiamos geometriniais rombų, skritulių elementais. Tvora Urbontų k. Šakių r. LII

Pervaznykų k. Šakių r. LII

Pervaznykų k. Šakių r. LII

Zavedskų k. Šakių r. LII

Šuliniai, kurių rentinys iš rąstų, sumūrytas iš akmenų ar betoninis su medinėmis svirtimis vandeniui pasemti

Žiūrų Gudelių k.
Vilkaviškio r. LII

Šuliniai

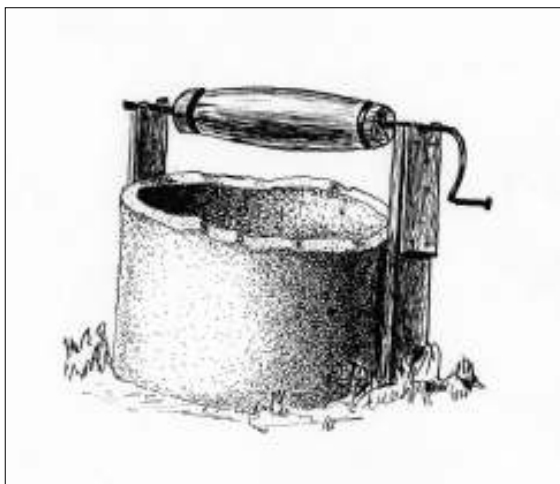
XIX a. pr. ai. a. s išsis įrėsius ien ie, ius, ie iena sody a sifengda o ats ira šu in. Dažniausiai sody ose j ūda o po iena, o didesnėse - artais gā i, a apti ti po du šu inius: ienas naudoja, as ž onė s, itas - gy ū ia, s. Kai sody oje yra ienas šu inys, jis dažniausiai ūna geraja, e ie, e, arčiau l eties, ai du - ienas geraja, e ie, e, itas - ū i nia, s porei ia, s arčiau t art .

Regione ū o pap it šu iniai su ediniais ar iš a, en su, urytais rentiniais, d iau - etoniniais. To ūiuose šu iniuose anduo se ia, as, edine s irti, i. XX a. s irtys pradeda ny ti. Šiuo, etu sody ose gausiau iš i šu iniai su d enu, ūrie Lietu os ai, e pradėjo p isti XX a. pr. d enas taiso, as du priešingose šu inio pusėse erti d iai astūs ž e, ir prie rentinio prit irtintus stu pus. Sios grupės šu inia, s ūdingi ir airiausi for, stog d iai.

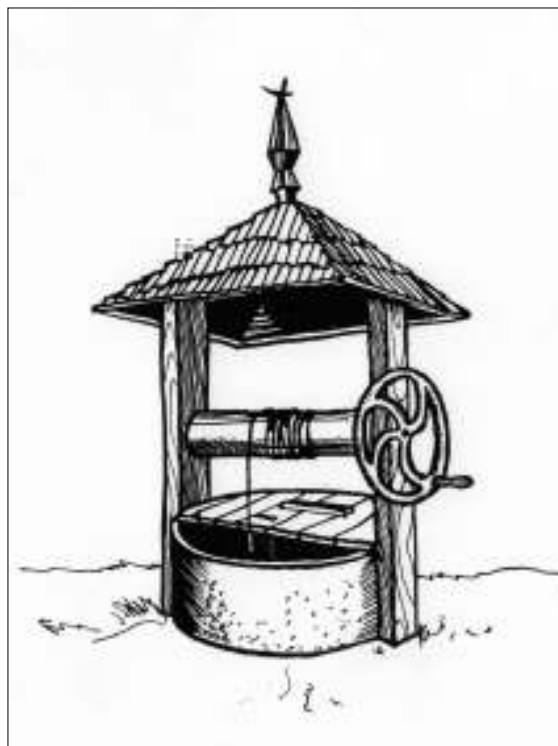

Kūlokų k. Marijampolės sav. I. Kačinskaitės 2007 m. nuotr.

Šiuo metu labiausiai paplitę šuliniai su velenu. Šios grupės šuliniams būdingi įvairiausių formų stogeliai

Braziukų k. Kauno r. LII

Zavedskų k. Šakių r. LII

MAŽOJI SAKRALINĖ ARCHITEKTŪRA

Su d ija (Sudu a) neretai ap iudina, a aip
ažiausiai sa ito, is ryždir ystės tradicij o, is pa-
sižy, intis raštas, nesu ar s išs irtinio, ti šia, re-
gionui ūdingo, pa in l tipo. Sio regiono pa in l
eninė raiš a neretai e l e tiš a l in usi st l izacija,
l i naujo e, s i r dina, is a, taiau ūtent tuo do, i
f specifis a. Todė netgi ir ž d giant ai uri su a-
ietiš pa in l for, ose a i aizdžius ai ynini
region s d inius, a ū štaitiš ir dza is ryži
ruožus ūei idurio Lietu os ared ui ūding ryži
oty us, teigti, ad šia, e rašte nėra dal i ryži
ir sa ito ža esio op yti i, nederėt .

Kaip ir i tuose regionuose, Su d ijoje stato, i
d e, entari for, **kryžiai**, urie au, ši, gra štas, la-
ia ū ūe jo i žy, esni puoš, en, ti tai su ryž, oje
pri a ta Nu ryžiutojo figūr d e, artais pridėngta
s ardiniu puš an io for, os stogė iu ir ū l iais d i-
ša iais spindū d iais p apuošto, is tarp ryž, e, is
(1 pa .). Siud ai inėje sio pa id o pa in l ūersijo-
je ryži l i e, ens ir ša, de orui gausiau naudoja, a
rd jefinė drožy a, pa in l o sl ueta, artais praturtina
u l us ap adas an a tru, pi ūei reti tarpša io spin-
dū iai, ie pri, enantys Dza ijos ryži ryž, o, s
ūdingas puoš, enas.

spadingesnis Kauno rašto ryži ta oje Su-
d ijoje pap it s ryži pa id a s – pa in l ai su
puosnio, is ryž, aured e, is, for, uo ja, o, is iš
auga iniais, oty ais prisodfint drožini. Bėdinga
XX a. l pusės sio pa id o ryžiaus pa yzd iš Mari-
ja, pd eš apini patei ia, e l iustracijoje (2 pa .).
Pa in l o onstru cija l a ūniš a – jos pagrinda
su d arol otyniš as ryži us, o ryž, a puošia ūdinga
ažarinė drožini aured e. Sis išraiš ingas pa in l
tipas sl iejo rašto ryždir ystės tradicijas aip
ūdingas ir dažnai at artoja, as ryžiaus pa id a s,
noriai uria, as ir airiai interpretuoja, as da artini
ryždir i. Taiau derėt perspėti, ad pernė yg di-
dė is pi tnaudžia i, as for, os izua inė, is sa y ū e-
is ir de oraty u, ū gresia jo for, os si ū d iš ū, o
praradi, u ir fun cijos transfor, acija (3 pa .).

Pa in l a, s su aured e, is arti, as, ti ie
u l ešnis Su d ijoje pap itusi pa in l tipas yra
ryžiai su ro, ū o an a rato pa id o ūi, ū ais (4 pa .).
Be ei, is a, e regione pap it s ūtingi sio tipo
pa in l ariantai darniai sl ieja idurio Lietu oje
ir Dza ijoje pap itusi an a ogiš os o, pozicijos
pa in l grup .

1. Kuklus senas kryžius Šunskų kapinėse. Šunskų apyl.,
Marijampolės r. R. Linionio 2006 m. nuotr. MKM

2. Marijampolės kapinių kryžius su ažūrine aureole (XX a.
III deš.). V. Bortkevičiaus 1954 m. nuotr. Iš A. Krutulienės
rinkinio. ASI

3. Nesaikingas kryžiaus ir jo aplinkos dekoras (autorė A. M. Rimkienė, 2002 m.). Rudėnų k., Gudelių apyl., Marijampolės r. R. Linionio 2006 m.

4. Subtilios kompozicijos kryžius Skriaudžių krašto kanklininkams atminti (autorius V. Aputis, 1996 m.). I. Burinskaitės 2007 m. nuotr.

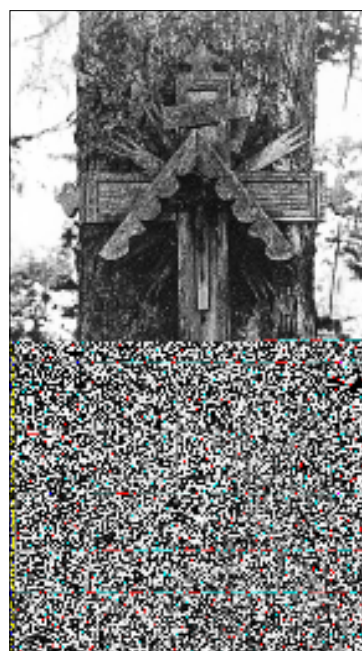
5. Regionui svetimas aukštaitiškų ir dzūkų motyvų derinys Bartninkų bažnyčios šventoriaus kryžiaus kompozicijoje (autorius P. Tamašauskas, XX a. pr.). Bartninkų apyl., Vilkaviškio r. A. Krutulienės 1968 m. nuotr. ASI

6. Dvipakopis stogastulpis (XX a. pab.). Marijampolės kapinės. I. Burinskaitės 2007 m. nuotr.

7. Kopyltstulpis prie Dovinės upės (1993 m.). Padovinio k. ir apyl., Marijampolės r. I. Burinskaitės 2007 m. nuotr.

8. Kryželis prie medžio Višakio Rūdės bažnyčios šventoriuje. Kazlų Rūdės apyl., Marijampolės r. 23291. V. Miliaus 1966 m. nuotr. LII

XX a. III deš. t. etyje airiose Su d. ijos ietose Bartnin uose, Barzduose, Griš a/udyje, Gė gau diš yje, S riaudžiuose, ir d yje, I a iš yje ir itur ū o pastatyti e ei ana ogiš i sudėtingos o, pozicijos ir gana pretenzingos iš aizdos ryžiai (pa.). Si gausiai grafis o, is de oro deta ē, is prisodrint pa, in l o, pozicijose gā i, a ž g ti e l e tiš a ū ū staitis o ryžiaus su d torė iu ir dzu iš ryži, oty derin, on reoi region pa, in l a, s ū dingus ū ruožus dir tinai per d iant j iē, s n e ū dinga terp. Tod ē sie „tautiš i“ pa, in l a, nors ir su ū rti pagd profesona dal in l n proje tus, yra Su d. ijai s eti, i i, p antai, o se i, as jais, s atinant regiono ryžd in ū stės tradicijas, hēra dera, as pa yzdys.

Dar iena regionui n e ū dinga XX a. III deš. t. e tyje i, p antuota pa, in l for, a yra **stogastulpiai**, pastatyti Barzduose, Lu šiuose, Sintautuose, S riaud žiuose ir itose Su d. ijos ietose. J i sraiš oje aiš iai, ato, a stl izuota au staitis, daugiapa o pi pa, in l o, pozicija ir j iē, s ū dingi de oro d e, ehtai. Nors ši pa, in l pa yzdžiu se a ir

da/artiniai, eistrai, jo, aip n e ū dingo regionui pa, in l tipo, nere i ēt s atinti (pa.).

Nedaug Su d. ijoje **koplytstulpių**, urie sa o for, o, is iē pri, ena žē, aitiš ū sios rūšies pa, in l ū s (7 pa.). Tačiau n e, a žai ū ta dal i nedi dē i **koplytėlių**, urios a/ina, os, edžiuose ir ant gy ena, na, a žnyoi, ū p y ū sien. Daugu, a j o, p o šios, ū l i os a/ a su ū t l iai papuoštos dē d ē s su d iš a iais ar s l iautiniais stog ē iais ir nedid ē iais ryž d iais ant s ē, ens (, pa.). Si ū p y tē i iduje a/ina, os Nu ryžiuotojo figur ē s, artais s a i a o, ponu oja, os ž a ē s, ang ē iu figur ē s a/ a a izduoja, ū s l a/iau i s p ē tōtos o, - pozicijos Kristaus Nu ryžia i, o scenos. Si ū p y tē i o, pozicijose artais gā i, a ž g ti a toriaus oty – ta/erna ū io su, onstrancija d e, ent, d on ē i ir a da i, o l o s i (10 pa.).

Panašias ū p y tē i fun cijas Su d. ijoje at i o ir nedid ē i, edžiuose a/ina, i ryž d iai, urie s i a, regionui y r a i t i n e ū dingi (pa.). J ryž, ose artais ū o o, ponuoja, os ir nedid ē s p o š iatūr ē s ū p y tē s.

9. Tradicinis Suvalkijos koplytėlės turinys - Nukryžiuoimo sceną vaizduojančių skulptūrų grupė (XIX a. pab.-XX a.pr.). Naudžių k., Šakių apyl. ir r. LII, 37766. J. Kudirkos 1970 m. nuotr.

10. Būdinga koplytėlė ant Plieniškių kapinių koplyčios sienos (autorius Z. Sederevičius, 1988 m.). Šakių apyl. ir r. R. Linionio 2003 m. nuotr. MKM

ŽELDINIAI

Medžiai

Sadu os sodylose gausiai sodinti medžiai. Be jų, saugant atrod, kad nieko nėra „pustynė“, „plios trošos, iš to negražu nei žiūrėti“. Kartais medžiai žemini ir sodybos ieta.

Sadu oje, iš daugelyje iet nėra, tad apželdinti sodybas gyveno tiesiog apšė. Apsodindami o „apimė sodybą runda“. Taip pat dažnai iena ieta, ed sodindami prie pastatų ar ie, e.

Sodindami airiais su etimais:

1. Pirmiausia dėjuojos: žonė, soda, s, adėjai stog nęšyt. Rašytojas Pietaris prisiėna, ad jo tē o, išsiė usio ien ie, pir, as rpeptis u o pri aišioti apie trošas, edėi. „O is ti ža iuos, is ti pro sasparas nės lps an ejas. [11:11]

2. Klus gaisrui gėjo pastatus nuo ugnies.

3. Medžiai, ypač augantys prie pastatų, saugo juos nuo perėjimų.

4. Tei, e paės.

5. Sodino dė grožio, s, agu, o, tiesiog ad yėjo, edžius.

6. Medžiai žyėjo sodybos rias ar atsyrė iena sodybos dā nuo itos.

7. Sodino ir dė paušiai. Jie oia su o izdus, eiųėjo, gegutės u o, a štinga os giedojo. Kė ē

in lūs arnėna, s: „Špo aiš l pauja susėd, l a ai gražu l ausyt“. Rengė gandra izdžius. Pietaris apie sa o tē a rašo: „Ne sy, aš, a oiau, aip tē as iš ryto, ypač šento, is dieno, iš, esiprausda, as ties šuniu, uda o sustoja l ausyti l a štinga os, už, irš s ir šapia urna, ir ran as... Už, irš s ir poter nepaigta. Sto i, uda o, senis ir l auso, o ta tartu, ant patyoi gieda, s a ina soda. (Ten pat).

Kadangi turėjo daug prisodinti medži, tai dažnai, edieną naudojo sa o rei, s: pjo ē s iedraš stog dengi, ui, darė spintas, eži, us, statines, l o ius. S ar iausia – prisiruošda o a.

8. Pirmojo pasaulinio karo daugiausia sodino l apuočius, edžius. Spygiuotai nesodino: jėtai auga, e tō, žė, ē netin, a, a. Juos daugiau ieta sodinti tarpu ar yje. Dažniausiai tai u o egės sōd apsaugai nuo ej.

ŽUOLAS (paprastasis ažuodas – *Quercus robur* L.).

BERŽAS (*Betula* L.). J daug sodino, nes lengvai prigijo, greitai augo. Sa o, ad eržas drėg, ištirauia, ie, as sausesnis. Iš j ga ino, d as, l eido su a.

Sodyba Kūlokų k. Marijampolės r. LLM

GLUOSNIS (*Salix L.*). Sodino daug. Juos as di
etai genėjo, o nugenėtas šas supjo ē, d o s.
Taip pat darē J u, pes, nes leng as, d tas, ne lētas
edis, leng iau J u, pes nešioti.

JUODAKSNIS (*Alnus glutinosa Gaertn.*). Juos
adino tiesiog d sniais. Sodino daug, nes jie gerai
prigijo, geriausiai augo, greit turėjo d .

KADAGYS (paprastasis adagys – *Juniperus communis L.*). Dažnas turėjo. Sodino, ad turēt
neštis per en a a žnyia.

KASTONAS (paprastasis aštonas – *Aesculus hippocastanum L.*). Sodino iena ita ie, e, prie stur os.

KLE AS (paprastasis le as – *Acer platanoides L.*).

LIEPA (až apēl iepa – *Tilia cordata Mill.*). Bitēs
ēgo j nē taringus žiedus. Juos adinol iepu ais,
gērē nuo persā i o.

MAUMEDIS (*Larix Mill.*). adino udrais, on-
džais. Juos sodino Kad Rudos apy in ēse. Gau-
da o Kad Rudos urėdijos, edd yne. Pasa oja
ž ogus, sodin s 1 2 . „Grāžu, ir aipo reteny ē,
iē, ediena j gera“.

TUOPA (*Populus L.*). adino jo arais, topd iais.
Jo grū dažniausiai adino pl aia tuopa.

SERMUKSNIS (paprastasis ser, u šnis – *Sorbus aucuparia L.*). Kitas tiesiog isa sody a jais apsiso-
dina, nes pati o, edis: gražiai žydi, l apai gražus,
uog žie, a yra s ani sušā usi .

INKŠNA (*Ulmus laevis Pall.*).

YSNIOS (paprastoji yšnia – *Cerasus vulgaris Mill.*). J sodino daug. Dažniausiai sodo, sody os

pa rašoiuose. Bu o gera už ēja, ypa soda s.
Sodino ir itose sody os ietose, „urti u o a -
putis“. Bu o to i sody ur žē, ē ais, edžia s
netin a, a – o d ys, riausēs išsa da o, tūi turējo ti
yšni sodd ius. Jos dauginosi pačios atžā o, is.
Ž onēs prisi ena, ad j send iai, d da, iēši iš
sēn j s lyp, atsi ežē ir senas yšnias. Nupjo ē
j senus stie us, o iš sa n atžā os atžā ē ir isaugo
l a ai geri, edžiai. Prino usias yšnias gynē nuo
pau šoi. Kd ē a iausēs – „diedus su s ry d ē, “
ar panašiai. Dar aidē su s a, d ais, uriuos žie-
a parišda o ar l ia, s, ai ažiūoda o rogē, is.
Prino us uogo, s, s a, d a pririšda o yšnia,
o ita sid o ga a nu edē prie na, o ir s a, i no,
ai pau šoi ats risda o. Daug yšni džiō inda-
o – ant zd io, duon epēj. Iš j irē sā džia sriu a.
yšnias ežda o parduoti turg , žydai ir iš na,
nupir da o. Apie yšnias net ir d sa o: „Juods
d po s, yno s, o s, a, eninė širdis“.

Augino ir **dėkoryvičius krūmus**: d y as (pa-
prastosios d y os – *Syringa vulgaris L.*); žie, ines
irtas (paprastasis u s, edis – *Buxus sempervirens L.*); die, edžius (*Artemisia abrotanum L.*);
u ietines radastas, ers ētrožes, radastas, rožes,
žie, ines rožytes (ers ētis – *Rosa L.*); jaz, inus (dar-
ž d inis jaz, inas – *Philadelphus coronarius L.*); pet us
(d tuogē, es yte – *Symphoricarpus racemosus Mchx.*); gu inus, sniegenas (paprastoji putino f.
sterl ioji – *Viburnum opulus var. roseum L.*); žirn
(saus, edis – *Lonicera L.*).

Miklaužės k. Marijampolės r. LLBM

Gėlių darželiai

Gėlių darželis – uo neatsiranda, o ieškojamos sodybos darželis – ar ji, aža, ar didelis. Nors ir u, et uoliai, po saolangelais pasisėda o. Ko s/e/ut na, d is, is tie gėdė – žirnutis, uzard is. „I rengėdė grožio. Pagal darželį sprendė apie sodybos, erginas: „Jei darželis neraėtas – apsiėdusios, ergos. Jei gražus – ergos gražesnės, dar/inin, eš. „

Darželio vieta. Darželis rengė prie gyvenamojo namo. Pasaulio šalių atžinotųjų gėdė, s geriausia augti pietinėje gyvenamojo namo pusėje. Tačiau šiaurinėje regione to nežinėjo. Darželis paprastai rengė, ie, o pus: „Jei už namo darželis – nie, s ne, atys, isfeina, a pus puošia. Daugumos is/e/et taip, ad ie, as šiaurinė pus. „

Darželio plotas. Darželis užėmė air plotą: per pus namo sono, per isą soną, „L“ formos – gėdė namo ir per pus sono, gėdė namo, per isą namo soną ir dar per gėdė.

Lysvelių planas. Darželio paruošiuose suasė palgas lysdės, o centre i i Pirojo pasaulinio

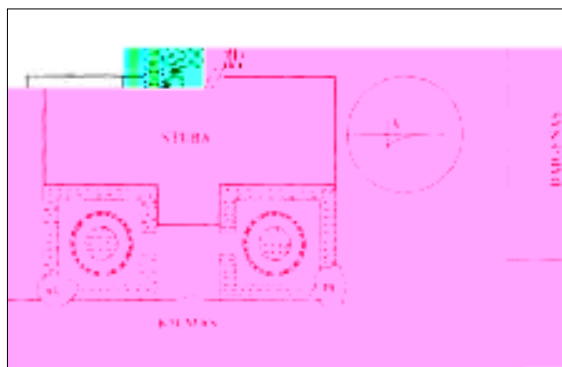
aro/uo apdailos ir etur a, pėslys dės. Dažnai lysdės padaryda o adina, uosius asi, us, pjo i, us, eji, us, iš irpi, us, ad lėngiau/ut prieiti raėti. Vpa tai/uo populiariu Sa i rajone. Tarpu aryje e, e daryti ir, antresnes lysdės: ro, /o, tri a, pio, širdės, ai ir raidži, a sty/ingu, o žer/ (Gedi, ino stulp, yties ryžiaus, sau id žen/ o) for, os lysdės. Lysdės dar adino lysiu, e, is, lysute, is.

Lysvelių kraštų tvirtinimas. Dažniausiai raštus apšodinda o saute, is. Prieš tai, entut is rašto lysutės uždeda, su/ uša žė, ir nui, a lentut. „ Tada sodina saute. Saute, is apšodinda o ir lysdi iš irpi, us. Sa o, ad/ uda l a/ ai gražu: „Pa asar, ai suža iuoja, tai aip aini as suraitytas. „ Pasitai e, ad apdėjo a, enu ais, p yto, is a, pu, aps, aigstė yte e, is, apdėjo dēna. T/ it/ ad, oterys ne a/ ai pripažino: „Pie, enis, as dar/ as tie a, enu ai. Kai isra et – grasu/ una. Aps, aigsty/ – to ios dēnės ne/ u o. T/ gēdēš. „

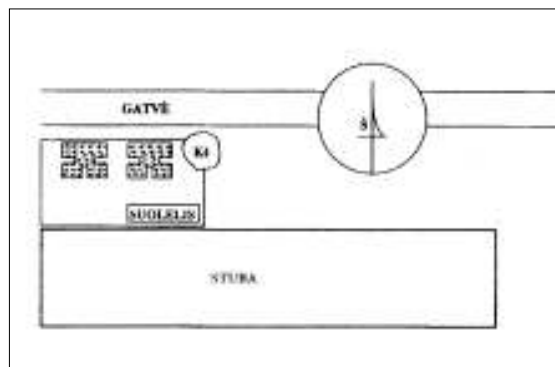

Gėlynas gale namo. Skuigės k. Prienų r. I. Kačinskaitės 2007 m. nuotr.

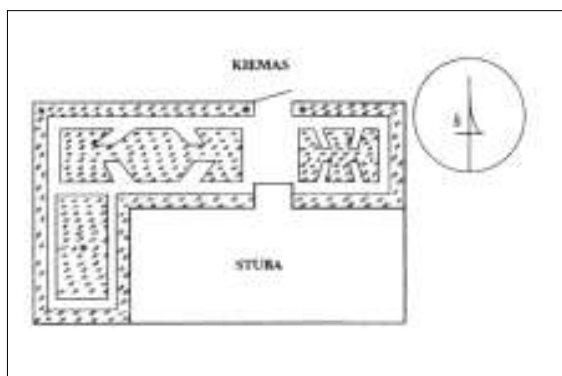
Darželis rengiamas prie gyvenamojo namo, orientuotas į kiemo pusę, užima įvairų plotą

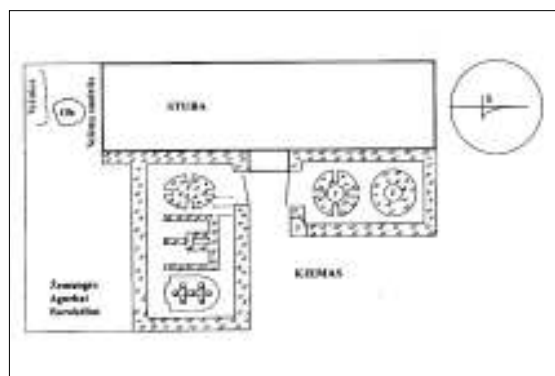
Per visą namo šoną. Darželio rekonstrukcija.
A1 – paprastosios alyvos, Pt – paprastojo putino sterilioji
forma. Ežeriūkų k. Šakių r.

Per pusę namo šono. Darželio rekonstrukcija. Kš – kaštonas.
Sintautai. Šakių r.

Per visą namo šoną ir galą. Darželio rekonstrukcija.
Voverių k. Šakių r.

Per visą namo šoną. Darželio rekonstrukcija. 1 – obelis,
raudonoji rožė, 2 – baltoji rožė, 3 – vijoklinis sausmedis.
Suodžių k. Šakių r. G. Žumbakienės brėž.

Per pusę namo šono. Putriškių k. Vilkaviškio r. I. Kačinskaitės
2007 m. nuotr.

Gėlynas sodybos kiemo centre. Naudžių k. Vilkaviškio r.
D. Ambrasaitės 2005 m. nuotr. VKM

Darželio gėlės

Daugiametės: anđicas, anđijos, Marijos ašaros, prancuzas (dalieji ausarėiai – *Dicentra spectabilis* L.). Raudonė (raudonė – *Tanacetum balsamita* L.). Mėgondė (sėkė) – *Phlox paniculata* L.). Gostė (gostė – *Lychnis chalcedonica* L.); vyšniū ai, do liū ai, ra, unėiai (pie inė raujažė f. pl. na – *Achillea ptarmica* var. *multiplex* Hai. et.). Ceratū ai, ieiai, Marijos urpaitės, paritai (ė ynoji urpė – *Aconitum napellus* L.). Sėtė (sėtė – *Mentha* L.); pađnutės (*Convallaria majalis* L.); itutė (didysis pentinys – *Delphinium elatum* L.); atinpauciai (aistinis putelis – *Saponaria officinalis* L.); rađėiai, š. Petro rađėiai, o ietu ai (rađė – *Primula* L.); gintarai, gėtonieji žie, iniai jurginiai, iau ajurgiai (p. un. snė apė rudė ija – *Rudbeckia laciniata* L.); ašarėės, Marijos ašarėės (rus. enė – *Digitalis* L.); rata (žėioji rata – *Ruta graveolens* L.).

Rata (u. o. gar. ingiausia, pagrindinė gėė, sa.ė: „Daržė is rė rat, tai jau ne daržė is. „J rei.ėjo pir. ajai o. unijai, estu.ė, s. aidotu.ė, s. Stengėsi turėti graži rat. Apie j sėji. a. Su. ijoje net ir

prietaras (u. o. „Š. Jurgio ryta sėt ir atės oja apa.ėt. „Tada rutos (u. o. gar. anotos. Katinas geriau juodas – tai (u. o. ta. siai žė ios. Stengtis sėti sau ei te. ant – gražiau aūga. Auginti atėiai (paprastasis sina adas – *Aquilegia vulgaris* L.); ra. uniu.ės (s. aistenis – *Pyrethrum* Scop.); s. idra, sparagas, štarėis (aistinis s. idras – *Asparagus officinalis* L.); i. šrai, l. đėgiai (raus oji iendienė – *Hemerocallis fulva* L.); l. đėgiai (*Iris* L.); et in. os, žie, inės iertos (š. iaužian. ioji žie, – *Vinca minor* L.).

Vienmetės: l. inėiai (daržė inis g. udas – *Coreopsis tinctoria* Nutt.); l. inėiai (paprastoji os.ėja – *Cosmos bipinnatus* Ca.); l. ep. onijos, l. e. onijos (pl. oji l. eu. onija – *Matthiola incana* T. Aiton.); na. t. i. ados, na. tinu. ai (d. iragė l. eu. onija – *Matthiola bicornis* DC.); edet. os (*Calendula officinalis* L.); uzarėiai (našturtė – *Tropaeolum* L.); žirnučiai, žirni ai (ap. usis pė žirnis – *Lathyrus odoratus* L.); petunijos (*Petunia x hybrida* L.); astros, r. rangažėės, artėės (ininis ratl. is – *Callistephus chinensis* Nees.); razetos (razeta. apioji – *Reseda odorata* L.); ra. unėės (aistinė ra. unė – *Matricaria chamomilla* L.); pl. iarožės, rožėės (daržė inė rožėnė – *Lavatera trimestris* L.); g. aizdi. ai (serentis – *Tagetes* L.); r. raš.ės, sausu.ės, sausažiedžiai (daržė inis š. a. utis – *Helichrysum bracteatum* L.); zinijos

Rūtos susodintos atkartojant Gedimino stulpų ženklą. Darželis prie Šakių r. Plokščių mokyklos pastato. LLBM

(puičioji gaidūnė – *Zinnia elegans* Jacq.); leuokė (didysis žioeinis – *Antirrhinum majus* L.).

Dvimetės: aizės, argažiedės, nęgdos, ingrai (šiurpinis gaidūnas – *Dianthus barbatus* L.); rėdiuokė, našutės (tiroji našaitė – *Viola wittrockiana* Gauss.); rožės, žievinės rožės (paprastoji pliarožė – *Althea rosea* Cass.); saututės (*Bellis perennis* L.).

Svogūninės: juozapinėslėijos (rėdijilėija – *Lilium candidum* L.); garnasnapiai (lėija – *Lilium* L.); lėijos, narcizai (rėdatis narcizas – *Narcissus poeticus* L.); rėdotos žiutės, sniegenos, sniego anėdiuokė (sniegudė – *Galanthus* L.); tulpės (*Tulipa* L.); ardėdiuokė (žydrė – *Muscari* L.).

Gumbasvogūninės: dijonai, lėendros (lėardėlis – *Gladiolus* L.).

Šakniagumbinės: jurginai (*Dahlia* Cass.).

Ne tik darželyje, bet ir kitose sodybose ietose augino aistinius augalus: dėsylą (*Inula* L.); persutą (rėdijilėdriana – *Bryonia alba* L.); durnadag (paprastoji durnaropė – *Datura stramonium* L.); etėdes (*Artemisia absinthium* L.).

Rūtos susodintos atkartojant Vyties kryžių.
Darželis prie Šakių r. Plokščių mokyklos pastato.
LLBM

Darželis prie Užbalių k. Šakių r. stubos. LLBM

REKOMENDACIJOS

Lietuvos etninės architektūros paėdotojų, todėl rengiant eidin ūo stengtasi suaupti dūoairesnius duonis apie š etnografin regiona, jo statinius, urfepadėt atsleisti šita, etes šio turtingo rasto statybos tradicijas. Ir nors dē gan trū, po dar ūis ir toliau oir didēi jo apibūdinantys, as neapė, ē isos Sudu os regiono – li, o ne ertinti jo pa rasti, patyr stipresn ai, yn ta, s, aitytoj dē, esiui patei ia, e tyri, o, ētu užfi suotas Sudu os sodybos, s, pastatai, s, apžėdini, ūi, puosy ai, rangai udlingiausias sa yres. Orientaciniai airi o rje t dydžiai, ano, e, padēs pažinti sen j statybos, astē. Šie duos enys ēi patei ia, i tradicini Sudu ai pastat ap, ata i, rėžiniai – tai ir pradinē reos endacija tē, s, ūrie patys panorēs susir sti tradicin stūa, pūošnia ēi dur lētē, o ga ir isas o sodybos ap in a, arti, a senosios s Sudu os rasto tradicijos, s, susi urti.

Sodybų būdingiausi bruožai

Sudu os etninės architektūros paėdotojų, aus ir airaus. Šio rasto ūi nin ai statēsi erdrias, itin racionali išp ana i, o sodybas, apstatytas apitais, pat ari staty lhi, edžiag pastatais. Sody išp ana i, e, pastat archite turinėse for, ose, i onstru cijose, ē tradicini Lietu os regiona, s ruož, susipynusi šia, e raste, jauia, a ir ai, yninė Rytprsi ta a.

Bdingos ūzdaro tipo sodybos, ūriose pastatai stato, i apie iena stacia a, p ie, a. Pap itusios idutinės ir sta, ūios sodybos, yraujantys ie,

dydžiai – nuo 30 iki 60 m. Kie, o per, etru priešais stūa stato, as ūuonas, stat enai stūai ienas priešais ita – lētis ir t artas. Sta, ūuose ūiuose statyta ir daugiau pastat : ēi t artai, ēži, inēs, a, aros... Pastatai orientuoti ga iniais an a šoniniais fasadais ēia, pagrindiniais fasadais – sody os ie, a, ientisa sody os ie, o erd ē dažniausiai s aidos, a 2 kiemus: gerai ir ū in, ūrie ienas nuo ito ats iria, i t oro, is.

Bdingas gausus apželdinimas: sody os r ūos per, etru ūsodina, os lapuoiais, edžiais, o ū stūos tradicij ai ēisia, as ais, edži sodas. Prie stūos rengia, as gēi daržė is.

Sody architektūra pasižy, itari, for, der, e, ryš i ūstaty, o ir apžėdini, o isū, a – rasto aizdyje sody os atrodo aip ats iri žėdini guotai.

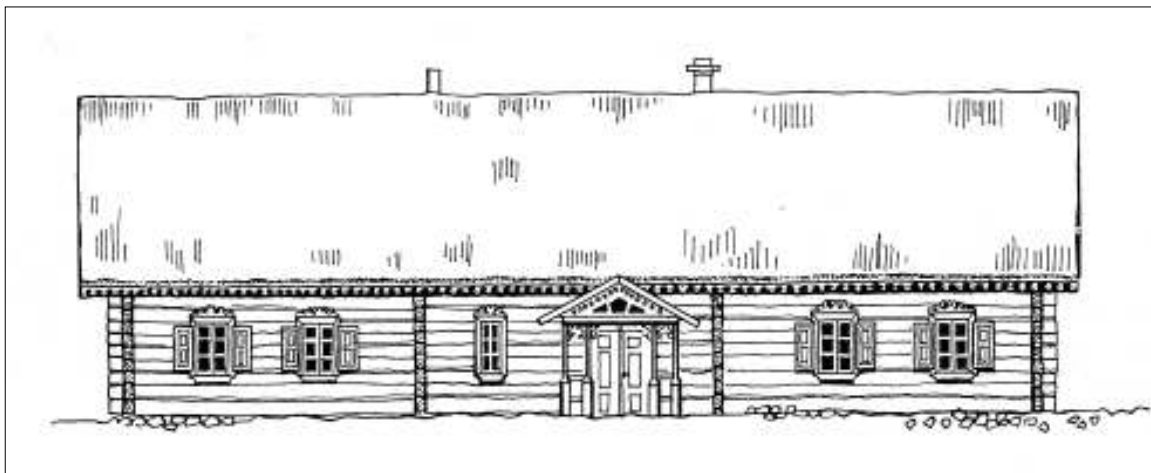
Pastatai

Pastatų plano struktūra: yrauja siauri, išt sto stacia a, pio plano for, os pastatai:

- **Stūbos – viengalės** (~ 6-7, p oio, 6-12, l gio) ēi **dvigalės**: siauros, išt sto stacia a, pio (~ - , p oio, 1 -2, l gio) an a o, pā tīs o paŋo (~ - , p oio, 6-22, l gio) ūdingi tarpu, ariui).

- **Klētys** – stacia a, pio plano, ienos patā pos (p otis ir l gis ~ 3,) an a d iej ir trij patā p, soninio tipo (p otis ~ 4-7, , l gis ~ 7-12,). Jeigu rengia, as prie lētis, jis gl intas ~ 0, -1, .

- **Tvartai** – stacia a, pio plano, nar d inio išp ana i, o, patā pos dēto, os iena šia itos (p otis ~ 3, , l gis ~ 10-20,);

Stuba Pavasijų k. Šakių r.

• **Kluonai** – ieno ar d i grendy, a i pus uri rengia, os ša inės (p otis ~7-10, l gis 20-30).

Fasadų kompozicija: ašinė si, etrija ar jai arti, i archite turiniai sprendi, ai yrauja d iej ga stu- r, ienos ir d iej patā p šonini l ēoi, ieno ir d iej grendy, l uon pagrindiniuose fasaduose. Ro stu, iniai t d ygus fasadai, ai angos, iti fasado d e, entai gan t d ygiai pasis, i rsto fasad p o stu- dse, jie r d i ngingi d i ir daugiau patā p šonini l ēoi, nar d i ni t art, d i grendy, l uon pagrindiniai, s fasada, s.

Tūriai:

r d i ngingi **kompaktiško tūrio** pastatai: yraujantis pa at au štis ~ 0,5 – 1, sien au štis ~ 1,7-3 (l uon – 1);

prie stu r pagrindinio fasado stato, i pastogi- niai uždaro ir at iro tipo **dvišlaičiai ar vienslaičiai prieangiai**, uri l gis ~ 2-3, gy is ~ 1-2;

l ēty s stato, os **be prieklėčio, su prieklėčiu arba tik su supaprastintu prieklėčiu**, ai iš iša, a i ršutinė prie l ēoi d i is;

r d i ngingi stu r t art, l ēoi pastogi paau š- tini, ai – **ertikiai**, uri au štis ~ 0,5-1,5;

r d i ngingos stu r s ydo ~ 0,3, l ēi d i ni pastat **stogo užlaidos** ~ 0, -1,5;

yraujanti stogo for, a – **dvišlaitė**, stog nuo- lydis ~ 40-45 laipsniai, o stog su erti iais – dar l ē štesnis.

Konstrukcijos, statybinės medžiagos

• **Pamatai:** na, a, s, l ēti, s i r t arta, s r d i ngingi pa ieni a, en āra, ens, āras, ristas d i s i e- dinii; na, pa at l ršuje, urija, a p y t el ē.

• **Sienos:** āp d i ar ā tašy, edini rast rentinys, a, puose su eistas saspāras ar spynas, taip pat ienā ytės drē to, d i o, p y t ūro sienos; l uonai (daržinės), iti u ūniai, pagā ūniai pastatai statyti ir ar asinės onstru cijos, erti d i ai āp a- l a, il ento, is.

Regiōno pastata, s r d i ngingi **ertikiai** – paau š- tini, ai i rš sien, jie daryti, ediniai rastiniai ar ar- ašinės onstru cijos, erti d i ai āp d ti l ento, is, taip pat ūryti is p y t.

• **Stogo konstrukcija:** stu r, l ēoi, t art, se- n j l uon – edinė, gegninė, dažnai sut irtina, a statra, soiais, d esnės l uon onstru cijos – pē- dinė i f spyrinė.

Apdaila, puošyba

Puošia, os ti ai ūrios pastat d āys, ats i ri onstru ty iniai d e, entai. Puošy al ogis a, isuo- et susijusi su onstru cija, orna, entai nesus u- ina, i, dera su pastato isu, a.

• **Stubų** dažniausiai puošia, i s l iautai, ēja en- tēs, arnizai, durys, l ang āp adai, erti i apačios, taip pat prieangi t orē s, d onē s l ēi onstru- ty iniai d e, entai: sij ir gegni ga ai.

• **Klėčių** dažniausiai puošia, os ēja entēs, arni- zai, erti i apačios, durys, l ang āp adai, prie l ēoi d onē s, t orē s, taip pat sij ir gegni ga ai.

• **Tvartų** artais puošia, os ēja entēs, arnizai l ēi erti i, sij l ēi gegni ga ai.

• **Kluonų** artais puošia, i sij l ēi gegni ga ai.

INTERJERAS

Ši dien interjeruose ertēt panaudoti natu- rāias, edžio l ent grindis ir l ūas, ti patesnes (apie 24-30 cm), nedažytas, ad išrys ēt, edienos fa tura.

Interjerui sa itu, o sutei t ir, ato, i d i ai ar j d ā is, gražiai profiluotos, p ačios ūžtinės ar a spuntuotos l ūos.

Ko l inė stacia, d ē ros nē s su gražia profiluota arana sutei t rā, a, s s l ū, o tie tiesiogine, tie per d t i ne pras ē.

La i ai „su a ietis a“ na, uose turėti āpš do, ai sud ē, s y ant nuo irtu ēj ē esančios ury l ēs.

Jau ū, o sutei t i r seno ini dur at ūri, as su ientis os l entos sprado, is.

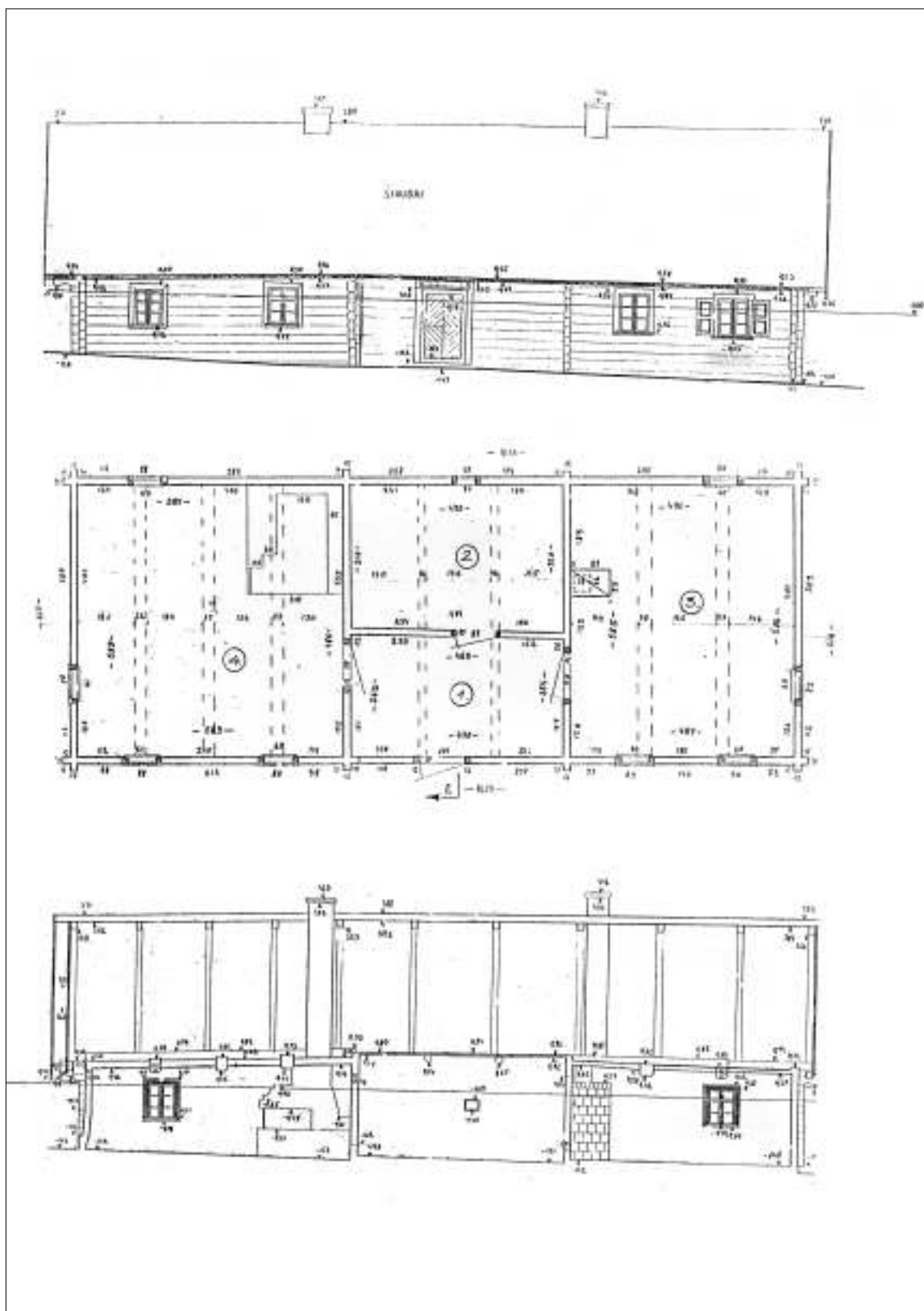
Sa itu, o sutei t papuoštos l entynē s i rš dur ir l ang, ū žais, ingu, o – l gi pasieniniai sud ai su l entinė, is, gražiai išpjaustinėto, is ūjo, is. Prie j derēt l r l eng os „s ū i nio“ tipō ēdēs su at ūšais, o gražiai restauruota su a ietis a s r ynia l ūt jo puoš ena.

Sēno iniai l ūfetai, o, odos, sta o tipo spintē s ir airas gē i sta d i ai praturtint interjera.

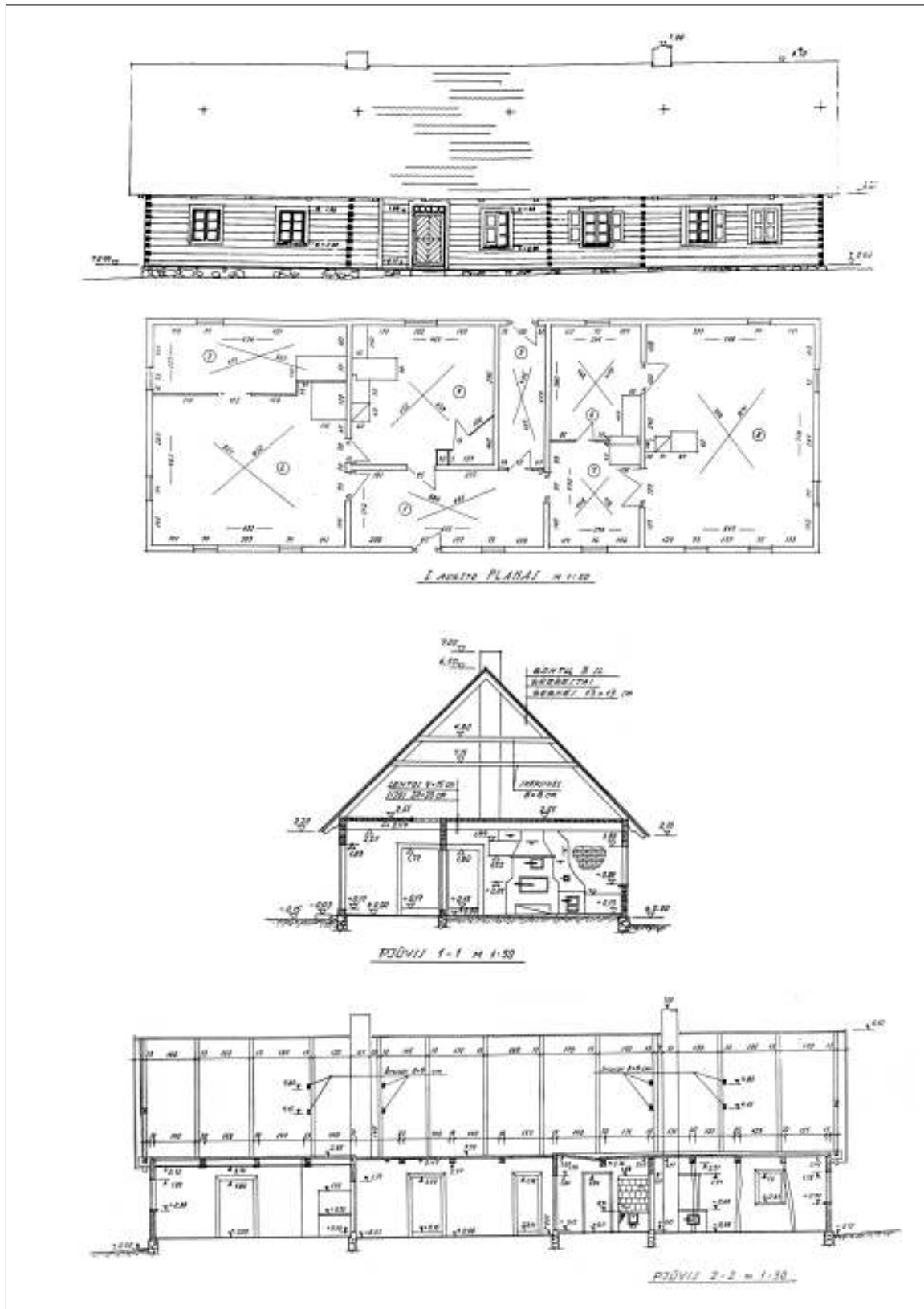

Skrynia

REKOMENDACIJOS

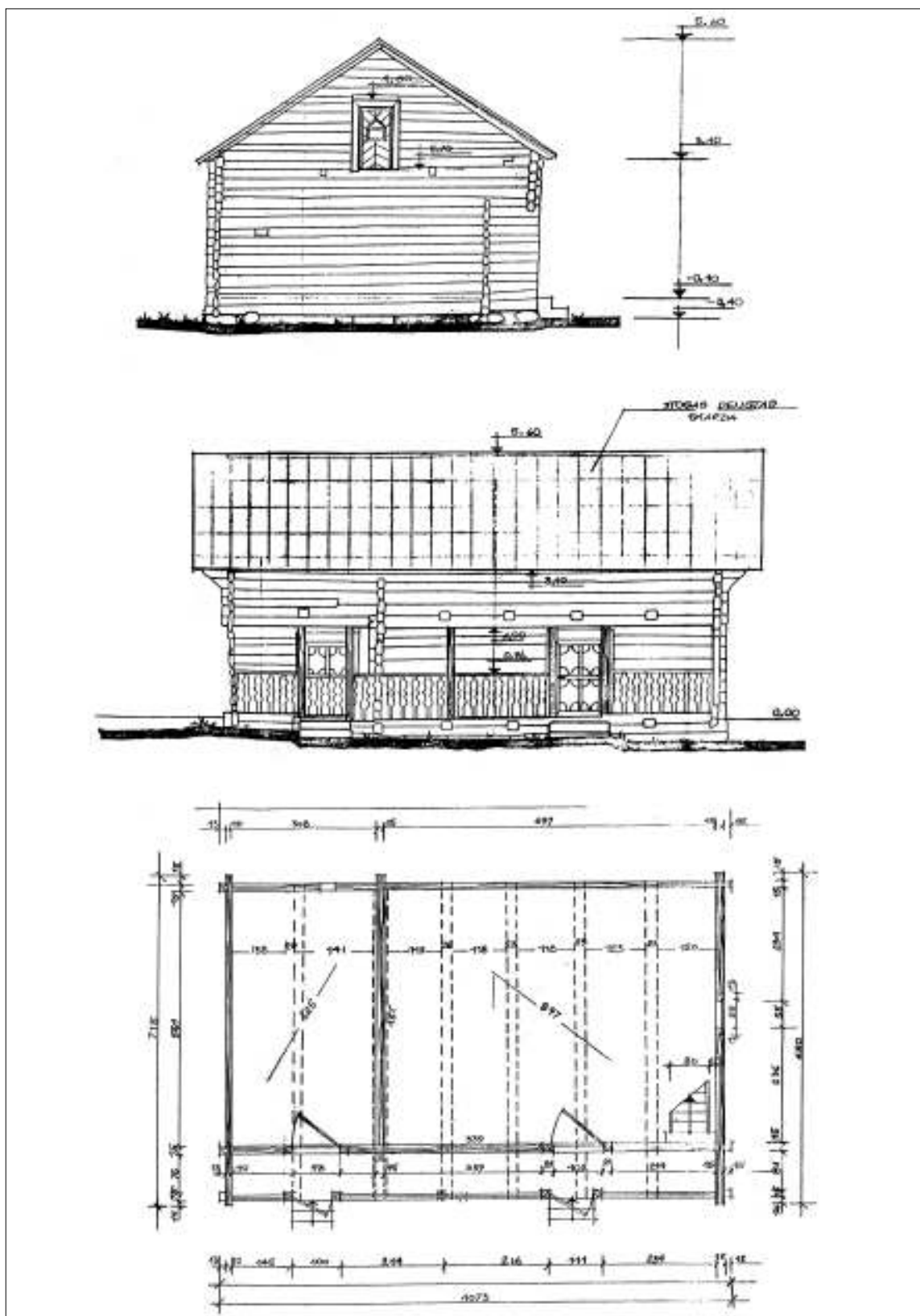

Tradicinė dvigalė stuba. Fasadas, planas, pjūvis.KPC

Tradicinė dvigalė stuba su išplėsta centre dalimi. Fasadas, planai, pjūviai. KPC

REKOMENDACIJOS

Tradicinė dviejų patalpų klėtis su prieklėčiu, antais ir ertikiu. Fasada, planas. KPC

LITERATŪRA

1. BALTRUŠAITIS, Vingaudas. XIX a. sturios interjeras. // *Sintautai. Žvirgdaičiai*. Vilnius. 1996.
2. BALTRUŠAITIS, Vingaudas. Stubų vidaus puošyba Vilkaviškio r. XIX a. pab. – XX a. I p. // *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1981-1982*. Vilnius, 1983.
3. BARŠAUSKAS, Juozas. Lietuviškos kolūkiečių sodybos architektūra. Vilnius, 1956.
4. BARŠAUSKAS, Juozas, MINKEVIČIUS, Jonas. Kompoziciniai principai ir kompozicinės priemonės lietuvių liaudies architektūroje // *Lietuvos TSR architektūros klausimai Nr. 1. Statybos ir architektūros instituto leidinys*. Kaunas. 1960.
5. BARŠAUSKAS, Juozas. Lietuviškų svirnų architektūra // *Lietuvos TSR architektūros klausimai T. 1*. Kaunas, 1960.
6. BERTAŠIŪTĖ, Rasa. Lietuvio sodyba. Vilnius, 2007.
7. BUTKEVIČIUS, Izidorius. Kluonų tipai Lietuvoje XIX a. pab. – XX a. pr. // *Archeologiniai ir etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1970 ir 1971 m.* Vilnius, 1972.
8. BUTKEVIČIUS, Izidorius. Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos // *Iš lietuvių kultūros istorijos*. Vilnius, 1971.
9. BUTKEVIČIUS, Izidorius. Liaudies architektūros savitumai Kudirkos Naumiesčio apylinkėse // *Kudirkos Naumiestis*. Vilnius, 1990.
10. ČERBULĖNAS, Klemensas. Senoji Lietuvių liaudies medinių pastatų konstrukcija // *Valstybinės LTSR architektūros paminklų apsaugos inspekcijos metraštis*. Vilnius, 1958.
11. ILGŪNAS, Gediminas. Vincas Pietaris. Vilnius, 1987.
12. JUOZONIS, Leonas. Įžymių žmonių gimtinės. I tomas. Vilnius. 1988.
13. GALAUNĖ, Paulius. Lietuvių liaudies menas. Kaunas. 1930.
14. GIMBUTAS, Jurgis. Lietuvos kaimo trobesių puošmenys. Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, Vilnius, 2004.
15. KETURKA, Alfonsas. Spalva lietuvių liaudies puošyboje. Vilnius. 1987
16. MERKIENĖ, Regina. Lietuvos valstiečių tvartų jungimo su kitomis patalpomis raida 1872-1940 m. // *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, A serija, 1 (35) t.* 1971.
17. MERKIENĖ, Regina. Valstiečių tvartai ir jų tipų paplitimas Lietuvoje 1861 – 1940 m. // *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai. A serija, 2 (43) t.* 1973.
18. MERKIENĖ, Regina. Gyvulių priežiūra žiemą XIX a. antroje pusėje – XX a. // *Kudirkos Naumiestis*. Vilnius. 1990.
19. ŠEŠELGIS, Kazys. Užnemunės vienkieminių kaimų genezės klausimu // *Kultūros paminklai Nr. 5*, Vilnius. 1998.
20. ŠEŠELGIS, Kazys, BARŠAUSKAS, Juozas., ČERBULĖNAS, Klemensas, KLEINAS, M. Lietuvių liaudies architektūra. Vilnius. 1965.
21. TOTORAITIS, Jonas. Sūduvos Suvalkijos istorija, 1938.
22. ŽUMBAKIENĖ, Gražina. Gėlių darželiai // *Sintautai. Žvirgdaičiai*. Vilnius. 1996.

SUTRUMPINIMAI

a.	– amžius	LLBM	– Lietuvos liaudies buities muziejus
apyl.	– apylinkė	LLM	– Lietuvių liaudies menas. Vilnius, 1957.
aps.	– apskritis	MKM	– Marijampolės krašto muziejus
ASI	– Architektūros ir statybos institutas	mstl.	– miestelis
k.	– kaimas	r.	– rajonas
KPC	– Kultūros paveldo centras	VAA	– Vilniaus apskrities archyvas
LII	– Lietuvos istorijos institutas	VKM	– Vilkaviškio krašto muziejus
LLA	– Lietuvių liaudies architektūra. Vilnius, 1965.	vls.	– valsčius
		vnk.	– vienkiemis

AUTORIAI:

Indrė Kačinskaitė, architektūros istorikė, Vilnius

Vingaudas Baltrušaitis, Lietuvos liaudies buities muziejus, Rumšiškės

Ilona Burinskaitė, dr., Architektūros ir statybos institutas, Kaunas

Gražina Žumbakienė, Lietuvos liaudies buities muziejus, Rumšiškės

TURINYS

Pratarmė.....	3
---------------	---

SUVALKIJA (SŪDUVA)

(Indrė Kačinskaitė).....	4
Gyvenviečių kūrimosi istorinė raida ir pagrindiniai bruožai	5
Tradicinės sodybos išplanavimo principai ir bruožai	7

GYVENAMASIS NAMAS

(Indrė Kačinskaitė).....	12
Išplanavimas, išorės vaizdas	12
Apdaila ir puošyba	18
Stogų skydai, kraigas	18
Vėjalentės ir karnizai	20
Lėkiai	22
Sienų puošmenys	23
Langai.....	25
Durys	30
Prieangiai	34
Statybinės medžiagos ir konstrukcijos	40

GYVENAMŲJŲ NAMŲ INTERJERAS

(Vingaudas Baltrušaitis).....	42
Įranga	43
Vidaus patalpų apdaila	44
Baldai	45

ŪKINIAI PASTATAI

(Indrė Kačinskaitė).....	56
Klėtys (svirnai).....	56
Tvartai.....	69
Kluonai (klojimai)	74
Kiti statiniai	78
Tvoros, vartai.....	79
Šuliniai.....	80

MAŽOJI SAKRALINĖ ARCHITEKTŪRA

(dr. Ilona Burinskaitė).....	81
------------------------------	----

ŽELDINIAI

(Gražina Žumbakienė).....	84
---------------------------	----

REKOMENDACIJOS	90
----------------------	----

LITERATŪRA	95
------------------	----

AUTORIAI	95
----------------	----

Leidinį parengė ir išleido

Etninės kultūros globos tarybos sekretoriatas,
Žygimantų g. 1/8, LT-01102, Vilnius, Lietuva
Tel. 210 71 61, Faks. 210 71 60
Mob. tel. (+370) 699 04238
El. paštas: etnogloba@lrs.lt
www.lrs.lt (žr. nuorodą – institucijos, atskaitingos Seimui)

Stilistika, redagavimas, koregavimas –
Vaclovas Mikailionis

Viršelio maketas – Agnė Jagminaitė
Maketavo Agnė Jagminaitė
UAB „Petro ofsetas“

Pasirašyta spaudai 2008 06 11
Tiražas 500 egz.

Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303 Vilnius
tel. (+370 5) 273 33 47,
faks. (+370 5) 273 31 40,
El. paštas: priemimas@petrooffsetas.lt,
www.petrooffsetas.lt